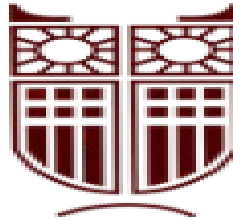

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Έμφυλες διαδρομές των Ουκράνων μεταναστριών σε επαγγέλματα οικιακής
εργασίας, φροντίδας και καθαριότητας στην Ελλάδα.

ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ ANNA

Αθήνα, 2026

Τριμελής Επιτροπή

Δέσποινα Παπαδοπούλου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Μαρία Καραμεσίνη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Απόστολος Καψάλης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Γεωργοπούλου Μαρία Άννα, 2026. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν την χρήση της παρούσας διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον/την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του/της συγγραφέα.

*Η παρούσα εργασία είναι αφιερωμένη σε όλους τους απανταχού ξενιτεμένους και
ξενιτεμένες, που αγωνίζονται καθημερινά για μία καλύτερη ζωή.*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς όλες τις γυναίκες που δέχτηκαν με προθυμία να συμμετάσχουν στην έρευνα και να μοιραστούν τις προσωπικές τους εμπειρίες για τον παρόντα ερευνητικό σκοπό. Χωρίς την συμβολή τους, η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την οικογένεια και τους φίλους μου, οι οποίοι με στήριξαν σε αυτή την διαδρομή και με ενθάρρυναν να συνεχίσω ακόμη και όταν οι δυσκολίες με είχαν καταβάλει.

Ευχαριστίες.....	5
Περίληψη.....	8
Abstract.....	9
Πίνακας Περιεχομένων:	
1.Εισαγωγή.....	10
2.Αντικείμενο και μεθοδολογία εργασίας.....	12
3.Υπόθεση εργασίας.....	13
4.Περιορισμοί έρευνας.....	13
Μέρος Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	
Κεφάλαιο πρώτο:	
1.1 Εννοιολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης.....	16
Κεφάλαιο δεύτερο:	
2.1 Η ουκρανική ταυτότητα και η καταγωγή ως παράγοντες ανισότητας στην οικιακή εργασία στην Ελλάδα.....	28
Κεφάλαιο τρίτο:	
3.1 Η έμφυλη διάκριση στην εργασία.....	34
3.2 Η έννοια της διαθεματικότητας.....	42
Κεφάλαιο τέταρτο:	
4.1 Τα επαγγέλματα χαμηλού κύρους συγκροτούν ένα εγκλωβιστικό εργασιακό καθεστώς.....	47
ΜΕΡΟΣ Β: Η ΈΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ	
Κεφάλαιο πέμπτο:	
5.1 Εισαγωγή στην έρευνα πεδίου.....	55
5.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	56
5.3 Επιλογή δείγματος.....	57
5.4 Οδηγός συνέντευξης και θεματικοί άξονες.....	59
5.5 Δεοντολογικά ζητήματα.....	60
Κεφάλαιο έκτο:	

6.1 Ανάλυση: Μεταναστευτική διαδρομή και κίνητρα.....	61
6.2 Ανάλυση: Η Εθνοτική προέλευση.....	64
6.3 Ανάλυση: Η Έμφυλη διάσταση.....	66
6.4 Ανάλυση: Εργασιακές σχέσεις και συνθήκες εργασίας.....	69
6.5 Ανάλυση: Κοινωνική θέση & εργασιακός εγκλωβισμός.....	73
Συμπεράσματα.....	79
Πηγές-Βιβλιογραφία.....	84
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.....	92
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.....	94

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τις έμφυλες διαδρομές που ακολουθούν οι Ουκρανές οικιακές εργαζόμενες στην Ελλάδα, δίνοντας έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η ανισότητα αποτελεί κύριο δομικό στοιχείο στον χώρο της οικιακής εργασίας, της φροντίδας, και της καθαριότητας. Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της διαθεματικότητας αναλύεται το φύλο, η ουκρανική καταγωγή, το μεταναστευτικό καθεστώς και λοιποί πολιτισμικοί παράγοντες ως ένα σύνολο παραγόντων που αλληλεπιδρώντας δημιουργούν συσσωρευμένη μειονεξία στα επαγγέλματα οικιακής εργασίας καθιστώντας τα σε επαγγέλματα χαμηλού κύρους. Η έρευνα ακολουθεί ποιοτική μεθοδολογία και υλοποιείται μέσω συνεντεύξεων σε Ουκρανές μετανάστριες που ζουν και εργάζονται στην σύγχρονη Ελλάδα. Η θεματική ανάλυση ανέδειξε εμπειρίες υποτίμησης, χαμηλών αμοιβών, εργασιακής επισφάλειας και κοινωνικών κοινωνικής κινητικότητας. Επιπλέον, ανέδειξε την παρουσία στερεοτύπων που αφορούν κυρίως σε έμφυλα κριτήρια καθώς και στο στίγμα της ανατολικοευρωπαϊκής καταγωγής. Τα τελικά ευρήματα της παρούσας εργασίας καταδεικνύουν ότι οι διακρίσεις αυτές διαμορφώνουν ένα σταθερό σύστημα κοινωνικής καταπίεσης, αναγνωρίζοντας την ύπαρξη του κενού στις πολιτικές που ενισχύουν τα εργασιακά και κοινωνικά δικαιώματα των Ουκρανών γυναικών που εργάζονται στον τομέα της οικιακής εργασίας.

Λέξεις κλειδιά: μετανάστευση, οικιακή εργασία, έμφυλες διακρίσεις, ουκρανική καταγωγή, επισφαλείς συνθήκες εργασίας.

Abstract

This thesis examines the gendered trajectories of Ukrainian domestic workers in Greece, emphasizing how inequality constitutes a fundamental structural element in the fields of domestic work, care, and cleaning. Based on the theoretical framework of intersectionality, gender, Ukrainian origin, migration status, and other cultural factors are analyzed as a set of interacting elements that generate cumulative disadvantage in domestic occupations, rendering them low-status professions. The research follows a qualitative methodology and is conducted through interviews with Ukrainian migrant women living and working in contemporary Greece. Thematic analysis revealed experiences of devaluation, low wages, job insecurity, and limited social mobility. Furthermore, it highlighted the presence of stereotypes primarily related to gender criteria and the stigma associated with Eastern European origin. The final findings demonstrate that these discriminations form a persistent system of social oppression, acknowledging the gap in policies that support the labor and social rights of Ukrainian women employed in domestic work.

Keywords: migration, domestic work, gender discrimination, Ukrainian origin, precarious work conditions.

1.Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι αποτέλεσμα της ερευνητικής επιθυμίας για την μελέτη μίας πολυσύνθετης θεματικής που εκτείνεται σε τρεις άξονες και συγκεκριμένα αφορά στην μετανάστευση ως διαδικασία, στην έννοια της καταγωγής και στην έμφυλη διάσταση. Οι τρεις αυτοί άξονες συνθέτουν το παρόν εγχείρημα δίνοντας έμφαση στις διακρίσεις που απορρέουν από την αλληλεπίδραση των τριών αυτών παραγόντων. Το ενδιαφέρον όμως εξειδικεύεται περισσότερο στις Ουκρανές μετανάστριες που απασχολούνται στον κλάδο της οικιακής εργασίας, της φροντίδας και της καθαριότητας και μάλιστα ζουν και εργάζονται στην σύγχρονη Ελλάδα. Η επιλογή της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας οφείλεται αφενός στην ερευνητική ανάγκη να μελετηθούν οι γυναίκες ως οικιακές εργαζόμενες αλλά και μετανάστριες στην Ελλάδα του σήμερα μολονότι η ουκρανική μετανάστευση στην Ελλάδα αποτελεί εδώ και πολλές δεκαετίες ένα μεγάλο κοινωνικό φαινόμενο με διαχρονική ισχύ.

Αφενός λοιπόν η έκταση και η διαχρονικότητα του συγκεκριμένου ζητήματος μέσα σε ένα πλαίσιο που θεωρείται δομημένο και παρελθοντικό ανέδειξαν την ανάγκη για την ερευνητική αυτή απόπειρα επαναξιολόγησης της οικιακής εργασίας των Ουκρανών γυναικών στην Ελλάδα, αφετέρου η χρονική περίοδος και κυρίως η συγκυρία με τον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο που εκτυλίσσεται την στιγμή που γράφεται η παρούσα εργασία συνετέλεσαν ακόμη περισσότερο στην τοποθέτηση ενός ερευνητικού θέματος που αν και μοιάζει πεπερασμένο, είναι πιο σύγχρονο από ποτέ. Συγκεκριμένα, η ευαισθητοποίηση απέναντι στην ρωσική εισβολή στην Ουκρανία από το 2022 έως και σήμερα, ενέτεινε το ενδιαφέρον για την αρχή της παρούσας μελέτης.

Σε δεύτερο επίπεδο, η επιλογή ενός τέτοιου θέματος, προκύπτει και από τον γενικότερο προβληματισμό γύρω από το ζήτημα της προσαρμογής των μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία, θέτωντας ως βαρύκεντρο την θέση τους στην ελληνική αγορά εργασίας. Άλλωστε, η συνέχεια του πολέμου έως σήμερα (2025) ανάμεσα στα δύο κράτη, μεγεθύνουν την ανάγκη γύρω από το ζήτημα της απασχόλησης και ενθαρρύνουν την αναζήτηση του τρόπου με τον οποίο τελικά δρούν και ενσωματώνονται στις χώρες υποδοχής. Για την εξέταση όμως των

παραπάνω, αναγκαία είναι η αναγνώριση των παραγόντων που κατασκευάζουν τις συνθήκες απασχόλησης και ενσωμάτωσης.

Η έμφυλη λοιπόν διάκριση όσο και η εθνοτική, μελετώνται ως οι δύο βασικές παράμετροι υπό τις οποίες οι Ουκρανές μετανάστριες εισχωρούν στην αγορά εργασίας διαχρονικά, δίνοντας έμφαση στις δεκαετίες του 1990-2000 οπότε και σημειώνονται οι περισσότερες ουκρανικές μετακινήσεις. Πολύ περισσότερο στην σύγχρονη Ελλάδα, η διερεύνηση και η επακόλουθη αποτίμηση των διακρίσεων στοχεύει στην γνωστοποίηση των δυσκολιών, οι οποίες εν τέλει οδηγούν τις Ουκρανές μετανάστριες σε συγκεκριμένα επαγγέλματα τα οποία συνδέονται ως επί το πλείστον με την οικιακή εργασία, όπως η φροντίδα ηλικιωμένων, η καθαριότητα και η εσωτερική εργασία εν γένει (live-in domestic work). Στο πλαίσιο αυτό, τα επαγγέλματα αυτά συνδέονται με άτυπες μορφές απασχόλησης που χαρακτηρίζονται από χαμηλές αμοιβές και μάλιστα θεωρούνται επαγγέλματα χαμηλού κύρους.

Η έρευνα συνεπώς που διεξάγεται στοχεύει όχι μόνο στην διερεύνηση των μορφών διακρίσεων που βιώνουν οι Ουκρανές μετανάστριες αλλά στην πραγματικότητα έχει έναν διττό ρόλο ο οποίος αφορά στην αλληλεπίδραση του φύλου και της εθνικότητας ως παράγοντες που συνεπηρεάζουν την επιλογή εργασίας και την μετέπειτα την ποιότητα της εργασίας ενώ παράλληλα ο δεύτερος στόχος της παρούσας έρευνας είναι η ανάδειξη των συνθηκών εργασίας και των γενικότερων κοινωνικών τους αναγκών, με απώτερο σκοπό την κατανόηση της κοινωνικής τους θέσης στην Ελλάδα και των προοπτικών που δύνανται να έχουν.

Θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη, ότι υπό μία πιο πρακτική θεώρηση η έρευνα αυτή αποτελεί και μία καλή ευκαιρία για παρατήρηση που θα ωθούσε τους αναγνώστες προς την εύρεση των κενών ή της απουσίας πολιτικών κοινωνικής ενσωμάτωσης ή απασχόλησης, ενώ θα μπορούσε να εμπνεύσει τους αρμόδιους φορείς για την χάραξη πολιτικών ισότητας και ενσωμάτωσης. Μεθοδολογικά η εργασία βασίζεται σε ποιοτική προσέγγιση, η οποία επισφραγίζεται και εμπλουτίζεται από την διεξαγωγή ημιδομημένων συνεντεύξεων με Ουκρανές μετανάστριες που εργάζονται στον κλάδο της οικιακής εργασίας στην Αθήνα. Η

ανάλυση των ευρημάτων, καταλήγει φυσικά στην συνολική αποτίμηση της κοινωνικής τους θέσης στην χώρα.

Η εργασία δομείται σε κεφάλαια, εκ των οποίων το πρώτο καλύπτει το θεωρητικό πλαίσιο τόσο για την μετανάστευση, ακολουθεί το δεύτερο εντός του οποίου γίνεται η ανάλυση της εθνοτικής προέλευσης και της έννοιας της καταγωγής των Ουκρανών γυναικών, συνεχίζει το τρίτο κεφάλαιο το οποίο εξειδικεύεται αποκλειστικά στην έμφυλη διάκριση στην οικιακή εργασία δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην έννοια της διαθεματικότητας και καταλήγει στο τέταρτο κεφάλαιο όπου η θεωρητική ανάλυση αφορά στα επαγγέλματα χαμηλού κύρους και στο καθεστώς το οποίο διαμορφώνουν για τις εργαζόμενες μέσα στον χρόνο. Το δεύτερο μέρος του παρόντος ερευνητικού εγχειρήματος, αρχίζει με το πέμπτο κεφάλαιο, το οποίο διαμορφώνουν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις. Η καταγραφή και ανάλυση των απαντήσεων βοηθά στην ανάδειξη των τελικών ευρημάτων της έρευνας.

Τα υποκεφάλαια των προαναφερόμενων κεφαλαίων απαντούν στα υποερωτήματα που απορρέουν από την κεντρική θεματική. Εν κατακλείδι, την εργασία ολοκληρώνει το κεφάλαιο γνωστοποίησης των περιορισμών που υπήρξαν καθοριστικοί για την διεξαγωγή της έρευνας και η βιβλιογραφία και οι πηγές που παρατίθενται στο τέλος.

2.Αντικείμενο και μεθοδολογία εργασίας

Το αντικείμενο της παρούσας ερευνητικής μελέτης εστιάζει στις εθνικές και έμφυλες διακρίσεις που βιώνουν οι γυναίκες μετανάστριες στην αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, θα ασχοληθούμε με την περίπτωση των Ουκρανών μεταναστριών που απασχολούνται σε επαγγέλματα οικιακής εργασίας, φροντίδας και καθαριότητας στην Ελλάδα του σήμερα.

Αναφορικά με την μεθοδολογία, προκειμένου να ολοκληρωθεί η έρευνα, αποφασίστηκε να γίνει χρήση της ποιοτικής μεθοδολογίας, καθώς σκοπός της παρούσας ποιοτικής έρευνας είναι να αναδείξει τις προσωπικές εμπειρίες και τα βιώματα των Ουκρανών οικιακών εργατριών. Συνεπώς, το βασικό εργαλείο που αξιοποιήθηκε για αυτόν τον σκοπό, είναι οι ημιδομημένες συνεντεύξεις.

Η επιλογή των συνεντεύξεων για την συλλογή δεδομένων κρίθηκε μεταξύ άλλων ως η καταλληλότερη, καθώς επιτρέπει την απόλυτη ελευθερία έκφρασης των συμμετεχουσών, αφήνοντας όμως περιθώρια και για ευελιξία, μέσω της προσαρμογής των ερωτήσεων ανάλογα με τις ανάγκες του δείγματος. Τέλος, ο σχεδιασμός του Οδηγού Συνέντευξης ευνοεί την διαδικασία λήψης απαντήσεων μέσω της εξειδίκευσης της ζητούμενης απάντησης ανά θεματικό άξονα κάθε φορά.

3.Υπόθεση Εργασίας

Η Υπόθεση Εργασίας στο παρόν ερευνητικό εγχείρημα, επικεντρώνεται στις συσσωρευμένες διακρίσεις που βιώνουν οι Ουκρανές οικιακές εργάτριες στην σύγχρονη Ελλάδα. Πολύ περισσότερο όμως, η ύπαρξη τους εκλαμβάνεται ως ένα σύνολο από διακρίσεις που εμφανίζονται με την μορφή διαθεματικότητας, η οποία συγκροτείται μέσα από μία στιγματισμένη αλλοδαπή καταγωγή και μάλιστα από μία χώρα προερχόμενη από το Ανατολικό μπλοκ.

4.Περιορισμοί έρευνας

Το σύντομο αυτό υποκεφάλαιο στοχεύει στην γνωστοποίηση όλων των περιοριστικών παραμέτρων που απορρέουν από τη φύση του υπό μελέτη πληθυσμού αλλά και γενικότερα από τις ιδιαίτερες συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας πεδίου.

Ξεκινώντας από τον πιο σημαντικό περιορισμό ο οποίος πρέπει να ληφθεί υπόψη, ήταν η δυσκολία πρόσβασης στο ερευνητικό δείγμα. Πολλές από τις δυνητικές συμμετέχουσες στην έρευνα πεδίου υπήρξαν επιφυλακτικές ή και φοβισμένες ως προς την συμμετοχή τους στις συνεντεύξεις. Αφενός, η επισφαλής συνθήκη εργασίας με την οποία είναι δεμένες εδώ και δεκαετίες πολλές Ουκρανές οικιακές εργάτριες και αφετέρου το αίσθημα της ανασφάλειας και της καχυποψίας το οποίο φέρουν περισσότερο οι Ουκρανές προσφύγισες του πολέμου, λειτούργησαν αποθαρρυντικά ή δύσπιστα για την οικειοθελή συμμετοχή τους στην έρευνα, παρά προσπάθειες διαβεβαίωσης περί ανωνυμίας και εχεμύθειας.

Υπό αυτές τις δυσχερείς συνθήκες, για την εύρεση δείγματος αξιοποιήθηκε η μέθοδος της χιονοστιβάδας(snowball sampling) μέσω της σταδιακής-αλυσιδωτής συγκέντρωσης δείγματος που προήλθε από την εισχώρηση σε άτυπα κοινωνικά δίκτυα Ουκρανών γυναικών. Επιπλέον, καίριο ρόλο διαδραμάτισε η διαμεσολάβηση θεσμικών και κοινοτικών φορέων για την εύρεση των πρώτων συμμετεχουσών, όπως η υποστήριξη από την επικεφαλής του Συλλόγου Ουκρανών στην Ελλάδα(Community of Ukrainians in Greece), η γνωστοποίηση του ερευνητικού σκοπού από μέλη της θρησκευτικής ενότητας του Ελληνόρρυθμου Καθολικού Ναού Αγίας Τριάδος στην Αθήνα, η άμεση ανταπόκριση επαγγελματιών από την ΜΚΟ Μετάδραση καθώς και η ευαισθητοποίηση Ουκρανών εκπαιδευτικών από την Ουκρανία, οι οποίοι σε συνεργασία με την πρεσβεία της Ουκρανίας και την ΜΚΟ “Κιβωτός του Κόσμου” έχουν διαμορφώσει από την έναρξη του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου(2022) έως σήμερα(2026), Ουκρανικό σχολείο για τους πρόσφυγες, μέσω του οποίου προώθησαν τον ερευνητικό σκοπό της μελέτης και συνέβαλαν καθοριστικά στην εύρεση προσφυγικού δείγματος. Η συμβολή όλων των παραπάνω φορέων, υπήρξε πολυσήμαντη για την γενικότερη προσέγγιση των γυναικών αλλά και στην διασφάλιση ενός κλίματος εμπιστοσύνης.

Ένας ακόμη σημαντικός περιορισμός των καταφατικών ως προς την συμμετοχή τους στην έρευνα συμμετεχουσών, ήταν η επιφυλακτικότητα ορισμένων γυναικών να μιλήσουν ανοιχτά για τις συνθήκες εργασίας τους, δεδομένου ότι ανέφεραν εκ των προτέρων πως δεν θα ήθελαν να εκθέσουν ή να κατηγορήσουν οποιοδήποτε (προγενέστερο ή τρέχων) εργοδότη τους. Η ανησυχία αυτή, που ενδεχομένως απορρέει από τις σχέσεις εξάρτησης από την εργοδοτική πλευρά και συγκεκριμένα συνδέεται με το εισόδημα τους ή την θέση τους μέσα στο σπίτι, κρίνεται ότι πιθανώς να επηρέασε το εύρος των δεδομένων που συλλέχθηκαν ή τουλάχιστον να έθεσε εμπόδια κατά την διαδικασία των συζητήσεων συνολικά.

Περιοριστικά λειτούργησαν επίσης τα γλωσσικά εμπόδια στην επικοινωνία κατά την διεξαγωγή των συνεντεύξεων, καθώς οι συνεντευξιαζόμενες κλήθηκαν να απαντήσουν σε σημαντικά ερωτήματα στην γλώσσα της χώρας υποδοχής τους. Έτσι, παρατηρήθηκαν κάποια εμπόδια λόγω της ελλιπούς γνώσης της ελληνικής γλώσσας, που ενδεχομένως να έθεσαν περιορισμούς στην ενδελεχέστερη αποτύπωση ορισμένων βιωμάτων τους σε ορισμένες περιπτώσεις. Παρόλα αυτά, η επανάληψη των ερωτημάτων και η αποσαφήνιση τους σε όπου κρίθηκε αναγκαίο, υποβοήθησαν την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Αξίζει να σημειωθεί, πως σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας για την κατηγορία των οικιακών εργατριών που ήρθαν στην Ελλάδα κατά την διάρκεια του πολέμου, ήταν εξίσου τα γλωσσικά εμπόδια λόγω επικοινωνιακού αδιεξόδου και της ελληνικής αλλά και της αγγλικής γλώσσας, για αυτό και η διαδικασία ολοκληρώθηκε επιτυχώς μέσω εθελοντικής διερμηνείας από άτομο ουκρανικής καταγωγής. Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι αυτό από μόνο του, έθεσε περιορισμούς στην ακριβή αποτύπωση του λόγου των συνεντευξιαζόμενων, χωρίς ωστόσο να αλλοιώνει το περιεχόμενο και να μειώνει την αξιοπιστία των δεδομένων.

Σε θεωρητικό επίπεδο, ένας άλλος περιορισμός που διατρέχει το παρόν ερευνητικό εγχείρημα χωρίς να αφορά την έρευνα πεδίου, είναι η δυσκολία εντοπισμού βιβλιογραφικών αναφορών αναφορικά με τον γυναικείο μεταναστευτικό πληθυσμό που εισήλθε στην χώρα μετά την ρωσική εισβολή τον Φεβρουάριο του 2022.

Πρέπει να διαλευκανθεί πως ένας ακόμη περιορισμός της έρευνας είναι πως δεδομένα που προκύπτουν από την ερευνητική μελέτη, η οποία είναι ποιοτική, δεν μπορούν να γενικευτούν και να αντιπροσωπεύσουν στατιστικά το σύνολο του ουκρανικού πληθυσμού εν γένει, καθώς το παρόν εγχείρημα εστιάζει σε συγκεκριμένη μερίδα Ουκρανών, η οποία φέρει καθορισμένα κοινωνικά, εργασιακά και έμφυλα χαρακτηριστικά. Ωστόσο, δύνανται να αναδείξουν τις ενδότερες βιωμένες εμπειρίες του δείγματος και κατ' επέκταση να τις γεφυρώσουν με την διαθεματική προσέγγιση.

Τέλος, οι παραπάνω περιορισμοί αναφέρθηκαν γιατί θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, χωρίς αυτό να συνυφάινεται με την μείωση της αξιοπιστίας της παρούσας έρευνας. Αντιθέτως, οι περιορισμοί γνωστοποιούνται για να προωθήσουν την προσεκτική διαχείριση των ευρημάτων και να μεγεθύνουν την ανάγκη για μελλοντικές ερευνητικές προσπάθειες προς την κατεύθυνση ανάδειξης των εμπειριών των Ουκρανών μεταναστριών στην Ελλάδα του σήμερα.

Μέρος Α : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο πρώτο

1.1 Εννοιολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης

Το παρόν εγχείρημα αποτελεί μία πρώτη προσπάθεια διερεύνησης του ζητήματος της ουκρανικής μετανάστευσης σε συνδυασμό με την παρουσία διακρίσεων στον τομέα της εργασίας. Καίριο όμως ρόλο σε αυτήν διερεύνηση διαδραματίζει η έννοια της μετανάστευσης που μαζί με τον έννοια της εργασίας αποτελούν όχι μόνο την πηγή της ερευνητικής μας σκέψης αλλά και έννοιες που διατρέχουν κάθε πτυχή της παρούσας μελέτης.

Στο εισαγωγικό αυτό κεφάλαιο, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε εννοιολογικά την μετανάστευση αφού πρωτίστως παραθέσουμε τους ορισμούς που συναντώνται σε επίσημο επίπεδο. Έπειτα, θα ακολουθήσει η αναφορά στις βασικές τυπολογίες για την μετανάστευση, με στόχο να κατανοηθούν οι επιμέρους τύποι μεταναστεύσεων και τέλος θα επιδιωχθεί μέσω της ανάλυσης των θεωρητικών προσεγγίσεων, η σύνδεση του θεωρητικού αυτού μέρους με τις πρώτες ουκρανικές μετακινήσεις. Στόχος του κεφαλαίου, είναι όχι μόνο η κατανόηση των όρων και του θεωρητικού πλαισίου της μετανάστευσης αλλά να γίνει αντιληπτή η αφετηρία των ουκρανικών μετακινήσεων ώστε στα επόμενα κεφάλαια που έπονται να δοθεί έμφαση στους διάφορους παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις μετακινήσεις.

Προσεγγίζοντας εννοιολογικά τον όρο της μετανάστευσης, ήδη από το 1870 η μετανάστευση και μάλιστα η “νεότερη” μετανάστευση χρησιμοποιείται περισσότερο για να υποδηλώσει την διαδικασία της μετακίνησης ανθρώπων και όχι την ομάδα των ατόμων που μετακινούνται¹(L.Green,1997). Αν και στην σύγχρονη εποχή συχνότερα συναντάται ο όρος μετανάστης αντί της μετανάστευσης τόσο στον προφορικό όσο και στον επίσημο γραπτό λόγο, στην πραγματικότητα αυτό οφείλεται στην νοηματική σύνδεση της μετακίνησης του ανθρώπου με την ανάγκη του για εργασία ενώ σημαντικό είναι να αναφερθεί πως ο μετανάστης αποτελεί μία μόνον από τις πολλές νοηματικές προεκτάσεις της μετανάστευσης.

1N. L Green(2010),Οι δρόμοι της μετανάστευσης-σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις

Η μετανάστευση λοιπόν, αν και εννοιολογικά με μία πρώτη ανάγνωση θα λέγαμε ότι περιορίζεται στην αναζήτηση νέων οικονομικών όρων ζωής, στην πραγματικότητα αφορά σε μία ολόκληρη διαδικασία η οποία περικλείει μέσα της: τις αιτίες που ωθούν σε φυγή τους μετακινούμενους, τις συνθήκες που βιώνουν οι μετακινούμενοι εν εξελίξει της μετακίνησης, τις επιπτώσεις της μετακίνησης στην νέα χώρα τόσο σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο και τέλος, τις συνθήκες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι μετακινούμενοι μετά την άφιξη τους στην νέα χώρα (κοινωνική ενσωμάτωση). Όλες αυτές παράμετροι, καθιστούν την μετανάστευση ως μία έννοια πολυδιάστατη που μάλιστα χαρακτηρίζεται από μία διαρκή διαδικασία μεταβολών όχι μόνο στο πεδίο των αιτιών που την προκαλούν αλλά και στο πεδίο των κατευθύνσεων και των σταδίων που λαμβάνουν οι μετακινήσεις.

Προσεγγίζοντας αυτήν την φορά την μετανάστευση ετυμολογικά, στην ελληνική γλώσσα η λέξη προέρχεται από το αρχαίο ρήμα «ναίω» (νάστησις) που σημαίνει διαμένω, κατοικώ και συνοδεύεται από το επίρρημα «μετά» που εδώ δηλώνει την αλλαγή κατεύθυνσης από έναν τόπο προς έναν άλλο. Συγκεκριμένα, λεξιλογικά δηλώνει το πέρασμα από την πατρική γη σε άλλον τόπο για αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης(Χαραλαμπάκης,2014)².Στον αντίποδα, στην γαλλική γλώσσα (λατινική προέλευση) ο όρος μετανάστευση χωρίζεται σε τρεις υπο-όρους ανάλογα με το αν καθαυτή η μετακίνηση(migration), αναφέρεται στην κατευθυνόμενη είσοδο και εγκατάσταση σε μία χώρα(immigration) ή αν η μετακίνηση αφορά σε φυγή/έξοδο από μία χώρα με κατεύθυνση μία νέα χώρα (émigration)(Merriam-Webster Dictionnary). Στην ελληνική γλώσσα πάντως, η μετανάστευση νοείται ως το λατινικό migration και αποτελεί ενιαίο πυλώνα πάνω στον οποίο στηρίζονται οι επιμέρους κατηγοριοποιήσεις που μεταβάλλουν εννοιολογικά κάθε φορά την μετανάστευση, με βάση τόσο τα γεωγραφικά όρια της μετακίνησης αλλά και τον τρόπο εισόδου στην νέα χώρα. Επιπλέον, ο όρος της

2Γ. Χαραλαμπάκης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας,2014, λήμμα μετανάστευση

μετανάστευσης αποτελεί και την βάση για την ανάπτυξη των διαφόρων θεωριών των μετακινήσεων οι οποίες θα αναπτυχθούν στα επόμενα κεφάλαια.

Σε επίσημο επίπεδο, ο ακριβής ορισμός της μετανάστευσης σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης(ΔΟΜ)-International Organisation for Migration(IOM), διαμορφώνεται ως εξής: «μετανάστευση είναι η μετακίνηση ενός ατόμου ή ομάδας ατόμων, είτε διασχίζοντας διεθνή σύνορα είτε εντός ενός κράτους. Αποτελεί πληθυσμιακή μετακίνηση και περιλαμβάνει οποιοδήποτε είδος μετακίνησης ανθρώπων, ανεξαρτήτως διάρκειας, σύνθεσης ή αιτιών. Περιλαμβάνει τη μετανάστευση προσφύγων, εκτοπισμένων, οικονομικών μεταναστών και ατόμων που μετακινούνται για άλλους σκοπούς, όπως η οικογενειακή επανένωση». Η διατύπωση αυτή, αποτελεί την πιο σαφή εκδοχή του όρου από αυτές που προηγήθηκαν αλλά και την πυξίδα του παρόντος εγχειρήματος.

Ολοκληρώνοντας τους ορισμούς, σε ευρωπαϊκό επίπεδο η μετανάστευση οριοθετείται αλλά και οροθετείται ως: «η ενέργεια διά της οποίας ένα πρόσωπο, το οποίο είχε προηγουμένως τον συνήθη τόπο διαμονής του σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή σε τρίτη χώρα, καθιστά τον συνήθη τόπο διαμονής του στην επικράτεια κράτους μέλους για περίοδο η οποία είναι, ή αναμένεται να είναι, δώδεκα μήνες τουλάχιστον»(Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ,2007).

Η τελευταία αυτή αναφορά, κρίνεται αναγκαία καθώς διευκρινίζει το πότε μία μετακίνηση αποτελεί τελικά μεταναστευτική διαδικασία και πότε όχι, με βάση τον χρονικό προσδιορισμό που τίθεται. Έχοντας ολοκληρώσει την έκθεση των διαφόρων ορισμών, θα ακολουθήσει κατηγοριοποίηση των ειδών μετανάστευσης, δεδομένου ότι όπως ήδη αναφέρθηκε, η ίδια η μετανάστευση μεταβάλλεται με βάση τον τρόπο εισόδου των μετακινούμενων στην νέα χώρα και συνεπώς διακρίνεται σε δύο βασικές κατηγορίες: στην νόμιμη και στην παράτυπη μετανάστευση.

Ξεκινώντας από την νόμιμη μετανάστευση στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον Νόμο 4251/2014 ως νόμιμη μετανάστευση νοείται «το σύνολο των μετακινήσεων εθνική νομοθεσία του κράτους υποδοχής (π.χ. άδειες διαμονής, βίζα, νομικές

διαδικασίες εισόδου), σε εναρμόνιση με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης».³ Οι νόμιμοι βέβαια διαμένοντες με την σειρά τους διχοτομούνται επίσης σε δύο υποκατηγορίες : τους πολίτες κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους πολίτες τρίτων χωρών.

Με βάση αυτήν την διχοτόμηση, η πρώτη υποκατηγορία μετακινούμενων προστατεύεται από την θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας, η οποία προβλέπεται από το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και εκχωρεί στους μετακινούμενους το δικαίωμα της ελεύθερης μετακίνησης και εγκατάστασης στην νέα χώρα η οποία βρίσκεται εντός της ΕΕ(όπως η Ελλάδα), ενώ για την δεύτερη κατηγορία των παράτυπα εισερχόμενων πληθυσμών, η είσοδος αλλά και η εγκατάσταση στην χώρα είναι μια πιο απαιτητική διαδικασία δεδομένου ότι διεξάγεται χωρίς την τήρηση των νομικών διαδικασιών εισόδου και συγκεκριμένα στην περίπτωση της Ελλάδας χωρίς την τήρηση του Κώδικα Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης (Ν.4251/2014).

Βέβαια σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης(EMN-European Migration Network) δεν υπάρχει ένας μοναδικός και καθολικός ορισμός για την παράτυπη μετανάστευση, η έννοια της οποίας είναι συνδεδεμένη με την είσοδο ή την εγκατάσταση ή την εργασία για την οποία δεν υπάρχει η προαπαιτούμενη άδεια ή τα αναγκαία έγγραφα όπως αυτά προβλέπονται από τους εθνικούς κανονισμούς. Ωστόσο, αν πρέπει να αποδοθεί ένας συνοπτικός ορισμός που να αποσαφηνίζει επαρκώς την παράτυπη μετανάστευση στην Ελλάδα, συνοψίζεται στον κανονισμό ΕΚ 562/2006 (άρθρο 5 παράγραφος 1) όπου ως παράτυπη μετανάστευση ορίζεται «η παρουσία στην ελληνική επικράτεια πολίτη τρίτης χώρας που δεν πληροί, ή έχει πάψει να πληροί τις προϋποθέσεις εισόδου, παραμονής ή διαμονής της κείμενης νομοθεσίας».⁴

Η αποσαφήνιση της παράνομης μετανάστευσης αλλά και η στοχευμένη γνωστοποίηση της παρούσας διττής διάκρισης (νόμιμη και παράτυπη

3Νόμος 4251/2014, ΦΕΚ 80 Α' /20.3.2014, «Μεταναστευτικό και Καθεστώς Αλλοδαπών», άρθρο 5.

4Καν. (ΕΚ) 562/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, Άρθρο 5(1), «Κώδικας Συνόρων Σένγκεν» (Schengen Borders Code)

μετανάστευση) κρίνεται αναγκαία αφενός για να κατανοήσουμε τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των νόμιμων και παράτυπων νεοεισερχόμενων στην χώρα και αφετέρου για να κατανοήσουμε καλύτερα μέσω αυτών των διαφοροποιήσεων τις επιλογές του ουκρανικού πληθυσμού στον εργασιακό στοίβο.

Πριν όμως κατανοηθούν οι επαγγελματικές τους επιλογές, θα πρέπει να γίνει κατανοητό το πλαίσιο που οδήγησε σε αυτές τις μετακινήσεις και κυρίως οι *de facto* ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τον ουκρανικό λαό μέσα σε αυτό το πλαίσιο. Αρχικώς, το γεγονός ότι μέχρι πριν από την διάλυση της ΕΣΣΔ (1991) η Ουκρανία δεν αποτελεί ενιαίο και ανεξάρτητο κράτος, αποτελεί μία πρώτη ιδιαιτερότητα που εξηγεί τους περιορισμούς που υπάρχουν στο πεδίο της ελευθερίας των κινήσεων του ουκρανικού πληθυσμού αλλά και της γενικότερης αυτονομίας του. Αυτό το πρώτο σημείο έλλειψης αυτονομίας βέβαια είναι κάτι που δεν χαρακτηρίζει μόνο τον ουκρανικό λαό αλλά την πλειοψηφία των σοβιετικών δημοκρατιών.

Δευτερευόντως, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 αποτελεί την πιο καθοριστική διαχρονικά ιδιαιτερότητα που συνδέεται τόσο με την έννοια της προέλευσης, της καταγωγής αλλά και της διαμόρφωσης της ταυτότητας του ουκρανικού λαού. Επιπλέον, θεωρείται ότι αποτελεί την πρώτη επίσημη αιτία των ουκρανικών μετακινήσεων αφού κατά κάποιον τρόπο δημιούργησε το έδαφος για την φυγή του ουκρανικού πληθυσμού είτε αυτή αφορούσε σε προσωρινή είτε σε μόνιμη εγκατάσταση σε άλλη χώρα.

Άξιο αναφοράς είναι επίσης ότι οι πολίτες της ουκρανικής επικράτειας αποτελούν υπηκόους τρίτων χωρών, γεγονός που αποτελεί την τρίτη βασική ιδιαιτερότητα του μετακινούμενου λαού που εξακολουθεί βέβαια να ισχύει μέχρι σήμερα. Η τελευταία αυτή επισήμανση κρίνεται σημαντική όχι γιατί ο ουκρανικός πληθυσμός δεν νοείται ως σύνολο πολιτών κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά γιατί αυτή η συνθήκη τυπικά σημαίνει ότι η είσοδος τους σε ευρωπαϊκές χώρες και στην συγκεκριμένη ερευνητική μελέτη στην Ελλάδα, ανεξαρτήτως χρονικού διαστήματος (προσωρινά ή πιο μόνιμα) και ανεξαρτήτως των αιτιών μετακίνησης (λόγοι εργασίας, κοινωνικής ανόδου ή άλλων οικογενειακών αναγκών) η είσοδος και εγκατάσταση στην χώρα γίνεται εφικτή μόνο με την

απόκτηση κάρτας visa. Βέβαια για το πλαίσιο εισόδου στην νέα χώρα θα αναφερθούμε εκτενέστερα σε άλλο σημείο της εργασίας.

Περνώντας στο δεύτερο μέρος του παρόντος κεφαλαίου, το βάρος πέφτει στην θεωρητική ανάλυση της μετανάστευσης και έπειτα, στην σύνδεση των θεωριών αυτών με την ουκρανική μετανάστευση στην Ελλάδα. Από τις διάφορες λοιπόν θεωρήσεις που αρχίζουν να αναπτύσσονται για την μετανάστευση, θα ξεκινήσουμε από την Νεοκλασική Σχολή, θα περάσουμε στην Δομική προσέγγιση(θεσμική), εν συνεχεία στην ανάλυση της Νεομαρξιστικής προσέγγισης και θα καταλήξουμε στην θεωρητική προσέγγιση της Κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Όσον αφορά στην θεωρητική ανάλυση της μετανάστευσης, η Νεοκλασική Σχολή λοιπόν εξήγαγε τους πρώτους θεωρητικούς προβληματισμούς γύρω από την μετανάστευση(1841-1891), νοώντας την μετανάστευση ως μία διαδικασία αμιγώς υποκινούμενη από την ανάγκη αύξησης του εισοδήματος αλλά και ως μία διαδικασία άρρηκτα συνδεδεμένη με την δημογραφική ανάπτυξη. Σύμφωνα μάλιστα με τον Castles και Miller (1993), η μετανάστευση στο πλαίσιο της Νεοκλασικής Σχολής αναλύεται ανεξάρτητα από τις ιστορικές δομές και αφορά κυρίως σε μετακινήσεις που διεξάγονται από τις πιο πυκνοκατοικημένες προς τις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές και από τις χαμηλόμισθες προς τις πιο υψηλόμισθες αντίστοιχα⁵. Τέτοιες βέβαια προσεγγίσεις, όπως η Νεοκλασική αντίληψη για την μετανάστευση εντάσσεται στο πλαίσιο των θεωριών που ονομάζονται push-pull theories, σύμφωνα με τις οποίες διαφαίνονται οι αιτίες που σπρώχνουν τους μετανάστες σε φυγή αλλά και τα νέα κίνητρα που έλκουν τους μετακινούμενους προς το κινήγι των ευκαιριών.

Η Νεοκλασική Σχολή λοιπόν επιμερίζεται θεωρητικά σε μικρο-δομικές και σε μακρο-δομικές προσεγγίσεις, εκ των οποίων οι πρώτες αφορούν την αναζήτηση των αιτιών της μετανάστευσης ενώ οι δεύτερες αφορούν κυρίως στην διεθνή μετανάστευση του εργατικού δυναμικού λόγω των μισθολογικών διαφοροποιήσεων των χωρών. Βέβαια ,στο παρόν εγχείρημα η ανάλυση στο μακρο-δομικό επίπεδο δεν μας αφορά τόσο αφενός γιατί η Ελλάδα είναι σαφές πως δεν

5S. Castles & M. J. Miller (1993), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, London/New York: Macmillan/Guilford Press.

αποτέλεσε ποτέ σχεδόν πρότυπο οικονομίας για τους μετακινούμενους και θα μπορούσε η μετακίνηση τους στην χώρα να φανεί ως πιο ευεργετική σε σχέση μόνο με τις επικρατούσες συνθήκες στην χώρα προέλευσης. Μη επιθυμώντας όμως να σταθούμε περισσότερο στην μακρο-προσέγγιση, στο παρόν εγχείρημα κεντρικό ζήτημα προς διερεύνηση αποτελούν οι αιτίες μετανάστευσης στο πλαίσιο της μικρο-δομικής αντίληψης της Νεοκλασικής Σχολής. Παρόλα αυτά, η προσέγγιση αυτή αποτελεί μεν μία πρώτη θεωρητική οδό για την ανάλυση της μετανάστευσης αλλά όχι την μοναδική, ιδιαίτερα όταν αναφερόμαστε στην ουκρανική μετανάστευση.

Εν συνέχεια λοιπόν, θα αναφερθούμε στην Σχολή της δομικής ή αλλιώς θεσμικής προσέγγισης η οποία όπως και η Νεοκλασική Σχολή, εμπεριέχει τις μικρο-δομικές αλλά και τις μακρο-δομικές αντιλήψεις για την μετανάστευση χωρίς όμως να εντάσσονται στο πλαίσιο αυτό οι θεωρίες έλξης-ώθησης. Αυτό συμβαίνει γιατί εκλαμβάνει τις μετακινήσεις ακόμη και των ίδιων πληθυσμών ως εντελώς διαφορετικές διαδικασίες οι οποίες μεταβάλλονται λόγω διαφόρων κοινωνικών παραγόντων. Βέβαια, για αυτόν ακριβώς τον λόγο, σε αυτό το σημείο περισσότερο μας ενδιαφέρουν πάλι οι μικρο-δομικές διαδικασίες τις οποίες εν συνεχεία θα προσπαθήσουμε να προσαρτήσουμε επάνω στο ζήτημα της ουκρανικής μετανάστευσης. Αξίζει να σημειωθεί πως η δομική προσέγγιση αναφέρεται και ως θεσμική, καθώς θεωρείται πως το θεσμικό πλαίσιο είναι κομμάτι της κοινωνικής δομής και κατ' επέκταση οι πολιτισμικοί παράγοντες που οδηγούν σε μετανάστευση όπως είναι για παράδειγμα η θρησκευτική εγγύτητα με την νέα χώρα, το αξιακό σύστημα ενός λαού, τα έθιμα και οι παραδόσεις που κουβαλούν μαζί τους, εντάσσονται σε ένα θεσμικό πλαίσιο των κοινωνιών. Μάλιστα, η θεωρητική αυτή προσέγγιση συνυφαίνεται πως τα αίτια της μετανάστευσης είναι εξω-οικονομικά.

Όσον αφορά λοιπόν τις μικρο-δομικές διαδικασίες, εδώ εντάσσονται οι δύο βασικοί τρόποι διενέργειας μεταναστεύσεων: η δικτυακή μετανάστευση (networks) και η αλυσιδωτή μετανάστευση (chain migration). Αναφορικά με την πρώτη (networks), η μετανάστευση προέρχεται από την κατασκευή κοινωνικών δικτύων που διευκολύνουν την μεταφορά των μεταναστριών αλλά και την μετέπειτα

εγκατάσταση τους, είναι χαρακτηριστικό που αναπτύσσεται από τα πρώτα μάλιστα μεταναστευτικά ρεύματα Ουκρανών στην Ελλάδα και συνδέεται περισσότερο με ένα οικογενειακό και πιο ομαδικό πλαίσιο μετακινήσεων μέσω διασυνδέσεων και χαρακτηρίζει κατά πολύ τις σχέσεις που μπορεί να έχουν οι πρώτοι μετακινούμενοι με τις συγγενικές ομάδες που μένουν πίσω στην χώρα προέλευσης (Ψημμένος,1999). Επίσης, κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1990 ο Portes και ο Rumbaut ονόμασαν αυτό το είδος μεταναστευτικής διαδικασίας ως μικρο-δομή καθώς θεωρούσαν ότι όλη η μεταναστευτική διενέργεια ήταν αποτέλεσμα της κατασκευής κοινωνικών δικτύων (1996).⁶

Το δεύτερο είδος λοιπόν μεταναστευτικής διαδικασίας στο μικρο-επίπεδο είναι η αλυσιδωτή μετανάστευση (chain migration), η οποία στην πραγματικότητα κατοχυρώνει με την σειρά της και άλλες μεταναστεύσεις μεταξύ των χωρών προέλευσης και υποδοχής μέσω της ευκολίας των εξόδων μετανάστευσης αλλά και μέσω της πρόσβασης σε πληροφορίες που αφορούν σε μισθοδοσίες, περιβάλλοντα εργασίας, γραφειοκρατικά ζητήματα και συνεπώς ενθαρρύνουν τις μετακινήσεις προς την χώρα αυτή(Ψημμένος,1998). Η αλυσιδωτή μετανάστευση, αξιοποιήθηκε κατά πολύ από τα μεταγενέστερα κύματα ουκρανικής μετανάστευσης ίσως και για λόγους οικονομικής ευκολίας αλλά φαίνεται να αξιοποιείται και μέχρι σήμερα καθώς αποτελεί σημαντική πηγή ανταλλαγής πληροφοριών ανάμεσα σε αυτούς που θέλουν να μετακινηθούν και στους ήδη εγκατεστημένους στην νέα χώρα.

Όσον αφορά τις μακρο-δομικές θεωρήσεις της Νεοκλασικής Σχολής, μολονότι δεν μας αφορούν άμεσα στο παρόν εγχείρημα, μπορεί να αναφερθεί εν συντομία πως αποτελούν θεωρήσεις οι οποίες μεταφράζουν και αναλύουν την μετανάστευση μέσα από παράγοντες όπως είναι συνήθως οι θεσμοί, οι νομοθεσίες ή οι σχέσεις μεταξύ των κρατών οι οποίες όμως θα ήταν εκ των πραγμάτων δύσκολο να αναλυθούν καθώς απαιτούν περισσότερο χρόνο και μακροπρόθεσμη ανάλυση από την επιστήμη.

Περνώντας στην Νεομαρξιστική προσέγγιση, αρχίζει να αναπτύσσεται το 1970 και αποτελεί μία πιο κριτική θεωρία για την μετανάστευση. Συγκεκριμένα,

6Α. Portes & R. G. Rumbaut (1990), *Immigrant America: A Portrait*, Berkeley: University of California Press.

νοεί την διαδικασία της μετανάστευσης στο σύνολο της ως δομικό προϊόν που απορρέει από τις ανισότητες που προκύπτουν μεταξύ του κέντρου, όπου συγκεντρώνονται οι μετανάστες για να καλύψουν τις επιχειρηματικές ανάγκες του κράτους, έναντι των περιφερειακών τμημάτων γης, από όπου έφυγαν λόγω περιορισμένων επαγγελματικών και οικονομικών δυνατοτήτων. Αυτό σημαίνει, ότι για την νεομαρξιστική προσέγγιση η μετανάστευση έχει αμιγώς ταξικό χαρακτήρα και η ύπαρξη της είναι συνυφασμένη με την κάλυψη των μεταναστών στις χαμηλότερες βαθμίδες επαγγελμάτων(οικιακά επαγγέλματα). Στην πραγματικότητα, η θεώρηση αυτή, μεταφράζει την μετανάστευση ακριβώς ως έναν μηχανισμό αναπαραγωγής του καπιταλιστικού συστήματος και των συνακόλουθων ταξικών ανισοτήτων ενώ και γενικότερα, οι μαρξιστές αναλυτές θεωρούν πως οι λόγοι εκδήλωσης του μεταναστευτικού φαινομένου «δεν είναι οι οικονομικές ανάγκες αλλά ένα σύνολο σχέσεων με το σύστημα οργάνωσης της εργασίας και της ζωής γενικότερα» (Ψημμένος, 2008).

Σε συνάρτηση τώρα με την ουκρανική μετανάστευση στην Ελλάδα, η νεομαρξιστική προσέγγιση ίσως να μπορούσε να απαντήσει στο ερώτημα του γιατί μεταναστεύουν οι Ουκρανές στην Ελλάδα, με τέτοιο τρόπο που αν θεωρηθεί πως οι μετανάστριες και η διαδικασία της γυναικείας μετανάστευσης εν γένει καλύπτει την πλειοψηφία των οικιακών επαγγελμάτων στην χώρα, αποτελεί το γρανάζι της παγκόσμιας κατανομής φροντίδας (global care chains). Αυτό σημαίνει ότι η οικιακή εργασία (είτε στον τομέα καθαριότητας, είτε φροντίδας) αναπαράγει το ταξικό χάσμα μεταξύ των μεταναστριών και των γηγενών, καθώς οι πρώτες από τα πιο χαμηλά κοινωνικά και οικονομικά στρώματα, προορίζονται ως εργάτριες στους πιο εύπορους και κοινωνικά ανώτερους γηγενείς πληθυσμούς.

Ολοκληρώνοντας με την τελευταία θεωρητική προσέγγιση, η θεωρία της κοινωνικής ενσωμάτωσης, έχει βαρύνουσα σημασία καθώς πλαισιώνει κάθε είδος μετανάστευσης. Σύμφωνα με αυτή την θεωρητική προσέγγιση, η έμφαση δεν δίνεται στον τρόπο μετακίνησης και εγκατάστασης, αλλά πολύ περισσότερο στο επόμενο στάδιο, δηλαδή στη διαδικασία της προσαρμογής και δραστηριότητας των

μεταναστριών στις νέες χώρες υποδοχής. Η ενσωμάτωση εδώ, δεν νοείται ως μία οριζόντια διαδικασία αλλά ως μία μεταβλητή συνθήκη που επηρεάζεται και διαμορφώνεται από τους εκάστοτε παράγοντες όπως από τις πολιτικές ένταξης αλλά και από τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις.

Για τον Γάλλο Κοινωνιολόγο Durkheim η τελευταία θεωρητική προσέγγιση υπήρξε κεντρική στα έργα του όπως αποδεικνύεται στο έργο «The Division of Labor in Society»(1893) στο οποίο προβαίνει σε κατηγοριοποίηση των κοινωνιών με βάση το επίπεδο κοινωνικής συνοχής, το οποίο μάλιστα εκλαμβάνει ως “ το αποτέλεσμα του ορθού αξιακού συστήματος των πολιτών”.⁷

Περνώντας στην εξειδίκευση της ουκρανικής μετανάστευσης, η θεωρητική προσέγγιση της κοινωνικής ενσωμάτωσης αντιλαμβάνεται τις οικιακές εργάτριες ως υποκείμενα που εμπλέκονται με τους κοινωνικούς φορείς, τους θεσμούς και τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα καθώς μέσω αυτών, καθίστανται εν δυνάμει κοινωνικά ενεργές στην νέα χώρα υποδοχής. Η προσέγγιση αυτή χαρακτηρίζει αρκετά την μετανάστευση που μελετάμε δεδομένου ότι και στα δύο διαφορετικά χρονικά διαστήματα (δεκαετία 1990-έτος 2022 έως σήμερα) παρά τις διαφορετικές αιτίες που οδήγησαν σε μετανάστευση τον γυναικείο ουκρανικό πληθυσμό, η διαδικασία της εγκατάστασης και εύρεσης εργασίας, ευνοήθηκε πρακτικά σχεδόν εξ ολοκλήρου από αυτά τα δίκτυα κοινωνικοποίησης ή από τον θεσμό της οικογένειας.

Στον αντίποδα, δεν μπορεί να παρακαμφθεί η φύσει δυσκολία που ενέχει μία τέτοια συνθήκη άτυπων κοινωνικών δικτύων, η οποία μπορεί να επιφέρει μία πολύ περιθωριακή κοινωνικοποίηση που στην βάση της ενέχει τον πιθανό αποκλεισμό από την υπόλοιπη κοινωνία. Άλλωστε η ίδια η έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης περικλείει μέσα της και την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού και ειδικά οι μετακινήσεις πληθυσμών στην Ευρώπη, όπου οι συνακόλουθες ανισότητες μπορούν να επιφέρουν ενδεχόμενο αποκλεισμό στην νέα χώρα εγκατάστασης (Ψημμένος Ι.,1999). Στην περίπτωση λοιπόν των Ουκρανών οικιακών εργατριών, αυτή η θεωρητική προσέγγιση ίσως διατρέχει περισσότερο από κάθε άλλη

⁷É. Durkheim (1893), *The Division of Labor in Society*, New York: Free Press.

προσέγγιση τον γυναικείο ουκρανικό πληθυσμό, ο οποίος θα μπορούσε να βιώσει τον κοινωνικό αποκλεισμό όχι μόνο λόγω εθνοτικής προέλευσης και φύλου αλλά και λόγω της περιορισμένης κοινωνικής κινητικότητας στο πλαίσιο της εσωτερικής οικιακής εργασίας.

Απεναντίας, όσον αφορά την φυγή του ουκρανικού πληθυσμού από τον πόλεμο, που επρόκειτο για προσφυγικές ροές και δεδομένων των βοηθητικών μέτρων που έδωσε το ελληνικό κράτος και κυρίως η υιοθέτηση της οδηγίας 2001/55/EK⁸ της Ευρωπαϊκής Ένωσης(I ex.europa.eu) ο οποίος εφαρμόστηκε πρώτη φορά 4 Μαρτίου του 2022, οι Ουκρανές προσφύγισες ευνοήθηκαν όχι μόνο νομικά αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο μέσω της παροχής Καθεστώτος Προσωρινής Προστασίας και μέσω της εκχώρησης δικαιωμάτων παραμονής, εργασίας, υγείας και εκπαίδευσης στην νέα χώρα, ειδικότερα σε σύγκριση με τις μετανάστριες της Σοβιετικής Ένωσης την δεκαετία του 1990-2000. Ωστόσο, αν και η υιοθέτηση του συγκεκριμένου νόμου αποτελεί σημαντικό ενθαρρυντικό μέτρο στήριξης, δεν αποτελεί εγγύηση για όλες τις Ουκρανές που έφτασαν στην Ελλάδα κατά το διάστημα αυτό.

Έχοντας ολοκληρώσει τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης, θα ακολουθήσει η ανάλυση της ουκρανικής μετανάστευσης στην Ελλάδα και η σύνδεση της με τις πιο πρόσφατες μετακινήσεις. Ξεκινώντας την ανάλυση από τα τέλη λοιπόν του 19ου αιώνα, έμφαση θα δοθεί στις δεκαετίες 1980 και 1990 οπότε και σημειώνονται τα μεγαλύτερα κύματα μετανάστευσης ενώ κεντρικό ρόλο θα διαδραματίσει και η αποσαφήνιση του πλαισίου εισόδου στην χώρα. Πριν όμως γίνει αυτό, θα πρέπει πρώτα να καταστήσουμε σαφές σε τι τύπο μετανάστευσης αναφερόμαστε κάθε φορά.

Ο όρος μετανάστευση, συναντάται στην επίσημη βιβλιογραφία ως πιο γενικός όρος ο οποίος κατηγοριοποιείται ως εξής: στην διεθνή μετανάστευση (όταν οι άνθρωποι διασχίζουν τα σύνορα για να μεταβούν από μία χώρα σε μία άλλη), στην εσωτερική μετανάστευση (όταν οι άνθρωποι μετακινούνται εντός της ίδιας χώρας στην οποία ζουν) και τέλος, στην μετανάστευση από την ύπαιθρο προς

8 Οδηγία 2001/55/EK του Συμβουλίου (20.7.2001) για την παροχή προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων.

τα αστικά κέντρα της ίδιας χώρας στην οποία ζουν οι μετακινούμενοι (International Organisation for Migration). Η ουκρανική λοιπόν μετανάστευση αποτελεί διεθνή μετανάστευση και μάλιστα μία γυναικείου τύπου μετανάστευση. Στην προσπάθεια εξειδίκευσης στο ζήτημα της εισόδου γυναικείου Ουκρανικού πληθυσμού στην Ελλάδα, σύμφωνα με την ερευνητική μελέτη των M.Nikolova και M.Marouf (Ukrainian Migration to Greece, 2016) η είσοδος του συγκεκριμένου πληθυσμού στην Ελλάδα την δεκαετία του 1990 και κυρίως κατά τα τέλη της δεκαετίας, γίνεται με την απόκτηση τουριστικής κάρτας visa και αποτελεί την πιο συνηθισμένη και κυρίως νόμιμη προσωρινά μέθοδο εισόδου των Ουκρανών γυναικών στην χώρα.

Ωστόσο, η κατοχή τουριστικής visa συνοφαιίνεται την απαγόρευση άσκησης εργασίας, γεγονός που επιφέρει τον αποκλειστικό προσανατολισμό προς επαγγέλματα σχετίζονται με την παραοικονομία. Επιπλέον, η βραχεία διάρκεια ισχύς της τουριστικής visa από 1 έως 3 μήνες ενέτεινε την «παρανομιμότητα» τους, καθώς μετά την λήξη της κάρτας τους περνούσαν σε καθεστώς παρατυπίας (irregural stay) μέσω της εκτεταμένης διαμονής τους. Περνώντας στην σύγχρονη πραγματικότητα, με την Ουκρανία να αποτελεί ενιαίο κράτος αλλά όχι κράτος-μέλος της ΕΕ, οι πολίτες της Ουκρανίας θεωρούνται μεν πολίτες τρίτων χωρών αλλά στην πραγματικότητα από το 2017 βάσει του κανονισμού 2017/850 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, “Οι Ουκρανοί υπήκοοι απαλλάσσονται από την έκδοση κάρτας visa για την είσοδο τους στις χώρες Σένγκεν” ενώ για την μακροπρόθεσμη εγκατάσταση τους εξακολουθεί να απαιτείται άδεια διαμονής και εργασίας αντίστοιχα.⁹

Σύμφωνα με όσα παρατέθηκαν, καθίσταται σαφές πως πράγματι ο ουκρανικός πληθυσμός αποτελεί μία ιδιόζουσα περίπτωση μεταναστευτικών ροών αφενός γιατί το καθεστώς προέλευσης είναι σχετικά πολυσύνθετο, αφετέρου γιατί το πλαίσιο εισόδου σε άλλες χώρες διαφοροποιείται ριζικά ανά τα χρόνια. Έτσι, κυρίως στην Ευρώπη διαμορφώνεται ένα δύσκολο περιβάλλον και για κινητικότητα

⁹Κανονισμός (ΕΕ) 2017/850 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 2017, για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΚ) 539/2001 σχετικά με τον κατάλογο τρίτων χωρών των οποίων οι υπήκοοι υπόκεινται ή απαλλάσσονται από την υποχρέωση θεώρησης (εισαγωγή στην ΕΕ, ειδικά Ουκρανία), ΕΕ L 133/1, 22.5.2017

αλλά και για προσαρμογή. Πάντως, αξίζει να αναφερθεί πως αν και η ύπαρξη παρατυπίας στις ουκρανικές μετακινήσεις παραμένει ένα κοινό στοιχείο διαχρονικά, στα σύγχρονα προσφυγικά ρεύματα υπάρχει σημαντική διαφορά ως προς την ύπαρξη νομικής προστασίας λόγω ευαλωτότητας που χαρακτηρίζει τον ουκρανικό λαό στο πλαίσιο του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου που έχει ξεκινήσει από το 2022, στην οποία όμως θα αναφερθούμε εκτενέστερα στην συνέχεια.

Έχοντας ολοκληρώσει το αφετηριακό αυτό κεφάλαιο που εμπεριέχει το μεγαλύτερο θεωρητικό μέρος της μετανάστευσης, σκοπός του κεφαλαίου που ακολουθεί είναι η κατανόηση του υποβάθρου της ουκρανικής μετανάστευσης. Για τον σκοπό αυτό, θα στραφούμε στην αναζήτηση των πολιτισμικών παραγόντων που διαμορφώνουν την ουκρανική ταυτότητα ενώ έμφαση θα δοθεί και στην καταγωγή, καθώς και οι δύο αυτές έννοιες θα προσεγγιστούν ως παράγοντες που δύνανται να προκατασκευάζουν ανισότητες για τους μετακινούμενους προς την νέα χώρα πληθυσμούς.

Κεφάλαιο δεύτερο

2.1 Η ουκρανική ταυτότητα και η καταγωγή ως παράγοντες ανισότητας στην οικιακή εργασία στην Ελλάδα

Το παρόν κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην ανάλυση των δύο βασικών παραγόντων που λειτουργούν ως μοχλοί ανισοτήτων για τις Ουκρανές οικιακές εργάτριες στην Ελλάδα. Οι έννοιες της ουκρανικής ταυτότητας και της καταγωγής θα αποτελέσουν λοιπόν τις υπό διερεύνηση έννοιες μέσω των οποίων θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε το ζήτημα των ανισοτήτων. Πριν αφοσιωθούμε στην διερεύνηση αυτή, κρίνεται αναγκαίο το κεφάλαιο αυτό να ξεκινήσει με μια εισαγωγική αναφορά στα σοσιαλιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης με στόχο να κατανοηθούν οι συνθήκες που επικρατούν κατά την δόμηση των σοβιετικών δημοκρατιών μέσα σε ένα πλαίσιο ιστορικότητας με στόχο την αποσαφήνιση της έννοιας της ουκρανικής καταγωγής. Ακολούθως, θα επιδιωχθεί η εύρεση των γνωρισμάτων που έφεραν και φέρουν ακόμη και σήμερα οι πληθυσμοί που

προέρχονται από τα κράτη αυτά, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτικοοικονομικό επίπεδο, προκειμένου να γίνει κατανοητή και η έννοια της ουκρανικής ταυτότητας.

Ξεκινώντας λοιπόν την θεωρητική ανάλυση, πρέπει να διαλευκανθεί τι εννοούμε με τους όρους κράτη του Ανατολικού μπλοκ ή σοσιαλιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης. Οι όροι αυτοί λοιπόν, χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν την Ένωση των Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ-Union of Soviet Socialist Republics -USSR) η οποία από τον Δεκέμβριο του 1922 αποτέλεσε το πρώτο ομοσπονδιακό κράτος παγκοσμίως. Στην πραγματικότητα, αποτέλεσε ένα σοσιαλιστικού τύπου κράτος το οποίο προήλθε μετά την νίκη των μπολσεβίκων στον Ρωσικό Εμφύλιο Πόλεμο (1918-1921) η οποία οδήγησε στην υπογραφή συνθηκών που θα ενοποιούσαν την Ρωσία, την Ουκρανία, την Λευκορωσία και την Υπερκαυκασία σε ένα ενιαίο κράτος.

Με το πέρας των ετών, άρχισαν να εντάσσονται και άλλες χώρες και έτσι η Ένωση έφτασε να απαρτίζεται συνολικά από δεκαπέντε δημοκρατίες, οι οποίες παρά τις μεταξύ τους ομοιότητες διέφεραν ως προς το Σύνταγμα, τον εθνικό ύμνο, το εθνόσημο και την σημαία. Όσον αφορά σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, οι δημοκρατίες υποκινούνταν από το Κομμουνιστικό Κόμμα ενώ σημαντικό διοικητικό ρόλο διαδραμάτιζε και η Ρωσία η οποία ηγούνταν των υπολοίπων δημοκρατιών καθώς ο έλεγχος σε πολιτικό αλλά και σε στρατιωτικό επίπεδο ασκούνταν από την Μόσχα. Αυτό, συνεπαγόταν πως οι υπόλοιπες δημοκρατίες δεν μπορούσαν να έχουν πλήρη αυτονομία.

Όσον αφορά στις ομοιότητες των σοβιετικών δημοκρατιών, η έννοια της καταγωγής αποτελεί μία πρώτη ομοιότητα. Η κοινή βέβαια προέλευση από δημοκρατίες της ΕΣΣΔ στον ευρωπαϊκό τρόπο σκέψης, δεν αφορά τόσο στην γεωγραφική γειτνίαση των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι μετακινούμενοι, αλλά πολύ περισσότερο είναι συνδεδεμένη με την ετικέτα της σοβιετικότητας. Αντιστοίχως και η έννοια της καταγωγής, στο παρόν εγχείρημα εξειδικεύεται στην ουκρανική, περισσότερο ως έννοιας που καθορίζεται από τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του ουκρανικού λαού. Ο Βέλγος ανθρωπολόγος Roosens στο έργο του για την δημιουργία των εθνοτικών ομάδων αναφέρει πως “ενώ τα σύνορα διαχωρίζουν διαφορές ανάμεσα στους ανθρώπους, η καταγωγή απεναντίας δημιουργεί τις

ομοιότητες μεταξύ τους στο πλαίσιο της ομάδας δημιουργώντας και διατηρώντας την εθνοτικότητα στο εσωτερικό της”(Roosens,1989)¹⁰.Πριν όμως προχωρήσουμε στην σύνδεση της έννοιας καταγωγής και της έννοιας της ουκρανικής ταυτότητας με την οικιακή εργασία που μας αφορά περισσότερο, αναγκαία κρίνεται η πλήρης κατανόηση της «ουκρανικότητας».

Αρχικώς, η Ουκρανία ως μέλος της ΕΣΣΔ ήταν μία από τις ελάχιστες σοβιετικές δημοκρατίες η οποία κατείχε θέση στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (1945) ενώ ταυτόχρονα έφερε χαρακτηριστικά διεθνούς δικαίου, εν αντιθέσει με την πλειοψηφία των σοβιετικών δημοκρατιών(UN,Dag Hammarskjöld Library).Επιπλέον, η ουκρανική δημοκρατία είχε μία μακρά παράδοση στις μεταναστεύσεις καθώς ήδη από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο πολύ πριν την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, υπήρξε πηγή εκροών μεταναστών. Επρόκειτο όμως κυρίως για εξαναγκαστικές μετακινήσεις για την διεκπεραίωση σοσιαλιστικών έργων οι οποίες διεξάγονταν με κατεύθυνση είτε την Ρωσία ,με στόχο την οικονομική τους άνοδο μέσω της καλλιέργειας γαιών, είτε προς την Ανατολική Ουκρανία για την κατασκευή εργοστασίων παραγωγής ενέργειας. Εντούτοις η μετανάστευση προς άλλες μακρινές χώρες και κυρίως με κατεύθυνση την Ευρώπη, γίνεται εμφανής τους τελευταίους δύο αιώνες.

Αρχίζοντας από μια συνοπτική περιοδολόγηση της ουκρανικής μετανάστευσης που θα μας βοηθήσει να καταλάβουμε το πλαίσιο της ουκρανικής μετανάστευσης διαχρονικά, οι εκτός της Ουκρανίας μελετητές που ασχολήθηκαν κυρίως με την διασπορά ταξινόμησαν την μετανάστευση σε τέσσερα διαφορετικά κύματα μεταναστεύσεων(Wolowyna ,2013). Αρχικώς το πρώτο κύμα μεταναστεύσεων αφορά σε αγροτικούς πληθυσμούς που μετακινούνται σποραδικά από τα τέλη του 20ου αιώνα έως τον Α΄Παγκόσμιο πόλεμο. Το δεύτερο κύμα μετανάστευσης αφορά σε μετακινήσεις σε ΗΠΑ Σιβηρία αλλά και Βραζιλία και Καναδά κατόπιν της καταπίεσης που δέχθηκαν από την αυστρουγγρική κυριαρχία. Το τρίτο κύμα αφορά σε σοσιαλιστικά προγράμματα μετακινήσεων που διεξήχθησαν κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960. Όσον αφορά το τέταρτο κύμα, η

10E. E. Roosens (1989), *Creating Ethnicity: The Process of Ethnogenesis*, Newbury Park, CA: Sage Publications.

μετανάστευση θεωρείται εργατική και αρχίζει από την ανεξαρτησία της Ουκρανίας(1991) λαμβάνοντας υπόψη τις νέες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές (Shybko et al.,2006). Αυτό το τέταρτο κύμα, αποτελεί και το κέντρο βάρους της παρούσας εργασίας καθώς εμπεριέχει και όλες τις ουκρανικές μετακινήσεις του σήμερα.

Η διάλυση της Ένωσης των Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) το 1991 σηματοδοτεί την έναρξη μίας νέας εποχής, της μετασοβιετικής εποχής. Οι μετακινήσεις που διεξάγονται από την διάλυση της ΕΣΣΔ έως και σήμερα, φέρνουν στο προσκήνιο το ζήτημα της ουκρανικής ταυτότητας αλλά και την έννοια της καταγωγής ως κύριοι παράγοντες καθορισμού του τρόπου ζωής στη νέα χώρα. Την δεκαετία του 1990, η Nimi Hutnik στο έργο της *Minority Identity*, ορίζει την εθνική ταυτότητα ως “η αίσθηση να ανήκει κάποιος σε μία ομάδα ανθρώπων με κοινή καταγωγή και κοινές πολιτισμικές παραδόσεις, η οποία μπορεί να είναι αποτέλεσμα είτε αυτοπροσδιορισμού είτε ετεροπροσδιορισμού”.¹¹ Εξειδικεύοντας την εθνική ταυτότητα στην ουκρανική, ήδη πριν από την διάλυση της ΕΣΣΔ, η ουκρανική ταυτότητα φαίνεται να δεχόταν επιρροές και επιβολές από την ρωσική ταυτότητα αλλά και από άλλες χώρες διαχρονικά (Πολωνία και Αυστροουγγαρία).

Περνώντας λοιπόν στο πλαίσιο αυτονομίας της, η ουκρανική ταυτότητα αρχίζει διαχρονικά να αποκτά στοιχεία περισσότερο αντι-ηγεμονικά ως αποτέλεσμα εναντίωσης απέναντι στις ρωσικές επιταγές. Παρόλα αυτά, το ουκρανικό έθνος φαίνεται να διαμορφώνεται σε ένα πλαίσιο διχασμού καθώς συνδυάζει στοιχεία που ενσαρκώνει ασυνείδητα ως επιρροή της σοβιετικής ένωσης, αλλά δέχεται εξίσου επιρροές και από τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής στον οποίο σιγά σιγά και αρκετά δειλά αρχίζει να εντάσσεται. Υπό αυτές τι συνθήκες, είναι εμφανές πως η εθνική ταυτότητα των Ουκρανών μεταναστριών, λαμβάνεται υπόψη ως κάτι μη στατικό και ως κάτι πλουραλιστικό αφού όχι μόνο διαμορφώνεται κάπως διχασμένα αλλά αναδιαμορφώνεται με τα χρόνια καθώς μεταβάλλονται οι παράγοντες που την επηρεάζουν.

11N. Hutnik (1996), *Minority Identity: The Interface of Culture, Ethnicity and Religion*, London: Sage Publications.

Αναλύοντας τους παράγοντες αυτούς, η κατηγοριοποίηση αφορά σε τρία επίπεδα: σε πολιτισμικό, θρησκευτικό και κοινωνικό. Αρχίζοντας λοιπόν από την πολιτισμική διάσταση της ουκρανικής ταυτότητας, το πρώτο στοιχείο το οποίο συναντάται και διαμορφώνει την ταυτότητα του πληθυσμού είναι η γλώσσα. Η γλώσσα όχι μόνο ως μέσο επικοινωνίας, αλλά και ως μέσο εκπαίδευσης και αναπαραγωγής της ιστορίας και του πολιτισμού. Η Ουκρανία παρουσιάζει σχετική ιδιομορφία και στην γλώσσα δεδομένου ότι οι μετανάστες από την Ουκρανία ανάλογα με την περιοχή προέλευσης, ομιλούν διαφορετικές γλώσσες.

Για παράδειγμα, το 2001 οι κάτοικοι της Δυτικής Ουκρανίας μιλούσαν μόνο ουκρανικά ενώ οι κάτοικοι της Ανατολικής Ουκρανίας και κυρίως της περιοχής του Ντονέτσκ όπου και διέμεναν και οι Έλληνες παλιννοστούντες της Μαριούπολης, στο 81% τους μιλούσαν εξ ολοκλήρου ρωσικά (Strikha, 2003). Η παρούσα ιδιομορφία, δημιουργούσε ετερογένεια όχι μόνο από πλευράς μεταναστών και γηγενών στην νέα χώρα, αλλά πολύ περισσότερο δημιουργούσε μία εσωτερική ετερογένεια μεταξύ του ουκρανικού πληθυσμού που μόνο ενιαίος δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί.

Όσον αφορά τώρα στο θρήσκευμα, τη δεύτερη πτυχή πολιτισμικού ενδιαφέροντος, οι Ουκρανοί επιμερίζονται επίσης σε δύο διαφορετικές θρησκευτικές κατηγορίες ανάλογα με την περιοχή προέλευσης τους. Η πλειοψηφία των Ουκρανών ακολουθεί την Ορθόδοξη Εκκλησία η οποία με την σειρά της επιμερίζεται στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας η οποία ούσα ανεξάρτητη λειτουργεί αυτόνομα και δεύτερον στην Ουκρανική Ορθόδοξη Εκκλησία η οποία συνδέεται με το Πατριαρχείο της Μόσχας. Οι Ανατολικοί Ουκρανοί συνήθως ανήκουν σε αυτήν την δεύτερη θρησκευτική ομάδα ενώ οι Δυτικοί στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας.

Παρόλα αυτά σημαντική επισήμανση αποτελεί πως η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία το φεβρουάριο 2022, έστρεψε και ιερείς αλλά και πολλούς πιστούς προς απομάκρυνση από την Ουκρανική Ορθόδοξη Εκκλησία λόγω της άμεσης σχέσης της με το Πατριαρχείο της Μόσχας. Η θρησκευτική αυτή προσέγγιση επιβεβαιώνει βέβαια το αίσθημα πίστης προς την ορθοδοξία που χαρακτηρίζει την ταυτότητα του ουκρανικού λαού αλλά αφήνει και ένα περιθώριο θρησκευτικών αντιφάσεων

ανάμεσα στις δύο εκκλησίες που αν και αποτελούν πηγές του ίδιου θρησκειύματος, η κατηγοριοποίηση τους ενδέχεται να δημιουργεί διαφοροποιήσεις πεποιθήσεων αν συμπεριληφθεί και η γλωσσική διαφοροποίηση μεταξύ Ουκρανών Δύσης και Ανατολής.

Σε τρίτο επίπεδο, η ουκρανική ταυτότητα επισφραγίζεται από συγκεκριμένα δομικά κοινωνικά χαρακτηριστικά. Πρώτα από όλα, όταν χρησιμοποιούμε τον όρο ουκρανικός πληθυσμός στην παρούσα εργασία, αναφερόμαστε σε γυναίκες. Η πλειοψηφία των γυναικών που εισέρχονται στην Ελλάδα είναι μόνες τους, είτε γιατί είναι διαζευγμένες είτε γιατί βλέπουν την μετακίνηση τους ως μέσο οικονομικής ανάκαμψης με απώτερο σκοπό να βοηθήσουν τα μέλη της οικογένειας που έχουν αφήσει πίσω στην πατρίδα τους. Ωστόσο, η μοναχική άφιξη τους δεν είναι πάντα εύκολη ούτε πρακτικά αλλά ούτε και κοινωνικά. Πολλές φορές αντιμετωπίζουν κινδύνους εξαπάτησης, οικονομικές δυσκολίες και δεσμούς εξάρτησης είτε από ομοεθνείς στην νέα χώρα είτε από γηγενείς με τους οποίους δεσμεύονται επαγγελματικά και επομένως υπάρχουν τάσεις οικονομικής και όχι μόνο εκμετάλλευσης. Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα “Οι γυναίκες από την Ουκρανία αλλά και από άλλες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης αποτελούν μέρος της σεξουαλικής βιομηχανίας”(Κασιμάτη,2003,σ.160,Emke& Roulouroulios,2003).

Αυτή η παράθεση, αποτελεί μέρος της κοινωνικού στιγματισμού που ενδεχομένως βιώνουν τα πρώτα χρόνια εισόδου στην χώρα (1989-1990) οι Ουκρανές γυναίκες οι οποίες θεωρούνται από ένα μέρος των Ελλήνων σεξεργάτριες και επομένως αντιμετωπίζουν εκτός από κοινωνικές διακρίσεις, δυσκολίες εισόδου στην ελληνική αγορά εργασίας. Αυτό αποτελεί μία από τις πιο εμφανείς διακρίσεις που βιώνουν κάποιες από τις Ουκρανές μετανάστριες δεδομένου μάλιστα ότι οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν το 77% του ουκρανικού πληθυσμού στην χώρα σύμφωνα με το Υπουργείο Εσωτερικών(Kaurinkoski K.,2011).

Όσον αφορά στην εκπαίδευση τους, τα ουκρανικά ρεύματα συμπεριλαμβανομένων και των Ελλήνων της διασποράς που καταφθάνουν στην Ελλάδα την δεκαετία του 1990 κυμαίνονται από 25.000 έως 50.000 είτε δηλωμένων είτε αδήλων (Υπουργείο Εσωτερικών,2001), με το σχεδόν 30% να είναι υψηλού μορφωτικού επιπέδου, είτε έχοντας ολοκληρώσει την τριτοβάθμια γενική ή τεχνική

εκπαίδευση στην Σοβιετική Ένωση (Kaurinkoski K.,2011). Ωστόσο, η παράνομη είσοδος στην χώρα αλλά και σε περιπτώσεις νόμιμης διαμονής η δυσκολία ισότιμης αναγνώρισης των πτυχίων στην Ελλάδα και κυρίως των πτυχίων σε ασκούμενα επαγγέλματα, θέτουν περιορισμούς τόσο στην εύρεση αξιοπρεπούς εργασίας αλλά και στην εύρεση εργασίας συναφούς αντικειμένου των σπουδών. Έτσι, οι γυναίκες μετανάστριες στρέφονται εύκολα προς τα πιο προσβάσιμα και μάλλον “τεχνικά” επαγγέλματα προκειμένου να ενσωματωθούν πιο γρήγορα στην ελληνική κοινωνία.

Όσον αφορά τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού που αφορούν στην κουλτούρα τους, οι σοβιετικοί πληθυσμοί και δη ο ουκρανικός, ως σοβιετικός πληθυσμός μέχρι πριν τη διάλυση της ΕΣΣΔ, λειτουργεί περισσότερο σοβιετικά παρά ουκρανικά. Αυτό σημαίνει ότι στην διάρκεια μετάβασης τους προς τις νέες χώρες βιώνουν την ανάγκη να οργανωθούν σε εθνικές κοινότητες και να εντρυφήσουν περισσότερο γνωστικά στον τρόπο διαμόρφωσης του ουκρανικού κράτους. Η αποτίμηση του παρελθόντος τους είναι ένα συνδετικό στοιχείο που ενώνει όχι μόνο τους Ουκρανούς αλλά όλους τους πληθυσμούς της πρώην Σοβιετικής Ένωσης μεταξύ τους, δεδομένου ότι κουβαλούν όμοιες ή παρόμοιες εμπειρίες ως νεοεισερχόμενοι στην Ευρώπη.

Η ουκρανική ταυτότητα λοιπόν φαίνεται να είναι ένα πολυσύνθετο ζήτημα καθώς παρουσιάζει ιδιομορφίες που στην πραγματικότητα την μετατρέπουν σε μία ταυτότητα που μέσα τις κρύβει περισσότερες από μία ταυτότητες βάσει των εθνοτικών διαφοροποιήσεων. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί ένα πρώτο μέσο για την σκιαγράφηση του προφίλ των οικιακών εργατριών στην νέα χώρα. Στα κεφάλαια που θα ακολουθήσουν, το ενδιαφέρον της ερευνητικής μελέτης στρέφεται σε έναν άλλον καίριο παράγοντα που αφορά περισσότερο στην επιλογή τύπου εργασίας από τις Ουκρανές μετανάστριες, που δεν είναι άλλος από την διάσταση του φύλου.

Κεφάλαιο τρίτο

3.1 Η έμφυλη διάκριση στην εργασία

Στην ιστορία της μετανάστευσης, η εργασία των μεταναστών κατά την διάρκεια ολόκληρου του 20ου αιώνα νοείται ως εργασία του άνδρα μόνο μετανάστη. Άλλωστε ετυμολογικά, το άρθρο «le» που προσδιορίζει την μεταναστευτική εργασία (le travail immigré) στην γαλλική γλώσσα, αντιπροσωπεύει μάλλον καλύτερα την εργασία ενός εργένη άντρα και μάλιστα μόνου(single,male and lonely)(L.Green,1997). Η ταύτιση της έννοιας του μετανάστη με το αρσενικό γένος, είναι βέβαια αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων, κυρίως όμως είναι αποτέλεσμα των νέων εργασιακών καθεστώτων που αναδύονται κατά τις δεκαετίες 1970-1980 και της εκβιομηχάνισης που προάγει την ανάγκη μετακινήσεων στα αστικά κέντρα. Έτσι, το πρότυπο του άνδρα μετανάστη που συνήθως κατά τις δεκαετίες αυτές είναι αγρότης, αρχίζει να μετατρέπεται στο πρότυπο του εργάτη που αφήνει πίσω του τον αγροτικό χώρο, στο πλαίσιο της εισχώρησης σε ένα νέο, καπιταλιστικό και βιομηχανοποιημένο κόσμο.

Πάντως στο ελληνικό κράτος, οι πρώτες μετακινήσεις πληθυσμών αρχίζουν να λαμβάνουν χώρα από τις δεκαετίες 1970-1980, ενώ οι πιο διαδεδομένες θεωρήσεις για την μετανάστευση καθώς και τα πρώτα ακαδημαϊκά εγχειρήματα αποτίμησης των μετακινήσεων αυτών ξεκινούν από την δεκαετία του 1990 και αφορούν κυρίως ανεπίσημους μετανάστες από την Ανατολική Ευρώπη. Πάντως, στην αγγλική αλλά και στην γαλλική γλώσσα ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα η διαδικασία της μετανάστευσης δηλαδή οι πληθυσμιακές μετακινήσεις σε νέα χώρα, αρχίζουν να εκφράζονται με τις λέξεις κύματα (waves), ροές(flows), χείμαρροι (streams) και ανθρωποθάλασσα(human tide)(L.Green,1997),γεγονός που επιβεβαιώνει τις μεγάλες διαστάσεις του φαινομένου σε διεθνές επίπεδο.

Για πολλές δεκαετίες, οι μετακινήσεις γυναικών μεταναστριών λαμβάνουν χώρα παράλληλα με των ανδρών χωρίς όμως να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις μετακινήσεις αυτές στα ακαδημαϊκά κείμενα. Αν και τόσο ο 19ος όσο και ο 20ος αιώνας, σημαδεύονται από μετακινήσεις ανδρών και γυναικών, η έννοια της θηλυκοποίησης της εργασίας(feminisation of migrant labour) αρχίζει να διαφαίνεται τον 20ο αιώνα λόγω των κρατικών πολιτικών και των οικονομικών μέτρων που

εφαρμόζονται στις χώρες προέλευσης(L. Green,1997).Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα για την γυναικεία ουκρανική μετανάστευση αποτέλεσαν την δεκαετία του 1985, η σειρά οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων Pestroika¹²(οικονομική αναδόμηση-ανασυγκρότηση),που εφαρμόστηκαν στην ΕΣΔΔ με σκοπό, την επίλυση της οικονομικής αστάθειας που βίωνε η χώρα αλλά και την αύξηση του εκδημοκρατισμού της. Το αποτέλεσμα ωστόσο των μεταρρυθμίσεων αυτών, ήταν να οδηγήσουν στην διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991.

Η θηλυκοποίηση όμως της εργασίας, επηρέασε περισσότερο την δεκαετία του 1980 οπότε και οι γυναίκες μετανάστριες αρχίζουν να ξεφεύγουν από το πρότυπο της γυναίκας-συζύγου του μετανάστη που ακολουθεί την φυγή του. Η L.Green(1997) στο έργο της «Οι δρόμοι της μετανάστευσης»¹³ δημιουργεί μία πρώτη κατηγοριοποίηση της γυναίκας μετανάστριας αρχίζοντας την ανάλυση από την γυναίκα η οποία δεν είναι η ίδια το υποκείμενο της μετανάστευσης αλλά μένει πίσω ως υπεύθυνη για το σπίτι και την φροντίδα των οικογενειακών μελών, λειτουργώντας περισσότερο υποστηρικτικά για τον άντρα που τρέπεται σε φυγή (μετανάστης) του οποίου όμως την επιστροφή αναμένει(left-behind woman).

Προσεγγίζοντας τώρα την γυναίκα ως μετανάστρια σε ένα αρχικό στάδιο κατηγοριοποίησης, η μετανάστρια είναι η γυναίκα που τρέπεται σε φυγή προκειμένου να ακολουθήσει την επιθυμία του άνδρα μετανάστη, αποκτώντας όμως μεταγενέστερα ενεργό ρόλο στην νέα χώρα και ως εργαζόμενη αλλά και ως μέλος της κοινωνίας υποδοχής(trailing wife). Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η γυναίκα μεταναστεύει καθώς κινητήριος μοχλός για την κινητικότητα της είναι οι λόγοι οικογενειακής επανένωσης. Έτσι τρέπεται σε φυγή στην νέα χώρα στοχευμένα για να συνδεθεί με τα μέλη της οικογένειας της(family reunification migrant). Περνώντας στο τρίτο επίπεδο, η γυναίκα είναι οικονομική μετανάστρια(labor migrant) η οποία ανεξάρτητα από την οικογενειακή της κατάσταση, μεταναστεύει

12Η Περεστρόικα (Pestroika) ή «ανασυγκρότηση» είναι η ονομασία που δόθηκε για να χαρακτηρίσει τις κοινωνικοοικονομικές μεταρρυθμίσεις των οποίων την θέσπιση προχώρησε ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ στη Σοβιετική Ένωση από τον Απρίλιο του 1985 έως τον Δεκέμβριο του 1991. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές εφαρμόστηκαν σε τρεις κύριες κατευθύνσεις: οικονομική, κοινωνική και ηθική. Βασικές αρχές της μεταρρύθμισης ήταν η επιτάχυνση, ο εκδημοκρατισμός και η διαφάνεια (γκλάσνοστ). Π. Χριστιάς, «Περεστρόικα», Η Καθημερινή (5 Σεπτεμβρίου 2022).

13Green, N. L., 1997, *Οι δρόμοι της μετανάστευσης*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

προκειμένου εργασθεί στην νέα χώρα. Επρόκειτο μάλιστα για την πιο αυτόνομη μορφή της μετανάστριας από όσες προηγήθηκαν, δεδομένου ότι η γυναίκα δρα σε ένα πιο ελεύθερο πλαίσιο, χωρίς να είναι υποκινούμενη από οικογενειακούς ή οποιουδήποτε είδους άλλους κοινωνικούς παράγοντες.

Στην ιστορία των μεταναστριών διαχρονικά, οι μεμονωμένες αναχωρήσεις γυναικών μεταναστριών αν και αρκετά συχνές από τον προηγούμενο αιώνα, στην διεθνή βιβλιογραφία αρχίζουν να εδραιώνονται τον 20ο αιώνα. Η επισήμανση αυτή μπορεί να επαληθευτεί και μέσω της έκδοσης ειδικού τεύχους στο *International Migration Review*(1984) το οποίο για πρώτη φορά αναφέρεται στην γυναικεία εργασία των μεταναστριών. Αυτό το γεγονός, θα μπορούσε να αποτελεί και την απαρχή για ερευνητικές μελέτες στις οποίες οι γυναίκες αρχίζουν να λαμβάνονται ως κύρια υποκείμενα κινητικότητας.

Έχοντας ολοκληρώσει το εισαγωγικό μέρος για την θηλυκοποίηση της μετανάστευσης, το παρόν εγχείρημα αρχίζει να ξεφεύγει από το πεδίο της μετανάστευσης κατευθυνόμενο προς τον τομέα της εργασίας. Καίριο ρόλο όμως σε αυτό το πέρασμα, έχει η διάσταση του φύλου η οποία θα ληφθεί ως καθοριστική παράμετρος υπό την οποία θα αναλυθεί η οικιακή εργασία των Ουκρανών γυναικών στην Ελλάδα.

Αρχίζοντας από τον όρο έμφυλη διάκριση στην εργασία, εννοείται “Κάθε διάκριση που λαμβάνει χώρα σε κάθε τομέα εργασίας λόγω φύλου”. Στην Ελλάδα, ο νόμος 3896/2010¹⁴ αποτελεί την προστατευτική βάση για τις έμφυλες διακρίσεις σύμφωνα με την οποία “κατοχυρώνεται νομικά η πρόσβαση στην απασχόληση μαζί με τους όρους πρόσληψης (άρθρο 11), ενώ απαγορεύεται και κάθε μορφή άμεσης ή έμμεσης διάκρισης λόγω φύλου ή λόγω οικογενειακής κατάστασης, όσον αφορά στους όρους πρόσβασης στην μισθωτή ή μη απασχόληση ή στην επαγγελματική ζωή εν γένει, περιλαμβανομένων των κριτηρίων επιλογής και των όρων πρόσληψης, ανεξαρτήτως του κλάδου δραστηριότητας και σε όλα τα επίπεδα της επαγγελματικής ιεραρχίας. Επιπλέον απαγορεύεται κάθε αναφορά στο φύλο ή στην

14Νόμος 3896/2010 (ΦΕΚ Α' 207/16.12.2010), άρθρο 11: Απαγορεύει κάθε μορφή έμφυλης διάκρισης στον εργασιακό χώρο και στην πρόσβαση σε υπηρεσίες, και προβλέπει μέτρα προστασίας και προσφυγής για τα θύματα.

οικογενειακή κατάσταση ή η χρήση κριτηρίων και στοιχείων που καταλήγουν σε άμεση ή έμμεση διάκριση με βάση το φύλο, σύμφωνα με τους ορισμούς του νόμου, όσον αφορά στις δημοσιεύσεις, αγγελίες, κανονισμούς, που αφορούν σε επιλογή προσώπων για την κάλυψη κενών θέσεων εργασίας, την παροχή εκπαίδευσης ή επαγγελματικής κατάρτισης ή τη χορήγηση επαγγελματικών αδειών”.

Συγκεκριμένα στην περίπτωση των Ουκρανών μεταναστριών η έμφυλη διάσταση στον τομέα της εργασίας αφορά κυρίως στην οικιακή εργασία διεθνώς. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ενασχόληση Ουκρανών γυναικών με τον τομέα των προσωπικών υπηρεσιών και δη της οικιακής εργασίας είναι διεθνές φαινόμενο που εκδηλώνεται όμως πιο εμφανώς στις νοτιοευρωπαϊκές χώρες, λόγω της επικράτησης κοινωνικών υποδομών χαμηλού επιπέδου, κυρίως υποδομών φροντίδας με αποτέλεσμα οι έμφυλοι διαχωρισμοί της αμειβόμενης εργασίας και της μη αμειβόμενης εργασίας να είναι περισσότερο έντονοι σε σχέση με τις χώρες του ευρωπαϊκού βορρά(Μουσούρου Μ.,2005).

Σε κάθε περίπτωση όμως, η ουκρανική μετανάστευση ανεξαρτήτως κατεύθυνσης, τις περισσότερες φορές στην ελληνική αλλά και την ξενόγλωσση βιβλιογραφία χαρακτηρίζεται γυναικεία ή θηλυκοποιημένη. Αυτό δεν οφείλεται μόνο στα υψηλά ποσοστά εισροών των Ουκρανών γυναικών που προορίζονται για οικιακή απασχόληση στην Ευρώπη, πολύ περισσότερο σχετίζεται με την ζήτηση εργασίας και τις διαθέσιμες επαγγελματικές ευκαιρίες στις νέες χώρες, οι οποίες καθορίζονται ως έναν βαθμό από έμφυλα κριτήρια.

Για παράδειγμα, η μετανάστευση του ουκρανικού πληθυσμού στον ευρωπαϊκό νότο και κυρίως σε Ελλάδα, Πορτογαλία και Ιταλία την δεκαετία του 2000 είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου γυναικεία υπόθεση. Συγκεκριμένα, η άνιση κατανομή του πληθυσμού στην Ιταλία αγγίζει σε γυναικείο πληθυσμό το 83,2% ενώ οι άνδρες αποτελούν μόνο το 16,8% των ανδρών που μετακινούνται στην νέα χώρα(Markov et al.,2009). Η απορρόφηση βέβαια στην νέα χώρα αφορά συνήθως σε επαγγέλματα φροντίδας, καθαριότητας και οικιακών εργασιών.

Στον αντίποδα, η μετανάστευση από την Ουκρανία προς την Ρωσία με το 80% να είναι άντρες και το 20% γυναίκες και δεδομένου ότι ο καταμερισμός της εργασίας αφορά περισσότερο στους κλάδους των κατασκευών, των μεταφορών και

των εξορύξεων. Η παρούσα αναφορά αποτελεί ένα απλό παράδειγμα που καθιστά σαφές πως η έμφυλη διάσταση στην εργασία διαδραματίζει έναν καθοριστικό ρόλο για τις μετακινήσεις των πληθυσμών και μάλιστα δίνει την απάντηση απέναντι στην κατά φύλο-άνιση κατανομή του πληθυσμού. Στόχος λοιπόν του παρόντος κεφαλαίου είναι να εστιάσουμε στους έμφυλους παράγοντες (the gender factors) που επηρεάζουν την εργασία των Ουκρανών μεταναστριών στην ελληνική αγορά εργασίας. Η προσέγγιση αυτή βέβαια, δεν αφορά μόνο τον ρόλο που διαδραματίζει το φύλο ως βασικός παράγοντας στην επιλογή τομέα εργασίας, αλλά επικεντρώνεται και στο κομμάτι που αφορά στην ισότιμη είσοδο στην αγορά εργασίας.

Στην Ελλάδα λοιπόν, τόσο μετασοβιετικά όσο και πιο σύγχρονα, οι Ουκρανές που εισέρχονται στην χώρα, συνήθως γνωρίζουν ότι προορίζονται για οικιακή εργασία και δεν αποτελούν πληθυσμό που απλώς αναζητά εργασία. Οι υποδεέστερες συνθήκες υποδοχής είναι γνωστές στα κράτη του ευρωπαϊκού νότου όμως, «ο διογκωμένος άτυπος τομέας της οικονομίας, το υποτονικό κράτος πρόνοιας και η άνοδος του βιοτικού επιπέδου» (Ψημμένος Ι. & Σκαμνάκης Χ., 1997) στην νέα χώρα¹⁵, αποτελούν βασικές αιτίες των μετακινήσεων από την διάλυση της ΕΣΣΔ έως και σήμερα. Άλλωστε η εκχώρηση τουριστικής visa για τις Ουκρανές μετανάστριες με ευθύνη τουριστικού γραφείου στην χώρα καταγωγής σε συνδυασμό με την παράνομη ύπαρξη γραφείων ευρέσεως εργασίας αποκλειστικά και μόνο για γυναίκες μετανάστριες κυρίως από βαλκανικές ή σοσιαλιστικές χώρες και μάλιστα μαζικών παράτυπων μετακινήσεων, με στόχο την κάλυψη αναγκών φθηνού εργατικού δυναμικού, επιβεβαιώνει αυτήν την αναφορά.

Στο παρόν εγχείρημα, η οικιακή εργασία χρησιμοποιείται για να περιγράψει όλα τα επαγγέλματα που σχετίζονται με καθήκοντα εργασίας στο σπίτι, φροντίδας και καθαριότητας. Εξετάζοντας λοιπόν το γιατί η οικιακή εργασία τόσο κατά τις προηγούμενες δεκαετίες όσο και στις μέρες μας βασίστηκε και βασίζεται στις γυναίκες μετανάστριες, θα επιδιωχθεί να βρεθεί ποια είναι η πηγή προέλευσης των

15Ι. Ψημμένος & Χ. Σκαμνάκης (2008), *Οικιακή εργασία των μεταναστριών και κοινωνική προστασία: Η περίπτωση των γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία*, Αθήνα: Παπαζήσης.

παραγόντων που δημιουργούν την έμφυλη αυτή διάκριση διαχρονικά αλλά και πως αυτοί παραμένοντας υπαρκτοί, διατηρούν την συνέχεια τους μέσα στον χρόνο.

Ξεκινώντας από το θεωρητικό επίπεδο, οι στερεοτυπικές αντιλήψεις για την θέση της γυναίκας μετανάστριας που εισέρχεται στην νέα κοινωνία αποτελεί τον πρώτο λόγο για τον οποίο η γυναίκα πριν καν εισέλθει στην νέα χώρα, θεωρητικά προορίζεται κοινωνικά και επαγγελματικά να λάβει μία θέση βοηθητικού προσωπικού. Το ότι η οικιακή εργασία στην χώρα υποδοχής αποτελεί μία υποτιμημένη θέση εργασίας που προσφέρεται με βάση τα γυναικεία χαρακτηριστικά μπορεί να συνδυάζεται σε μερικές περιπτώσεις με τις κοινωνικές απόψεις που θεωρούν την γυναίκα μετανάστρια κατεξοχήν υπεύθυνη για την φροντίδα των μελών της οικογένειας ή μόνο των παιδιών της, με αποτέλεσμα να θεωρείται πιο ευαίσθητη κοινωνικά ή πιο έμπειρη στον φροντιστηριακό τομέα ώστε να μπορέσει να φέρει εις πέρας επιτυχώς τα καθήκοντα οικιακής εργασίας στην χώρα άφιξης και κυρίως στα καθήκοντα που αφορούν σε φροντίδα ή νοσηλεία ανθρώπων.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, λιγότερο θεωρητικό και περισσότερο πρακτικό, η έμφυλη διάκριση μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι αποτέλεσμα της απουσίας του κράτους από την διαδικασία εύρεσης εργασίας για τις γυναίκες μετανάστριες αλλά και της έλλειψης κοινωνικής ασφάλισης. Συγκεκριμένα, το καθεστώς παραοικονομίας αποτελεί την πιο ταχεία και εγγυημένη λύση για άμεσα χρήματα αν συνδυαστεί και με το γεγονός της παράνομης εισόδου και διαμονής ή με το καθεστώς προσωρινής διαμονής με τουριστική visa στην χώρα, γίνεται πιο κατανοητό ότι η επιβίωση και η κοινωνική ένταξη των γυναικών θα πρέπει αναπόφευκτα να εξαρτηθεί από δύο παράγοντες.

Πρώτον, στην περίπτωση που οι γυναίκες έρχονται με τον άνδρα τους, να εξαρτηθούν οικονομικά και κοινωνικά από αυτόν, ο οποίος συνήθως είναι εργάτης σε βιομηχανία εκτός της παραοικονομίας και δεύτερον στην περίπτωση που έρχονται ως μονάδες αν εξαιρέσουμε την εξάρτησή τους από συντοπίτισσες στην πρώτη περίοδο εισόδου τους στην χώρα ή κατά το πρώτο διάστημα παραμονής, η μακροπρόθεσμη εξάρτησή τους από τον εκάστοτε εργοδότη υπογραμμίζει εξίσου τον έμφυλο διαχωρισμό που βιώνουν οι γυναίκες μετανάστριες έναντι των ανδρών

μεταναστών, από το πρώιμο στάδιο μετάβασης στην νέα χώρα. Σε αυτήν την εξάρτηση βέβαια, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και “Ο κίνδυνος απέλασης από την χώρα αλλά και οι παραδοσιακές αξίες για τον ρόλο της γυναίκας στην κοινωνία υποδοχής, στο σπίτι ή στο οικείο περιβάλλον της, από το οποίο δεν μπορεί να παρεκκλίνει η γυναίκα μετανάστρια” ¹⁶(Parrenas 2001,Anderson and Phizacklea 1997).

Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να αναφερθεί πως οι γυναίκες που έρχονται από την Ουκρανία στο μεγαλύτερο μέρος τους είναι διαζευγμένες ή χήρες αναλαμβάνοντας μόνες τους τις οικονομικές υποχρεώσεις τους αλλά και την οικονομική φροντίδα της οικογένειάς τους (παιδιά, γονείς) είτε αυτή βρίσκεται στην Ελλάδα είτε παραμένει στην χώρα καταγωγής(Phizacklea,1997).Αυτό σημαίνει ότι από τα δύο επίπεδα εξάρτησης που περιγράφηκαν (από σύζυγο και εργοδότη) ,η εργοδοτική εξάρτηση για τις Ουκρανές μετανάστριες είναι συνηθέστερη για την συγκεκριμένη μερίδα μεταναστριών.

Σε ένα τέταρτο επίπεδο, δεδομένης της οικονομικής ή κοινωνικής εξάρτησης που περιγράφηκε, οι γυναίκες από την Ουκρανία είτε φέροντας το στίγμα της γυναικείας ανεκτικότητας είτε λόγω των αντικειμενικών συνθηκών που τις καθιστούν πιο ευάλωτες, όπως είναι η ταυτότητα της μετανάστριας, σε συνδυασμό με την οικονομική εξάρτηση, τις άσχημες συνθήκες εργασίας, την ενασχόληση με επαγγέλματα χαμηλού κύρους και ενίοτε την έλλειψη γνώσεων, μπορούν να δημιουργούν “αυτο-πληρούμενες (fulfilling) στάσεις σεξουαλικής μεταχείρισης ή κακοποίηση” (Ψημμένος Ι. και Σκαμνάκης Χ.,2008) κυρίως από την πλευρά των εργοδοτών ή άλλων μεσαζόντων στο πλαίσιο της εργασίας.

Τέλος, μία ακόμη βασική διάσταση των έμφυλων διακρίσεων είναι αυτή που αφορά καθαυτή την οικιακή εργασία. Οι οικιακές εργάτριες εν αντιθέσει με τους υπόλοιπους τομείς εργασίας, χαρακτηρίζονται από μία αορατότητα η οποία είναι διττή. Αφενός, αυτό οφείλεται στο ότι εργάζονται στο πλαίσιο της παραοικονομίας, δηλαδή εμπλέκονται σε δίκτυα άτυπων σχέσεων απασχόλησης με

16P. P. Parreñas (2001), *Servants of Globalization: Women, Migration, and Domestic Work*, Stanford: Stanford University Press. & B. Anderson & A. Phizacklea (1997), *Maid or Worker? Domestic Service in Contemporary Europe*, London: Macmillan.

την αδήλωτη εργασία να συνοδεύεται από την απουσία κοινωνικής ασφάλισης και εργασιακών δικαιωμάτων και έτσι ενώ φαινομενικά είναι εργαζόμενες, πρακτικά δεν αναγνωρίζεται η εργασιακή τους υπόσταση σε κανένα επίπεδο.

Αφετέρου, η αορατότητα αυτή αφορά και στην πλεονάζουσα εκμετάλλευση καθηκόντων δεδομένου ότι αφού δεν υπάρχει συμβόλαιο καθορισμού των οικιακών καθηκόντων εργασίας, οι γυναίκες αναγκάζονται με έναν αθόρυβο και αόρατο τρόπο να επιτελούν σε όλους τους τομείς εργασιών μέσα στο σπίτι με την πρόφαση ότι οι εργασίες αυτές αποτελούν “έμφυλα καθήκοντα” που απορρέουν από την γυναικεία τους φύση και συνεπώς αφού γνωρίζουν πως να τα φέρουν εις πέρας, οφείλουν να το κάνουν.

Από τις παραπάνω διαστάσεις των έμφυλων διακρίσεων, συνάγεται το συμπέρασμα πως η θηλυκοποίηση(feminization) της εργασίας τελικά δεν θέτει στο κέντρο των εργασιακών σχέσεων την γυναίκα μετανάστρια, αλλά κατ’ αποκλειστικότητα την γυναικεία εργασία που απορρέει από αυτή στο πλαίσιο άτυπων μορφών απασχόλησης. Όσον αφορά την διάκριση με βάση το φύλο στην εργασία, μέσα από αυτό το κεφάλαιο γίνεται σαφές πως η γυναικεία ταυτότητα, αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη βάση πάνω στην οποία στηρίζεται η εργοδοτική πλευρά και δύναται να κατασκευάσει επί ποδός πολλαπλές και ταυτόχρονες μορφές διάκρισης, οικοδομώντας έτσι μία πυραμίδα διαχωρισμών και ανισοτήτων. Ανεξάρτητα όμως και από την εργοδοτική ισχύ, η γυναικεία ταυτότητα μπορεί να αποτελεί από μόνη της την βασικότερη ή εμφανέστερη μάλλον μορφή που οδηγεί σε διαφορετική μεταχείριση των μεταναστριών λόγω της ύπαρξης στερεοτυπικών αντιλήψεων στην νέα χώρα, σίγουρα όμως δεν αποτελεί την μοναδική μορφή διάκρισης που βιώνουν οι μετανάστριες από την Ουκρανία. Για τον λόγο αυτό, η θέση της γυναίκας-μετανάστριας στην κοινωνία υποδοχής, δεν θα μπορούσε να ερμηνευθεί μόνο υπό το πρίσμα του φύλου, αλλά θα πρέπει να ερμηνευθεί εντός του πλαισίου της διαθεματικότητας. Το κεφάλαιο που ακολουθεί εστιάζει εξ ολοκλήρου σε αυτή την θεματική.

3.2 Η έννοια της διαθεματικότητας

Στο παρόν κεφάλαιο, ο προβληματισμός αρχίζει από την αναζήτηση των παραγόντων που θα μπορούσαν να επιδρούν συνδυαστικά με την διάσταση του φύλου, στην διαμόρφωση της κοινωνική θέσης και στην ευρύτερη καθημερινή ζωή των Ουκρανών μεταναστριών στην νέα χώρα. Η έννοια της διαθεματικότητας σε αυτό το σημείο της ερευνητικής μελέτης λαμβάνει χώρα μέσα σε ένα πιο μικρό αλλά καθοριστικό κεφάλαιο μέσω του οποίου επιδιώκεται η τουλάχιστον θεωρητική κατανόηση της κοινωνικής ανισότητας ως αποτέλεσμα πολλών αλληπάλληλων και διαφορετικών παραγόντων. Αυτό σημαίνει ότι και η κοινωνική ανισότητα όπως εδώ αναφέρεται, στην πραγματικότητα ενσωματώνει μέσα της ένα συννοθύλευμα κοινωνικών ανισοτήτων.

Προσεγγίζοντας θεωρητικά την διαθεματικότητα(intersectionality), ήδη από την δεκαετία του 1900 ο Αμερικανός Κοινωνιολόγος W.E.B. Du Bois είχε ταξινομήσει σε παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική διαστρωμάτωση των ατόμων, τη φυλή, το πολιτισμικό υπόβαθρο και την κοινωνική τάξη.(A. Samie,2025). Μολονότι δεν συμπεριέλαβε την παράμετρο του φύλου στα έργα του και καθώς κύρια παράμετρο λάμβανε την αφροαμερικάνικη φυλή, κατάφερε να θέσει τα θεμέλια της κοινωνιολογικής σκέψης αναφορικά με την αλληλεπίδραση πολλών παραγόντων στην διαμόρφωση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Βέβαια,ο όρος της διαθεματικότητας εμφανίζεται το 1989, από την αφροαμερικανίδα νομικό Kimberlé Crenshaw στην προσπάθεια της να αναδείξει την κοινωνική ανισότητα ως “αποτέλεσμα της διασταύρωσης και της αλληλεπίδρασης διαφόρων κοινωνικών κατηγοριών όπως το φύλο, η φυλή, η κοινωνική τάξη, η εθνικότητα και η σεξουαλικότητα”. Στο Διεθνές Περιοδικό για τις σπουδές φύλου, ο κεντρικός συλλογισμός για την διαθεματικότητα διαμορφώνεται από τις αλληλεπιδράσεις των διαφόρων κοινωνικών κατηγοριών, οι οποίες δημιουργούν συνθήκες στις οποίες κυριαρχούν διακρίσεις και κοινωνικός αποκλεισμός, ή αντιθέτως μπορεί να δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες, για την βελτίωση της θέσης του ατόμου στην κοινωνική διαστρωμάτωση(intersectionality theory)(International Journal of Gender Studies 2024).

Αφού παρουσιάστηκε το θεωρητικό υπόβαθρο της διαθεματικότητας, θα ακολουθήσει η προσάρτηση της έννοιας στο παράδειγμα των Ουκρανών οικιακών εργατριών στην Ελλάδα. Αρχικώς, συγκεντρώνοντας τα δεδομένα που προκύπτουν από τα προηγούμενα κεφάλαια τους παρόντος εγχειρήματος, η μερίδα του πληθυσμού που μελετάμε είναι γυναίκες, ουκρανικής καταγωγής, με εθνοτική προέλευση από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, χαμηλής κοινωνικής τάξης, τις περισσότερες φορές διαζευγμένες ή μόνες κατά την είσοδο τους στην χώρα, νέες σε ηλικία, ορθόδοξες στο θρήσκευμα και τέλος σε γενική βάση, μεσαίου ή και υψηλού μορφωτικού επιπέδου.

Η παρούσα ταξινόμηση, ξεκινάει μεν από το φύλο βοηθώντας αρκετά σε μία πρώιμη κατανόηση της ουκρανικής μετανάστευσης, αλλά περιλαμβάνει και άλλους παράγοντες προκειμένου να εξηγήσει την θέση των γυναικών μέσα στην δομή της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Σύμφωνα μάλιστα με την ερευνήτρια Olena Fedyuk στο ερευνητικό της έργο «Ukrainian Migration to the European Union» (2016) το φύλο θεωρείται καθοριστικός παράγοντας ο οποίος θα πρέπει να αναλυθεί σε διασταύρωση με την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση και την κοινωνική τάξη, λαμβάνοντας υπόψη και τις επικείμενες προσδοκίες που απορρέουν από τα κανονιστικά πρότυπα λόγω φύλου.

Ξεκινώντας την ανάλυση των πολλαπλών κοινωνικών χαρακτηριστικών που φέρουν οι Ουκρανές μετανάστριες στην Ελλάδα, υποστηρίζεται ότι κάθε ένα από αυτά τα χαρακτηριστικά, συμβάλλει με καθοριστικό τρόπο στην διαμόρφωση της κοινωνικής τους θέσης στην χώρα υποδοχής. Θέτοντας πρωτίστως ως βασικό κριτήριο των Ουκρανών μεταναστριών την έμφυλη ταυτότητα, μπορεί να λεχθεί πως οι εισερχόμενες στην νέα χώρα κατατάσσονται στα οικιακά επαγγέλματα πρωτίστως βάσει του γυναικείου τους φύλου. Οι λόγοι για τους οποίους έρχεται πρώτο το φύλο ιεραρχικά, έναντι των άλλων παραγόντων είναι συνδεδεμένοι όχι μόνο με την συνοδευόμενη από στερεοτυπικές αντιλήψεις άφιξη τους στην νέα χώρα, οι οποίες καθιστούν την γυναίκα κύριο και αποκλειστικό υποκείμενο της οικιακής εργασίας και των προσωπικών υπηρεσιών εν γένει, αλλά και γιατί ιδιαίτερα στον τομέα των υπηρεσιών φροντίδας, ο ρόλος της γυναίκας φροντίστριας είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την μητρότητα. Αυτό σημαίνει ότι

όπως στην σοβιετική κοινωνία η σύζυγος και πολλές φορές μητέρα, είναι το βασικό θεμέλιο της φροντίδας της οικογένειας, έτσι και στην νέα χώρα κατά κάποιον τρόπο παραδοσιακά, την ακολουθεί το ίδιο κοινωνικό πρότυπο της φροντίστριας.

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο η Ουκρανή ως γυναίκα προορίζεται κοινωνικά και επαγγελματικά για τις οικιακές υπηρεσίες, είναι η ευελιξία που χαρακτηρίζει την φύση της οικιακής εργασίας. Οι γυναίκες μετανάστριες στην Ελλάδα και γενικότερα στην Ευρώπη, εισχωρούν σε εργασιακά καθεστώτα τα οποία θεωρούνται πιο ευέλικτα. Για παράδειγμα, η οικιακή εργασία συμπορεύεται με την κοινωνική αντίληψη που θέτει ειδικά την γυναίκα μετανάστρια προσανατολισμένη προς επαγγέλματα που θα την διευκόλυναν πρακτικά αν έπρεπε να συνδυάσει την φροντίδα της οικογένειας της ή την φροντίδα των παιδιών της με την μερική απασχόληση ή την ευέλικτη απασχόληση, αν βέβαια αυτή μπορεί να συμβαδίσει με το πρόγραμμα και τις ανάγκες του εργοδότη. Συνήθως όμως, η ευελιξία αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της παρατυπίας. Μολονότι οι Ουκρανές μετανάστριες έρχονται συνήθως μόνες τους στην νέα χώρα, η θεωρία αυτή θα μπορούσε να αφορά περισσότερο τις γυναίκες που καταφθάνουν στην χώρα με τα παιδιά τους (ή τις μετανάστριες κατόπιν πολέμου).

Περνώντας στην ουκρανική καταγωγή, οι γυναίκες από την Ουκρανία κουβαλούν στην νέα χώρα όχι μόνο την ταμπέλα προέλευσης των χωρών το Ανατολικού μπλοκ αλλά και μια πολυπολιτισμική ταυτότητα, η οποία έχει διαμορφωθεί πολιτισμικά εντός των σοβιετικών κρατών. Αν και η έννοια της καταγωγής για αυτές είναι μάλλον υπό κατασκευή στην νέα χώρα, εντούτοις η αντιμετώπιση τους από τους γηγενείς, ως πρώην σοβιετικούς πολίτες δημιουργεί εμπόδια στην κατασκευασμένη αλλοδαπότητα τους, σύμφωνα με την οποία τοποθετούνται σε επαγγέλματα που ανήκουν στην χαμηλή κοινωνική βαθμίδα. Αυτό βέβαια συνδέεται και το γεγονός του ότι δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα όπως και το νομικό εργασιακό πλαίσιο στην Ελλάδα, κάτι που δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την κοινωνική τους θέση των γυναικών καθώς είναι πιο ανεκτικές σε θέματα εργασιακής καταπάτησης αλλά και πιο διστακτικές σε θέματα διεκδίκησης καθώς ο φόβος απέλασης δεν υποχωρεί ακόμη κι αν εργάζονται.

Σε ένα τέταρτο επίπεδο, η οικογενειακή τους κατάσταση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την θέση τους στην κοινωνική ιεραρχία, καθώς όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, η είσοδος τους στην χώρα είτε ως διαζευγμένες είτε ως μόνες και διασπασμένες από την οικογένεια που αφήνουν πίσω, τις καθιστά και πιο ευάλωτες σε κινδύνους αλλά και ανυπεράσπιστες σε ζητήματα ισχύος. Ακόμη όπως προαναφέρθηκε, δημιουργεί τις βασικές σχέσεις εξάρτησης από τις συντοπίτισσες τους που διαμένουν ήδη στην χώρα αλλά και κυρίως από την εργοδοτική πλευρά κατά την διαμονή τους ενώ αυξάνει και τις πιθανότητες για εργασιακή εκμετάλλευση στην νέα χώρα αλλά και την στοχευμένη στρατολόγηση και μεταφορά τους για σκοπούς εμπορίας ανθρώπων και σεξουαλικής εκμετάλλευσης (trafficking). Αναφορικά με την ηλικία τους, οι γυναίκες που αποτελούν μεταναστευτικές εργάτριες από την Ουκρανία είναι νέες (30-44 μέσος όρος) ενώ οι άντρες ακόμη νεότεροι (20-39 μέσος όρος) (Molodikova,2008), γεγονός που καθιστά και τα δύο φύλα ευπροσάρμοστα στις εργασιακές συνθήκες, αλλά και δεκτικά σε δύσκολα καθήκοντα εργασίας.

Όσον αφορά την κοινωνική τους τάξη, η προέλευση τους από σοβιετική δημοκρατία εντός της οποίας κατέχουν χαμηλή κοινωνική θέση και αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες, ιδιαίτερα από την διάλυση της ΕΣΣΔ και έπειτα, τις μετατρέπει σε “υποκείμενα του εργατικού στρατού, δηλαδή σε φθηνό εργατικό δυναμικό για τους γηγενείς και τις περισσότερες φορές υποτιμημένο και εκμεταλλεύσιμο, ένα είδος «μεταναστευτικού προλεταριάτου»” (Kaurikonski,2021).

Τέλος, το ότι οι γυναίκες μετανάστριες από την Ουκρανία διαθέτουν μεσαίο ή υψηλό μορφωτικό επίπεδο, αποτελεί μεν στοιχείο της σοβιετικού εποικοδομήματος για την εκπαίδευση, η οποία αποτελεί ύψιστη αξία για την ΕΣΣΔ, στην πραγματικότητα όμως δεν τους εξασφαλίζει ούτε την αναγνώριση του τίτλου σπουδών τους στην χώρα υποδοχής, ούτε κάποιας μορφής κοινωνική καταξίωση που θα συντελούσε στην άνοδο τους στην κοινωνική ιεραρχία στην νέα χώρα ειδικά μάλιστα όταν η εύρεση εργασίας αφορά σε επαγγέλματα που δεν προϋποθέτουν ειδικές γνώσεις ή δεξιότητες.

Σε αυτό το σημείο, κρίνεται αναγκαίο να αποσαφηνιστεί πως τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που μόλις παρουσιάστηκαν, χαρακτηρίζουν περισσότερο τον

γυναικείο ουκρανικό πληθυσμό των δεκαετιών 1989 και μεταγενέστερα. Ωστόσο, οι αφίξεις που αφορούν στο 2022 που ξέσπασε ο Ρωσο-Ουκρανικός πόλεμος, λόγω της ρωσικής εισβολής έως και σήμερα, διατηρούν μεν πολλά από τα παραπάνω κοινωνικά χαρακτηριστικά, διαφοροποιούνται όμως ως προς το επίπεδο της κοινωνικής τάξης, καθώς προέρχονται και από ανώτερες βαθμίδες κοινωνικής ιεραρχίας και ταυτόχρονα είναι αρκετά ευκατάστατοι και υψηλού μορφωτικού επιπέδου, με το 73% των ερωτηθέντων προσφύγων που συμμετείχε σε έρευνα στην Ελλάδα να είναι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης)(Protection Monitoring of Refugees from Ukraine in Greece-Key Findings 2023). Αυτό σημαίνει πρακτικά, ότι αναζητούν επαγγέλματα συναφή με τον τίτλο σπουδών τους ενώ σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις εξακολουθούν να εργάζονται με τηλεργασία και να πληρώνονται από άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Παρόλα αυτά, η διάσταση του φύλου, μαζί με την ουκρανική καταγωγή εξακολουθούν να επιδρούν πάντοτε συνδυαστικά, στο πλαίσιο των ανισοτήτων με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπες οι μετακινούμενες Ουκρανές και των δύο χρονικών περιόδων.

Τελικώς καθίσταται σαφές πως η έννοια της διαθεματικότητας αποτελεί τον πυρήνα της κατανόησης της κοινωνικής θέσης των Ουκρανών μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία. Παράλληλα όμως, πρέπει να τονιστεί πως στην παρούσα ερευνητική προσέγγιση, η διαθεματικότητα δεν αποτελεί μόνο έννοια αλλά αποτελεί και βασικό εργαλείο μέσω του οποίου επιτυγχάνεται η διασύνδεση των επιμέρους κοινωνικών ταυτοτήτων με στόχο την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι διασταυρούμενες αυτές μορφές, επηρεάζουν την κοινωνική θέση του γυναικείου ουκρανικού πληθυσμού στην Ελλάδα. Έχοντας ολοκληρώσει το κεφάλαιο της διαθεματικότητας, το επόμενο κεφάλαιο εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο τα επαγγέλματα χαμηλού κύρους λειτουργούν ενθαρρυντικά στην κατασκευή ανισοτήτων, ώστε να θεωρείται ότι οδηγούν σε καθοδική κοινωνική κινητικότητα.

4.1 Τα επαγγέλματα χαμηλού κύρους συγκροτούν ένα εγκλωβιστικό εργασιακό καθεστώς

Έχοντας εστιάσει το ερευνητικό ενδιαφέρον της παρούσας μελέτης στην θεωρητική προσέγγιση της μετανάστευσης και στις παραμέτρους που την συνθέτουν, και έχοντας ολοκληρώσει την ανάλυση της έμφυλης διάστασης της οικιακής εργασίας, το παρόν κεφάλαιο επικεντρώνεται πρωτίστως στην εξέταση των επαγγελμάτων χαμηλού κύρους με τα οποία απασχολούνται οι Ουκρανές μετανάστριες στην Ελλάδα και δευτερευόντως στον τρόπο με τον οποίο τα χαρακτηριστικά που φέρουν τα συγκεκριμένα επαγγέλματα, ορίζουν την θέση των απασχολούμενων μεταναστριών στην κοινωνία. Για την εξέταση όμως των παραπάνω, θα πρέπει να αναφερθούν κάποιες βασικές έννοιες-μηχανισμοί που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κατανόηση του παρόντος κεφαλαίου.

Ξεκινώντας από την έννοια του κύρους, ήδη από την δεκαετία του 1920, ο Γερμανός πολιτικός οικονομολόγος Max Weber στο βιβλίο του *Economy and Society*¹⁷ είχε διατυπώσει την έννοια της τάξης (class) αλλά και του κύρους ως «η αξίωση που προκύπτει από την κοινωνική εκτίμηση με όρους θετικών ή αρνητικών προνομίων» (status). Μάλιστα στην ανάλυση του προέβαλε διάφορους παράγοντες από τους οποίους διαμορφώνεται το status, με κύριους παράγοντες: τον τρόπο ζωής των ανθρώπων και το επίσημο εκπαιδευτικό τους επίπεδο.

Όσον αφορά στο δεύτερο(status), ο Weber διαχώρισε την απλή εκπαίδευση που οδηγεί στην μεταλαμπάδευση γνώσεων χωρίς να εμβαθύνει στην διαμόρφωση χαρακτήρα, από την γνώση που απορρέει από ορθολογική διδασκαλία μέσω της οποίας πλάθεται η συμπεριφορά του ατόμου. Ακόμη, προσέγγισε την έννοια της κοινωνικής θέσης και του συνακόλουθου κύρους μέσω του οικογενειακού παράγοντα. Συγκεκριμένα, στην κατηγοριοποίηση των παραγόντων που διαμορφώνουν την κοινωνική θέση του ατόμου δίνει έμφαση στο κύρος που προκύπτει ως αποτέλεσμα επαγγελματικής καταξίωσης, αλλά και στην έννοια της κληρονομικής μεταβίβασης του κύρους, ως κοινό στοιχείο των μελών της οικογένειας. Μάλιστα, η τελευταία αυτή αναφορά του κύρους ως

¹⁷Weber, M., 1978, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, Berkeley: University of California Press.

οικογενειακού στοιχείου, διευκρινίζει ότι σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να προκύπτει και από την συζυγική συνύπαρξη και μάλιστα από την υιοθέτηση τακτικών που στοχεύουν στην λήψη προνομίων με στόχο την συνολική βελτίωση της ζωής.¹⁸

Παρόλα αυτά, η περιουσία (χρήματα, επιχειρηματική δράση) για τον Γερμανό οικονομολόγο δεν λειτουργεί ως εγγύηση για την αλλαγή στην κοινωνική ιεραρχία. Από την άλλη πλευρά, το status μπορεί να οδηγήσει στην διαφοροποίηση της κοινωνικής θέσης του ατόμου, αλλά χωρίς να την καθορίζει ολοκληρωτικά. Άλλωστε στην έννοια της διαμόρφωσης του status περικλείεται ο τρόπος ανατροφής και η ποιότητα της λαμβάνουσας εκπαίδευσης, αν και δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα διαφοροποίηση της κοινωνικής θέσης. Εξειδικεύοντας την έννοια του κύρους στον τομέα της εργασίας και έχοντας ολοκληρώσει την θεωρητική προσέγγιση του όρου, παρακάτω η ανάλυση εστιάζει σε αυτό ονομάζεται «ομάδες κύρους» (property class).

Ο όρος αυτός παραπέμπει σε “Μία μεγάλη μερίδα ατόμων που στο πλαίσιο της ομάδας διεκδικούν την εξέχουσα θέση τους στην κοινωνία αλλά και την προστασία τους στην διατήρηση του κύρους, το οποίο και κατέχουν μονοπωλιακά”(Weber M., 1922). Όσον αφορά στην προέλευση τους, οι ομάδες αυτές μπορεί να θεωρούνται ομάδες κύρους λόγω των ταξικά ανώτερων οικογενειακών τους καταβολών και του στοιχείου της κληρονομικότητας που τους ακολουθεί αλλά μπορεί και να αυτοπροσδιορίζονται ως μέρος ομάδας κύρους λόγω της επαγγελματικής τους ιδιότητας, επίσης μπορεί να αποτελούν ομάδες που χαίρουν μονοπωλιακής ιδιοποίησης πολιτικών χωρίς αυτό να απορρέει από γνωστή συνθήκη. Σε δεύτερο επίπεδο, υπάρχουν επίσης οι εμπορικές τάξεις (commercial class) οι οποίες είναι απότοκο των οικονομικών στοχεύσεων και νοούν τις τάξεις αυτές ως υποκείμενα που θέτουν στο επίκεντρο την ικανοποίηση των αναγκών τους μέσω της αγοράς.

Η τρίτη κατηγορία η οποία παρουσιάζεται στο έργο “Economy and Society” είναι οι ομάδες «κοινωνικής θέσης» (social class) οι οποίες προκύπτουν

18M. Weber (1922), *Economy and Society*, Berkeley: University of California Press.

είτε στο πλαίσιο των οργανισμών στους οποίους ανατίθεται η μονοπωλιακή εξυπηρέτηση των αναγκών παραπάνω ομάδων, είτε αναπαράγονται παραδοσιακά με έναν πιο παραδοσιακό τρόπο διαχρονικά αποκτώντας μία θέση στην κοινωνία, στο πλαίσιο της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Η τελευταία αυτή αναφορά στην ομάδα κοινωνικής θέσης, αποτελεί και τον πυρήνα για την έννοια της κοινωνικής και ταξικής θέσης των Ουκρανών οικιακών εργατριών στην ελληνική κοινωνία.

Σε αυτό το σημείο όμως θα πρέπει να διαλευκανθεί πως με τον όρο τάξη (class) ή ταξική κατάσταση (situation class), εννοούνται τα ίδια ή παρόμοια συμφέροντα που ένα άτομο μοιράζεται με άλλους, ενώ σημαντικό είναι πως η κοινωνική αυτή τάξη πρακτικά δεν είναι ομοιόμορφη. “Μία κοινωνική τάξη για να είναι απολύτως ομοιόμορφη, θα πρέπει να αποτελείται αυστηρά και μόνο από εντελώς ανειδίκευτα και χωρίς περιουσία άτομα τα οποία εξαρτώνται από επισφαλή ή παράνομη απασχόληση”(Max Weber,1922). Δεδομένου ότι κάτι τέτοιο είναι εξαιρετικά δύσκολο να συμβεί στην κοινωνική πραγματικότητα, καθώς υπάρχει κοινωνική κινητικότητα των ατόμων είτε προς τα πάνω, ανοδική είτε προς τα κάτω, καθοδική. Αυτό σημαίνει ότι η ετερογένεια των ταξικών θέσεων και η γενικότερη κινητικότητα, εμποδίζουν την συγκρότηση μίας ενιαίας κοινωνικής τάξης με ακριβώς τα ίδια χαρακτηριστικά η οποία δεν μεταβάλλεται μέσα στον χρόνο.

Περνώντας στα επαγγέλματα χαμηλού κύρους, εννοούνται όλα τα επαγγέλματα τα οποία δεν χαίρουν κοινωνικής εκτίμησης και κοινωνικής αναγνώρισης. Συνήθως, τα επαγγέλματα αυτά είναι ανειδίκευτα δηλαδή μπορούν να ασκηθούν εύκολα από κάποιον χωρίς να απαιτείται πτυχίο, ειδικές δεξιότητες ή ιδιαίτερη επαγγελματική κατάρτιση. Σημαντικό είναι επίσης πως τα επαγγέλματα αυτά συνοδεύονται από χαμηλές αμοιβές και περιορισμένη ή ανύπαρκτη ασφάλεια εργασίας, γεγονός που αποτελεί βασική αιτία χάρη της οποίας στην κοινωνική συνείδηση νοούνται ως υποτιμημένα.

Ανάμεσα στα επαγγέλματα αυτά, βρίσκεται και η οικιακή εργασία που σαν όρος εμπεριέχει “Κάθε επάγγελμα που αφορά σε εργασίες σπιτιού, όπως η φροντίδα κοινωνικής υφής στο σπίτι, παρομοίως η νοσοκομειακή φροντίδα στο σπίτι, η καθαριότητα ιδιωτικών νοικοκυριών, συμπεριλαμβάνοντας όλες τις εσωτερικές ή εξωτερικές μορφές απασχόλησης”(Ι.Ψημμένος,2008). Πιο

συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Σύμβαση 189 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την Αξιοπρεπή Εργασία για τους Οικιακούς Βοηθούς ως οικιακή εργασία ορίζει “τον καθαρισμό, το μαγείρεμα, το πλύσιμο ρούχων, το σιδέρωμα, την φροντίδα παιδιών αλλά και ηλικιωμένων, την ασφάλεια στο σπίτι, την οδήγηση και την φροντίδα κατοικίδιων ζώων”. (Lyudmyla Kurina, 2025).

Ωστόσο, παρατηρείται ότι στην παρούσα Σύμβαση Διεθνούς εργασίας που μόλις αναφέρθηκε αναφέρεται ο όρος Οικιακοί Βοηθοί (domestic helpers) έναντι του όρου Οικιακοί Εργάτες (domestic workers). Αν και σε πρώτη ανάγνωση και οι δύο όροι αναφέρονται στον ίδιο ρόλο, με την διαφορά ότι ο όρος του οικιακού εργάτη είναι πιο τυπικός και αναφέρεται πιο άμεσα σε επαγγελματική ιδιότητα, ο όρος οικιακή βοηθός είναι συνηθέστερος στα περιβάλλοντα οικιακής εργασίας, στην ζήτηση εργασίας αλλά και στον ανεπίσημο λόγο. Εννοιολογικά πάντως, η λέξη βοηθός αφορά περισσότερο σε υπηρεσιακό χαρακτήρα της εργασίας ενώ ο όρος εργάτης περιέχει οικονομικό πρόσημο. Ωστόσο, στο παρόν εγχείρημα θα χρησιμοποιείται συχνότερα ο όρος οικιακή εργάτρια μολονότι εννοιολογικά πολλές φορές ο υπηρεσιακός χαρακτήρας του όρου οικιακή βοηθός αντιπροσωπεύει καλύτερα τα καθήκοντα των Ουκρανών μεταναστριών.

Εισχωρώντας βαθύτερα στο ζήτημα της οικιακής εργασίας με στόχο την ανάλυση της επίδρασης της στην κοινωνική θέση των εργατριών μεταναστριών, θα μας απασχολήσει η έννοια του κύρους. Το κύρος λοιπόν εδώ μας αφορά όχι μόνο ως η εικόνα που προσδιορίζει το εργαζόμενο άτομο βάσει επαγγέλματος στο πλαίσιο της κοινωνίας, πολύ περισσότερο μας αφορά ως έννοια συνδεδεμένη με κάθε είδους ανωτερότητα, η οποία τείνει να αποτελεί καθοριστικό πλεονέκτημα των ατόμων που λαμβάνουν τις υπηρεσίες οικιακής εργασίας, μεγεθύνοντας έτσι τις αντιθέσεις ανάμεσα σε όσους λαμβάνουν και σε όσους προσφέρουν εργασία.

Έτσι, σε ένα πρώτο επίπεδο θα αναλυθεί το κύρος ως αποτέλεσμα των δομημένων κοινωνικών σχέσεων μεταξύ του δέκτη και του φορέα οικιακής εργασίας, ενώ σε δεύτερο επίπεδο η έννοια του κύρους θα αξιολογηθεί ως φύσει δομικό στοιχείο των οικιακών επαγγελμάτων. Αρχικώς, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η οικιακή εργασία αποτελείται από πολλά και διαφορετικά είδη καθηκόντων εκ των οποίων κάποια θα μπορούσαν να είναι αναγκαία ενώ άλλα κρίνονται ως πιο

δευτερεύοντα. Για παράδειγμα, καθήκοντα όπως η φροντίδα παιδιών αλλά και ηλικιωμένων όπως και το μαγείρεμα, κρίνονται αναγκαία στην καθημερινή ζωή και μάλιστα λειτουργούν με μία επαναληπτική ροή που μετατρέπουν την οικιακή εργασία σε μία αναπαραγωγική εργασία (Anderson, 2000), την οποία διέπει ένα κοινωνικό βάρος όσον αφορά κυρίως στην κατάλληλη παροχή φροντίδας.

Αντιθέτως, υπάρχουν υπηρεσίες οικιακής εργασίας που δεν χαρακτηρίζονται από αυτή την αναγκαιότητα όπως για παράδειγμα το σιδέρωμα των ρούχων ή η βοήθεια στις μετακινήσεις. Υπό ένα άλλο πρίσμα, για τους δέκτες των οικιακών υπηρεσιών, η δημόσια εμφάνιση τους με ασιδέρωτο ρούχο ή η χρήση των μέσων μαζικής μεταφοράς για την άφιξη σε ένα μέρος, θα μπορούσε να αποτελέσει πράξη που υποδηλώνει έλλειψη κύρους και να ασκήσει επιρροή στις κοινωνικές τους σχέσεις. Το απλό αυτό παράδειγμα που παρατέθηκε, επιβεβαιώνει πως η οικιακή εργασία δεν αποτελεί μόνο πρακτικό ζήτημα αλλά ένα ζήτημα από το οποίο επαναπροσδιορίζονται οι κοινωνικές σχέσεις και εντός αλλά και εκτός του οικιακού περιβάλλοντος.

Ολοκληρώνοντας την αποσαφήνιση της έννοιας του κύρους για όσους είναι αποδέκτες οικιακών υπηρεσιών, θα ακολουθήσει η αποσαφήνιση του όρου όπως μεταφράζεται από τους ενεργούς φορείς της οικιακής εργασίας, δηλαδή στην περίπτωση που μελετάμε για τον γυναικείο μεταναστευτικό πληθυσμό. Για αυτόν, η έννοια του κύρους είναι σχεδόν πάντα συνυφασμένη με την εργοδοτική πλευρά ωστόσο σε μία δεύτερη ανάγνωση, θα μπορούσε να διαπιστωθεί πως σε αυτήν ταύτιση κύρους-εργοδότη, τον σημαντικότερο ρόλο διαδραματίζουν οι οικιακές εργάτριες, καθώς αποτελούν τα κύρια υποκείμενα που μέσω της προσφερόμενης εργασίας τους, συντηρούν διαχρονικά το κύρος των εργοδοτών.

Παράλληλα ο ίδιος λόγος τις αποκλείει από την δυνατότητα να αποτελέσουν οι ίδιες υποκείμενα κύρους ή τουλάχιστον να επιτύχουν στοιχειωδώς την βελτίωση της κοινωνικής τους θέσης. Έχοντας ολοκληρώσει τους δομικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την έννοια του κύρους, το κέντρο βάρους μετατίθεται στα επαγγέλματα χαμηλού κύρους και κυρίως στα χαρακτηριστικά τους, τα οποία είναι σε συνδυασμό με άλλους δομικούς παράγοντες (όπως ο

κίνδυνος απέλασης ή του χαμηλού οικονομικού επιπέδου) θέτουν σημαντικά εμπόδια στην κινητικότητα των οικιακών εργατριών(Parrenas,2020).

Αρχικώς, η οικιακή εργασία χαρακτηρίζεται από σχετική αορατότητα διότι εκτελείται σε ιδιωτικά περιβάλλοντα (νοικοκυριά) θέτοντας τις εργαζόμενες σε απόσταση από τις δημόσιες αρχές αλλά και από οποιουδήποτε είδους έλεγχο. Σύμφωνα με την έκθεση του ILO(International Labour Organization) το 2013 οι οικιακές εργαζόμενες εργάζονται πίσω από κλειστές πόρτες ιδιωτικών νοικοκυριών «working behind the closed doors of private households». Αυτό το χαρακτηριστικό της οικιακής εργασίας αποτελεί βασική διαφοροποίηση από κάθε άλλο επάγγελμα και καθιστά το συγκεκριμένο είδος εργασίας επιρρεπές σε κάθε είδους παρατυπία από την εργοδοτική πλευρά αλλά και σε κάθε είδους ανεκτικότητα από την πλευρά των εργατριών. Ο νορβηγός κοινωνιολόγος Kalleberg A.L στο έργο του *Precarious Work, Insecure Workers*(2009),¹⁹ εστιάζει στο αίσθημα της ανασφάλειας και της αβεβαιότητας που εκφράζει τους εργάτες με έναν τρόπο που νοεί την εργασία τους ως απρόβλεπτη (unpredictable work).²⁰

Ένα άλλο δεύτερο χαρακτηριστικό της οικιακής εργασίας που συνδέεται άρρηκτα με το στοιχείο της ιδιωτικότητας που μόλις αναφέρθηκε, είναι η ανισότητα ως προς τον χρόνο εργασίας. Συγκεκριμένα, τα στοιχεία της έκθεσης “Domestic workers across the world: Global and regional statistics and the extent of legal protection”(ILO,2013) αναφέρει πως μεγάλο μέρος των οικιακών εργαζόμενων (45%) από χώρες εκτός της ΕΕ δεν έχουν διαλείμματα ανάπαυσης κατά την άσκηση οικιακών καθηκόντων μέσα στην εβδομάδα. Αυτό οφείλεται όχι μόνο στην φύση της οικιακής εργασίας που τις καθιστά αναγκαίες εντός του νοικοκυριού, αλλά συνδέεται και με το πλαίσιο εξάρτησης τους από το εργοδότη τους.

Ακόμη, μπορεί να οφείλεται και στο χαρακτηριστικό στοιχείο του εγκλεισμού που χαρακτηρίζει την οικιακή εργασία. Είναι δεδομένο πως σε αρκετές περιπτώσεις ο εγκλεισμός αποτελεί προϋπόθεση για την λήψη της θέσης εργασίας, αυτό που όμως δεν είναι προφανές μέσα σε αυτό το πλαίσιο οικόσιτης εργασίας

19Kalleberg, A. L., 2009, *Precarious Work, Insecure Workers*, New York: Sage Publications.

20A. L. Kalleberg (2009), *Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition*, London: Sage Publications.

είναι πως οι ώρες και οι μέρες αποχής από την εργασία ή απλής ανάπαυσης από αυτήν, δεν τηρούνται πάντοτε καθώς η παρουσία των εργατριών στον ίδιο χώρο όπου έχουν συνηθίσει να ασκούν τα καθήκοντα τους αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την μη τέλεση καθηκόντων όταν τους ζητηθεί.

Ένα άλλο εξίσου σημαντικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την οικιακή εργασία όπως αποδεικνύεται και από την έκθεση “Domestic workers across the world”(IOM,2013) είναι οι χαμηλές μισθολογικές αποδοχές. Η κοινωνική υποτίμηση που συνοδεύει τα οικιακά επαγγέλματα ως επαγγέλματα καθηκόντων χαμηλής ειδίκευσης, εξαλείφει οποιεσδήποτε απαιτήσεις θα μπορούσαν να έχουν οι εργάτριες στο πλαίσιο της εργασίας τους, οι οποίες ακόμη και αν διαθέτουν ιδιαίτερες δεξιότητες ή υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, δεν θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν αυτά τα προσόντα μέσα σε αυτό το πλαίσιο (deskilling) (Anderson,2001).Κατ’ επέκταση, αυτό θέτει περιορισμούς στις μισθολογικές απολαβές οι οποίες συνήθως είναι πολύ χαμηλές ως ανάλογες των προσφερόμενων καθηκόντων, πολύ περισσότερο όμως εγείρει και προβληματισμούς αναφορικά με την ακούσια πληρωμή των μεταναστριών σε είδος, έναντι κανονικού μισθού (Payment -In- Kind-PIK).Προέκταση του χαρακτηριστικού αυτού για το μισθολογικό ζήτημα, αποτελεί τόσο η μειωμένη διαπραγματευτική ικανότητα των εργατριών που έχει ως αποτέλεσμα και την δυσκολία διάρθρωσης συνδικάτων όσο και το νομοθετικό χάσμα που δεν προστατεύει τις οικιακές εργαζόμενες με την θέσπιση ενός κατώτατου μισθού για τον συγκεκριμένο τομέα επαγγελματιών.

Συμπληρωματικά, η απουσία κοινωνικής ασφάλισης και εργασιακών δικαιωμάτων αποτελούν επίσης χαρακτηριστικό της οικιακής εργασίας που συνδέεται όχι μόνο με την διαχρονική κανονικοποίηση της παρανομικότητας της εργασίας αλλά πολύ περισσότερο συνδέεται με ένα άλλο βασικό στοιχείο της οικιακής εργασίας που είναι η έλλειψη του δικαιώματος της μητρότητας. Δεδομένου ότι η πλειοψηφία του κλάδου των οικιακών υπηρεσιών είναι γυναίκες, η απουσία τέτοιου είδους δικαιωμάτων αποκλείουν τις μητέρες από απολαβές που δικαιούνται αλλά και από άλλα πρόσθετα αλλά αναγκαία οφέλη όπως είναι η άδεια μητρότητας ή οι γονικές άδειες. Τα ανωτέρω χαρακτηριστικά διαμορφώνουν την οικιακή εργασία με έναν τρόπο που την καθιστούν εν ολίγοις ιδιωτική, άτυπη και

επισφαλή, μερικώς ορατή, χαμηλόμισθη, με απουσία εξέλιξης (dead-end job) και με υποτακτικά στοιχεία εξάρτησης και υποταγής στον εκάστοτε εργοδότη (deference), ενώ σημαντικό είναι πως εκτός από τις σχέσεις υποταγής δημιουργούνται και συναισθηματικής φύσεως ψευδαισθήσεις που σχετίζονται με το τον κατασκευασμένο από τους εργοδότες αίσθημα του ανήκειν στην οικογένεια, προκειμένου να χειραγωγούνται πιο εύκολα και να μπορούν να είναι πιο δεκτικές στα αιτήματα της οικογένειας (Anderson, 2000).

Όλα τα παραπάνω, δεν συμβάλλουν μόνο στην διατήρηση συνθηκών καθοδικής κοινωνικής κινητικότητας για τις οικιακές εργάτριες, αλλά θεωρείται πως οδηγούν και σε έναν δομικό κατευθυντισμό προς ένα εργασιακό καθεστώς περιορισμένων ευκαιριών, στο πλαίσιο του οποίου η πρόσβαση στην απασχόληση συνδέεται με την συρρίκνωση προοπτικών προσωπικής, κοινωνικής αλλά και οικονομικής ανέλιξης. Προς αυτήν την κατεύθυνση, η συνάρθρωση της οικιακής εργασίας με την διαθεματικότητα, η περιορισμένη θεσμική ρύθμιση του ζητήματος της άτυπης απασχόλησης και κυρίως η προσωποποιημένη σχέση των οικιακών εργατριών με τον εργοδότη αποτελούν τα τρία πιο σημαντικά σημεία για την παρεμπόδιση της ανοδικής της κοινωνικής θέσης των μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία.

Μέρος Β : Η ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ

5.1 Εισαγωγή στην έρευνα πεδίου

Στο πρώτο μέρος της παρούσας διπλωματικής εργασίας ασχοληθήκαμε με την αποσαφήνιση εννοιών, την διερεύνηση της ουκρανικής μετανάστευσης και την θεωρητική ανάλυση των επαγγελματιών οικιακής εργασίας δίνοντας έμφαση στον τρόπο με τον οποίο αυτά επηρεάζουν την θέση των Ουκρανών οικιακών εργατριών στην ελληνική κοινωνία. Η διερεύνηση αυτή στο πρώτο θεωρητικό μέρος βασίστηκε στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, την αναζήτηση ηλεκτρονικών και ψηφιακών πηγών καθώς και δημοσιευμένων άρθρων, ενώ ως μεθοδολογικό εργαλείο επιλέχθηκαν οι συνεντεύξεις που προσφέρουν πλούσιο υλικό στις ποιοτικές προσεγγίσεις.

Μετά λοιπόν από αυτήν την θεωρητική διερεύνηση, το δεύτερο μέρος του παρόντος εγχειρήματος είναι αφιερωμένο στην παρουσίαση και ανάλυση της έρευνας πεδίου. Η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της ουκρανικής μετανάστευσης και της οικιακής εργασίας, κρίνεται όχι μόνο χρήσιμη αλλά και απαραίτητη για την συνολική κατανόηση των πραγματικών τους εμπειριών, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από αφηγήσεις των ίδιων των υποκειμένων.

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο οι Ουκρανές οικιακές εργάτριες, εκλαμβάνουν την μεταναστευτική τους πορεία και του παγιωμένου τρόπου ζωής τους στην Ελλάδα, αναγνωρίζοντας τις πολλαπλές μορφές διακρίσεων που υφίστανται ακόμη και σήμερα, υπό το πρίσμα της διαθεματικότητας. Για τον σκοπό αυτό, γίνεται χρήση της ποιοτικής μεθοδολογίας η οποία υλοποιείται μέσω της διεξαγωγής ημιδομημένων συνεντεύξεων. Η έρευνα πεδίου, διασφαλίστηκε από την μαγνητοφώνηση των απαντήσεων και εν συνεχεία από την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και την καταγραφή τους σε κείμενο, όπου στοχευμένα έμφαση δόθηκε σε συγκεκριμένες φράσεις και λέξεις-κλειδιά. Εν συνεχεία, για λόγους ευκολίας διαχείρισης των δεδομένων, προτιμήθηκε η κατηγοριοποίηση των συμμετεχουσών με βάση τις ομοιότητες που παρουσίασαν και ακολούθησε η κατάτμηση των ευρημάτων σε υποομάδες, βάσει των θεματικών ενοτήτων που ορίστηκαν μέσω του Οδηγού Συνέντευξης. Τελικό

στάδιο, υπήρξε η αναγκαιότητα ανωνυμοποίησης των συμμετεχουσών, η οποία επιτεύχθηκε μέσω της εφαρμογής κωδικοποιημένων αριθμών αντί των ονομάτων των συνεντευξιζόμενων, για λόγους τήρησης δεοντολογίας της έρευνας και προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

Η επιλογή της ποιοτικής μεθόδου προτιμήθηκε διότι επιτρέπει την εις βάθος κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων μέσα από την παράθεση των προσωπικών εμπειριών των συμμετεχουσών. Στις ενότητες που ακολουθούν, αναλύεται ο ερευνητικός σχεδιασμός, τα κριτήρια επιλογής δείγματος και τέλος, οι δεοντολογικοί κανόνες οι οποίοι τηρήθηκαν κατά την διενέργεια της έρευνας.

5.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα στο οποίο στηρίχθηκε και η ιδέα υλοποίησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας αφορά στο ποιες είναι οι μορφές διακρίσεων που βιώνουν οι Ουκρανές μετανάστριες στην Ελλάδα στον χώρο της οικιακής εργασίας. Αυτή η πρώτη θέσπιση του κύριου ερευνητικού ερωτήματος, αποτέλεσε και την βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκαν και τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα τα οποία είναι τα εξής:

Πρώτο υποερώτημα: Πως εμφανίζεται η συσσωρευμένη διάκριση, ποιες μορφές παίρνει και γιατί;

Δεύτερο υποερώτημα: Σε ποια επαγγέλματα απασχολούνται οι Ουκρανές μετανάστριες στην σύγχρονη Ελλάδα;

Τρίτο υποερώτημα: Τι ρόλο παίζει η ουκρανική καταγωγή στην συσσωρευμένη αυτή διάκριση;

Τέταρτο υποερώτημα: Τι στιγματισμό μπορεί να φέρει η προέλευση από σοσιαλιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης στις εγκατεστημένες στην Ελλάδα οικιακές εργάτριες;

Πέμπτο υποερώτημα: Ποιος ο ρόλος της μετανάστευσης με βάση το φύλο ;

Έκτο υποερώτημα: Ποιος ο ρόλος του έμφυλου κριτηρίου στο πλαίσιο της διαθεματικότητας;

Έβδομο υποερώτημα: Πως οι διακρίσεις που βιώνουν οι Ουκρανές μετανάστριες δημιουργούν ένα σύστημα κοινωνικής καταπίεσης;

Όγδοο υποερώτημα: Πως βιώνουν τον εργασιακό εγκλωβισμό στην οικιακή εργασία οι Ουκρανές μετανάστριες και πως πιστεύουν ότι αυτός επηρεάζει την κοινωνική τους θέση;

5.3 Επιλογή δείγματος

Η επιλογή του ερωτώμενου πληθυσμού για την έρευνα, έγινε θέτοντας στην κορυφή την παράμετρο του φύλου, της εθνικότητας και του τομέα εργασίας. Συγκεκριμένα, η έρευνα προσανατολίστηκε προς γυναίκες ουκρανικής καταγωγής που διαμένουν και εργάζονται στην Αθήνα και απασχολούνται σε οποιοδήποτε τομέα οικιακής εργασίας είτε τυπικά είτε άτυπα. Επιπλέον, ιδιαίτερα σημαντικό είναι πως προσανατολίστηκε και στην συμπερίληψη δείγματος δύο Ουκρανών προσφυγισσών, οι οποίες έφτασαν στην χώρα μετά την έναρξη του πρόσφατου πολέμου στην Ουκρανία. Η προσέγγιση των γυναικών και η γενικότερη εισχώρηση στο πεδίο των οικιακών επαγγελματιών επιτεύχθηκε μέσω της δειγματοληψίας της χιονοστιβάδας (snowball sampling) καθώς στην εύρεση δείγματος συνέβαλαν κατά βάση οι προσωπικές σχέσεις μεταξύ των συμμετεχουσών, οι δεσμοί συγγένειας μεταξύ τους αλλά και η κοινή τους πρόσβαση σε άτυπα δίκτυα λόγω των κοινών πολιτισμικών-θρησκευτικών τους ομοιοτήτων(εκκλησιασμός).

Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, οι συμμετέχουσες παρουσιάζουν κάποιες ομοιότητες ως προς το φύλο(γυναίκες), την εθνική τους καταγωγή(ουκρανική),το ότι είναι μητέρες, τον τόπο κατοικίας (Αθήνα) και το εκπαιδευτικό τους επίπεδο (Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης),εντούτοις παρουσιάζουν ετερογένεια ως προς τα περιβάλλοντα εργασίας, τις συνθήκες εργασίας και το εργασιακό καθεστώς εντός του πλαισίου οικιακής εργασίας. Αναλυτικότερα, στην έρευνα συμμετείχαν γυναίκες από την Ουκρανία που απασχολούνται ως εσωτερικές(live-in) οικιακές βοηθοί αλλά και οι εξωτερικές οι οποίες συνήθως αλλάζουν περισσότερα από ένα περιβάλλοντα εργασίας (ιδιωτικά νοικοκυριά). Κοινό ωστόσο γνώρισμα και των δύο κατηγοριών οικιακών εργατριών,

είναι πως απασχολούνται κυρίως στον τομέα της φροντίδας παιδιών- βρεφών, ηλικιωμένων ακόμη και κατοικιδίων(care-work) αλλά και στον τομέα της καθαριότητας.

Αναφορικά με τις συμμετέχουσες που ζουν στην Ελλάδα υπό προσφυγικό καθεστώς, σημαντικό για την έρευνα είναι πως η παρουσία τους είναι ιδιαίτερα βοηθητική γιατί επιτρέπει την σύγκριση των μεταναστριών της δεκαετίας του 1990 και 2000 οι οποίες εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα για οικονομικούς λόγους μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, με τις νεοαφιχθείσες μετανάστριες οι οποίες εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα υπό καθεστώς Προσωρινής Προστασίας (Temporary Protection Directive) ²¹ για λόγους αναγκαστικής μετανάστευσης(forced migration).

Τον ερωτώμενο πληθυσμό αποτελούν 7 Ουκρανές μετανάστριες, οι οποίες για λόγους ανωνυμίας θα αναφέρονται αριθμημένα ως Συμμετέχουσα 1,2,3,4,5,6,7. Για την πιο εύκολη διαχείριση των δεδομένων, προτιμήθηκε μία στοιχειώδης κατηγοριοποίηση των συμμετεχουσών σύμφωνα με την οποία οι τρεις πρώτες(1,2,3) παρουσιάζουν ομοιότητες ως προς την ηλικία (60-70 ετών) και την διάρκεια παραμονής τους στην χώρα(25-30 χρόνια). Η δεύτερη κατηγορία αποτελείται από τις Συμμετέχουσες (1,2) οι οποίες παρουσιάζουν ομοιότητες ως προς την ηλικία (45-50) αλλά και τις επαγγελματικές τους επιλογές, ενώ οι συνεντεύξεις ολοκληρώνονται με την τρίτη κατηγορία των Συμμετεχουσών (6,7) οι οποίες αποτελούν μετανάστριες που κατέφθασαν στην Ελλάδα το 2022 και συμμετείχαν στις συνεντεύξεις με την βοήθεια Ουκρανής διερμηνέα εθελόντριας, καθώς ως πιο πρόσφατες αφιχθείσες από τον πόλεμο δεν γνωρίζουν ακόμη ελληνικά ή αγγλικά.

5.4 Οδηγός συνέντευξης και θεματικοί άξονες

Για την κάλυψη των ερευνητικών αναζητήσεων αλλά και για την εξαγωγή συμπερασμάτων που θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα, χρησιμοποιήθηκε οδηγός

²¹Υπουργική Απόφαση 172172/28-03-2022. « Καθορισμός διαδικασίας χορήγησης άδειας διαμονής προσωρινής προστασίας σε Ουκρανούς πρόσφυγες», ΦΕΚ 1462/Β/28-03-2022

συνέντευξης ,ο οποίος σχεδιάστηκε και δομήθηκε βάσει των θεματικών αξόνων της εργασίας. Συγκεκριμένα, η επιλογή ημιδομημένων ερωτήσεων συνείσφερε στην κατανόηση της θεματικής των ερωτήσεων, χωρίς να οδηγεί σε περιορισμούς ως προς το περιεχόμενο των απαντήσεων. Έτσι, κατά την διεξαγωγή των ερωτήσεων επιδιώχθηκε να τηρηθεί η πλήρης αφηγηματική ελευθερία των συμμετεχουσών, μέσω της ευέλικτης προσαρμογής του οδηγού συνέντευξης προς τις ερωτώμενες.

Όσον αφορά στην δομή του Οδηγού Συνέντευξης, η διάρθρωση του σε τέσσερις κεντρικούς θεματικούς άξονες, οι οποίοι εξειδικεύουν το ζητούμενο κάθε φορά διευκόλυνε την διατύπωση των ερωτημάτων ανά θεματικό άξονα:

Α.Πλαίσιο Μετανάστευσης & Εργασίας: Στον πρώτο αυτό θεματικό άξονα επιδιώχθηκε η εύρεση των κινήτρων που οδήγησαν μετανάστευση και στην επιλογή της Ελλάδας ως χώρας εγκατάστασης, με έμφαση στον τρόπο εισόδου και στις πρώτες εμπειρίες άφιξης και εύρεσης εργασίας στην νέα χώρα.

Β.Εθνοτικές Διακρίσεις : Ο δεύτερος θεματικός άξονας της εργασίας στοχεύει στην αναγνώριση της εθνοτικής τους ετερότητας, καταγραφή των εμπειριών των συμμετεχουσών ως μετανάστριες στην ελληνική κοινωνία και στις αντιλήψεις των εργοδοτών αναφορικά με την έννοια της ουκρανικής καταγωγής. Έμφαση δίνεται στον ρόλο που διαδραμάτισε η περιορισμένη γνώση της ελληνικής γλώσσας στην αντιμετώπιση τους στον εργασιακό και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο.

Γ.Έμφυλη Διάσταση και Διαθεματικότητα : Στον παρόντα άξονα, διερευνώνται οι προκλήσεις που δύνανται να απορρέουν από την έμφυλη ταυτότητα των μεταναστριών. Σημείο τομής αποτελεί η καταγραφή κακοποιητικών συμπεριφορών και συμπεριφορών σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία, στην προσπάθεια ανάδειξης του παράγοντα της έμφυλης διάκρισης. Επιπλέον, διερευνάται η σύνδεση της οικιακής εργασίας με τα καθήκοντα που απορρέουν από την μητρότητα ενώ μεγάλη έμφαση δίνεται στην διαθεματική προσέγγιση βάσει της οποίας, οι διακρίσεις των Ουκρανών μεταναστριών στην Ελλάδα, είναι πολλαπλές, ταυτόχρονες και συσσωρευμένες.

Δ.Κοινωνική Θέση, Εργασιακός εγκλωβισμός & Προοπτικές : Στον τελευταίο θεματικό άξονα που ολοκληρώνει τον οδηγό συνέντευξης, καταγράφεται και αξιολογείται η υποκειμενική αντίληψη της κάθε συμμετέχουσας αναφορικά με την θέση της στην ελληνική κοινωνία. Έμφαση δίνεται στα περιθώρια αλλαγής εργασίας, στην βελτίωση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης και στις προοπτικές για επαγγελματική εξέλιξη. Επιπλέον, γίνεται αποτίμηση της ζωής στην Ελλάδα και διερεύνηση για το πόσο συνειδητή είναι η επιλογή παραμονής στην χώρα ή ενδεχόμενου επαναπατρισμού.

Ολοκληρώνοντας το παρόν υποκεφάλαιο, στο πλαίσιο των αξόνων που αναφέρθηκαν, παρατηρήθηκε μία τάση για εκτενείς αφηγήσεις, μέσω των οποίων αναδείχθηκαν οι εμπειρίες της καθημερινής ζωής των Ουκρανών γυναικών οι οποίες ήταν δύσκολο να αναδειχθούν με άλλον τρόπο. Επιπλέον, οι μικρές αυτές καθημερινές εμπειρίες, βοήθησαν στην γενικότερη κατανόηση των βιωμάτων τους διαχρονικά. Με αυτόν τον τρόπο, το υλικό που προέκυψε από τις συνεντεύξεις μπόρεσε να εμπλουτίσει την ποιοτική ανάλυση που ακολουθεί στο Κεφάλαιο 6.

5.5 Δεοντολογικά ζητήματα

Για την διεξαγωγή της έρευνας τηρήθηκαν όλοι οι προβλεπόμενοι κανόνες ακαδημαϊκής δεοντολογίας. Κύριο μέλημα σε όλη την διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας υπήρξε η προστασία των συμμετεχουσών μέσω της διασφάλισης της ανωνυμίας τους. Συγκεκριμένα, η προστασία της ιδιωτικότητας τους επιτεύχθηκε μέσω της χρήσης κωδικοποιημένων ονομάτων σε όλο το κείμενο της εργασίας(Σ1,Σ2,Σ3,Σ4,Σ5,Σ6,Σ7) και της κάλυψης στοιχείων εργοδοτών που θα μπορούσαν να τις ενοχοποιήσουν.

Άλλωστε η ευαίσθητη φύση των προς διερεύνηση ζητημάτων όπως η άτυπη εργασία, τα περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης ή οι ερωτήσεις που απορρέουν από την εμπόλεμη κατάσταση που επικρατεί στην χώρα τους, επέβαλε την διαμόρφωση ενός πλαισίου εμπιστευτικότητας που να μπορεί να οδηγεί σε ελευθερία έκφρασης. Όσον αφορά τις συμμετέχουσες, η συμμετοχή τους στην έρευνα ήταν εθελοντική αφού πρωτίστως ενημερώθηκαν για τον σκοπό της

έρευνας, συμπλήρωσαν το έντυπο συγκατάθεσης και κατανόησαν ότι διαθέτουν το δικαίωμα αποχώρησης κατά την διαδικασία της συνέντευξης σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή επιθυμούσαν. Τέλος, η συλλογή δεδομένων έγινε μέσω της καταγραφής τους με ψηφιακό μέσο και στην συνέχεια ακολούθησε η απομαγνητοφώνησή τους.

Κεφάλαιο έκτο

6.1 Ανάλυση: Μεταναστευτική διαδρομή και κίνητρα

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ευρήματα που προέκυψαν από την ολοκλήρωση της ποιοτικής έρευνας. Το δείγμα όπως προαναφέρθηκε αποτέλεσαν 7 γυναίκες ουκρανικής καταγωγής εκ των οποίων οι 2 έχουν έρθει στην Ελλάδα μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία(2022).Ο κοινός παρονομαστής τους είναι ότι όλες είναι μητέρες που ζουν και εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί στην Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί, πως όλες οι συμμετέχουσες ανταποκρίθηκαν πλήρως στο σύνολο των ερευνητικών ερωτημάτων. Η ανάλυση του υλικού πραγματοποιήθηκε μέσω της θεματικής ανάλυσης η οποία επέτρεψε την διερεύνηση των υποκειμενικών βιωμάτων των συμμετεχουσών. Η έρευνα έλαβε την μορφή ημιδομημένων συνεντεύξεων που διήρκησαν από 40 έως 60 λεπτά και διεξήχθησαν είτε με διαδικτυακή ηχογράφηση βιντεοκλήσης είτε με δια ζώσης ηχογράφηση, κατά το χρονικό διάστημα Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2025, στην Αθήνα.

Η ανάλυση λοιπόν των ερευνητικών δεδομένων ξεκινά με τη διερεύνηση των κινήτρων της μεταναστευτικής τους διαδικασίας και των πρώτων συνθηκών με τις οποίες ήρθαν αντιμέτωπες σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο λοιπόν της μετανάστευσης, οι συνεντευξιζόμενες στα ερωτήματα που αφορούν την άφιξη τους στην χώρα δήλωσαν πως ήρθαν στην Ελλάδα για να εργαστούν καθώς η οικονομική τους κατάσταση στην Σοβιετική Ένωση την δεκαετία του 1990 ήταν δεινή. Συγκεκριμένα η Σ2 αναφέρει:

«Στην πατρίδα μου δούλευα για 5 ευρώ τον μήνα ως εκπαιδευτικός και είχα και ένα παιδί, έπρεπε να το ταΐσω, είχε πείνα» Σ2,65 ετών, αφιχθείσα το 2001). Ενώ η Σ4 αναφέρει:

«Έπαιρνα ως νηπιαγωγός τριάντα ευρώ ανά τρεις μήνες, δανείστηκα χρήματα για να έρθω εδώ να δουλέψω και θα τα επέστρεφα»(Σ4,48 ετών, αφιχθείσα το 2006).

Οι συμμετέχουσες 1,2,3 επιβεβαίωσαν την οικονομική τους δυσκολία στην Σοβιετική Ένωση δίνοντας έμφαση στα παιδιά τους τα οποία και άφησαν πίσω με την Σ3 να αναφέρει:

«Το νηπιαγωγείο που δούλευα έκλεισε και έπρεπε να βρω δουλειά, σκόπευα να μαζέψω χρήματα γρήγορα για να γυρίσω πίσω νωρίς στα παιδιά μου, δεν ήθελα να μείνω στην Ελλάδα»(Σ3,67 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Είναι σημαντικό πως όλες οι συμμετέχουσες ανέφεραν ως βασικό κίνητρο μετακίνησης την οικονομική τους δυσχέρεια στην Ουκρανία ενώ τουλάχιστον 3 από αυτές έδωσαν έμφαση στα παιδιά που άφησαν πίσω στην χώρα και στην ανάγκη κάλυψης των εξόδων ανατροφής τους. Η άμεση οικονομική τους ανάγκη ωστόσο, αντικατοπτρίζει και την νοερή προσωρινότητα που φέρει μία τέτοια απόφαση μετανάστευσης, η οποία θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι πολλές φορές νοείται ως ορισμένου χρόνου προκειμένου να εξυπηρετηθεί η κάλυψη επείγουσών αναγκών με τελικό σκοπό την επιστροφή στην πατρίδα.

Στις ερωτήσεις που αφορούσαν στο κριτήριο επιλογής της Ελλάδας ως χώρας εγκατάστασης, όλες οι ερωτώμενες απάντησαν ότι ήρθαν στην χώρα επειδή είχαν συγγενείς ή γνώριζαν κάποια συντοπίτισσα που είχε μετακινηθεί και είχε βρει άμεσα δουλειά. Η Σ1 ήρθε στην Ελλάδα γιατί είχε εδώ την αδερφή της η οποία πριν ακόμα φτάσει της είχε βρει δουλειά ως οικιακή βοηθός. Το ίδιο ίσχυσε και για τις Σ2 και Σ3 οι οποίες ήρθαν στην Ελλάδα με την βοήθεια συγγενών τους και μάλιστα δήλωσαν πως βρήκαν κατευθείαν σπίτι να δουλέψουν, χωρίς να έχουν βρεί σπίτι με αποτέλεσμα να κατοικούν προσωρινά σε άγνωστο σπίτι στο οποίο ήταν εσωτερική κάποια συγγενής ή ομοεθνής τους, δίνοντας στον εργοδότη ένα μικρό ενοίκιο. Το ίδιο ίσχυσε και για την Σ4 η οποία αν και ήρθε μόνη της, την περίμενε η μητέρα της και μέσω γραφείου εργασίας θα της έβρισκε δουλειά.

Η οικογενειακή όμως βοήθεια στην νέα χώρα αν και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή και την εγκατάσταση για τις πρώτες Ουκρανές

οικονομικές μετανάστριες μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ, δεν πρέπει να λαμβάνεται ως δεδομένη. Για παράδειγμα, η Σ5 ήρθε εντελώς μόνη της στην χώρα επειδή γνώριζε από γνωστούς ότι είχαν βρεί δουλειά και ομοίως έμαθε για θέση οικιακής εργασίας μέσω της Εφημερίδας.

Έτσι, η αμεσότητα στις μετακινήσεις μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ ως απότοκο των οικονομικών δυσκολιών, αποδεικνύει πως τα κενά στην οργάνωση της μεταναστευτικής διαδικασίας δεν αφορούν μόνο την μεταφορά και το οικονομικό σχεδιασμό, αλλά πολύ περισσότερο αφορούν την στέγαση των μεταναστριών και τους συνακόλουθους κινδύνους που φέρουν οι βεβιασμένες τους αφίξεις στην χώρα εγκατάστασης.

Για την κατηγορία των Ουκρανών μεταναστριών του 2022 τα πράγματα ήταν ακόμα πιο περίπλοκα για την επιλογή χώρας. Η Σ6 χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Φύγαμε 2 εβδομάδες μετά την έναρξη πολέμου, ήταν τρομακτικά και δεν μπορούσαμε να μείνουμε. Πήγα με την κόρη μου για δουλειά στην Γεωργία, όμως βρήκα άλλη δουλειά με στέγη στην Αλβανία να πλένω πιάτα. Πήγα και όταν τελείωσε το καλοκαίρι δεν ήξερα αν έπρεπε να επιστρέψω στην Ουκρανία και έτσι το βράδυ όταν κοιμόταν η μικρή εγώ κοιτούσα στον χάρτη κοντινές χώρες. Έτσι επέλεξα την Ελλάδα»(Σ6,ετών 44, αφιχθείσα το 2022).

Για τις νεοαφιχθείσες Ουκρανές, η επιλογή της χώρας εγκατάστασης ήταν ένα κυνήγι επιβίωσης ειδικά στην περίπτωση που δεν είχαν συγγενείς σε κάποια άλλη χώρα στην οποία θα μπορούσαν να μεταβούν και να βρουν στέγη. Έτσι, η επιλογή έγινε με γεωγραφικά και θρησκευτικά κριτήρια. Στην ενότητα που ακολουθεί, έμφαση δίνεται στην εθνική προέλευση των Ουκρανών γυναικών ως παράγοντα που μεταβάλλει της συνθήκες εργασίας και κοινωνικής αντιμετώπισης στην νέα χώρα.

Συμπέρασμα

Από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων αναφορικά με τον πρώτο θεματικό άξονα ερωτήσεων, συνάγεται το συμπέρασμα πως όλες οι ερωτώμενες ήρθαν στην Ελλάδα με σκοπό την επίλυση του οικονομικού τους αδιεξόδου. Ακόμη και στις περιπτώσεις του μεταναστευτικού πληθυσμού του 2022, για τον οποίο η

φυγή εκτός χώρας ήταν αναγκαστική επιλογή, η οικονομική δραστηριότητα διαδραμάτισε σημαντική επιρροή στην επιλογή της χώρας εγκατάστασης και απασχόλησης. Μάλιστα, αυτό που επίσης φαίνεται καθαρά μέσα από τις ομιλίες τους, είναι πως η σχεδόν αποκλειστική επιλογή της οικιακής εργασίας ως μοναδικής απασχόλησης στην νέα χώρα, οφείλεται στην εύκολη προσβασιμότητα στον χώρο της οικιακής εργασίας και μάλιστα χωρίς απαιτούμενα προσόντα και δεξιότητες, αλλά και στην αμεσότητα αποκόμισης χρημάτων. Η διαπίστωση αυτή, επιβεβαιώνει την προτίμηση των γυναικών στην οικιακή εργασία καθώς νοείται από αυτές ως το πιο σίγουρο βιοποριστικό μέσο.

6.2 Ανάλυση: Η Εθνοτική προέλευση

Περνώντας στην Β' θεματική ενότητα του οδηγού συνέντευξης, ο οποίος αφορά στις ερωτήσεις που σχετίζονται με τις εθνοτικές διακρίσεις, οι συνεντευξιαζόμενες της πρώτης κατηγορίας σε όλη την διάρκεια των απαντήσεων τους, η κάθε μία ξεχωριστά συνόψισαν:

«Μία χαρά μας φέρθηκαν εδώ στην Ελλάδα όλοι, αγαπάμε τον ήλιο και μοιάζουμε πολύ με τους Έλληνες γιατί όπως και αυτοί πιστεύουμε στον Θεό, έχουμε πολλά κοινά»(Σ2,65 ετών, αφιχθείσα το 2001).

Παρόλα αυτά όταν οι ερωτήσεις γενικεύονταν ως προς την καταγωγή τους, όλες οι συμμετέχουσες δήλωναν πως εδώ πάντα θα είναι ξένες. Ακόμη και οι κυρίες οι οποίες δήλωσαν πως οι εργοδότες τους ήταν η οικογένεια τους και δήλωσαν τυχερές ως προς τις συνθήκες εργασίας, φάνηκαν να νιώθουν ίσες απέναντι στην εθνοτική τους ετερογένεια σε σύγκριση με την ελληνική οικογένεια εργοδοτών. Συγκεκριμένα η Σ1 παραδέχτηκε πως:

«Έπεσα σε καλά χέρια αλλά ό,τι και να έκανα είμαι πάντα η Ουκρανίδα, είμαι ξένη εδώ. Όταν σε γιορτές μς φωνάζουν να κάτσω στο τραπέζι, ξέρω δεν ότι δεν είμαι το ίδιο. Δεν έχω παράπονο όμως, ακόμα μου τηλεφωνούν και μου εύχονται οι παλιοί εργοδότες και τα παιδιά που μεγάλωσα, ξέρω ότι με εκτιμάνε»(Σ1,70 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Η μαρτυρία της Σ1 αποδεικνύει πως ακόμη και όταν οι συνθήκες είναι καλές και η οικογενειακή θαλπωρή είναι σημαντικό κομμάτι της καθημερινότητας, η εθνοτική στάμπα δεν εξαλείφεται παρά το πέρας του χρόνου.

Η Σ3 έκανε μια ιδιαίτερη αναφορά ως προς την καταγωγή της η οποία πρέπει να αναφερθεί:

«Όταν ήρθα εγώ εδώ, με ρωτούσαν από που είμαι και τους έλεγα είμαι Ουκρανή. Εκείνοι όμως με έλεγαν Ουκρανέζα γιατί ήθελαν να με υποτιμήσουν. Κάποιοι εργοδότες νόμιζαν ότι το να είμαι από την Ουκρανία είναι ίδιο με το να είμαι εύκολη γυναίκα, εγώ επέμενα είμαι Ουκρανή εγώ όχι Ουκρανέζα»(Σ3,67 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Η εθνοτική προέλευση μέσα από τα λεγόμενα της συμμετέχουσας φαίνεται να υπογραμμίζει μία ταυτόχρονη ρατσιστική και σεξιστική αντίληψη η οποία μπορεί να απορρέει από την καταγωγή, αλλά τροφοδοτείται και από την έννοια της έμφυλης ταυτότητας. Έτσι, στο πλαίσιο της διαθεματικότητας παρατηρείται η ανάδυση συσσωρευμένων διακρίσεων οι οποίες ακολουθούν τις οικιακές βοηθούς από την Ουκρανία για πολλές δεκαετίες.

Η Σ4 και 5, ούσες νεότερες, εξήγησαν με παρόμοιο τρόπο η κάθε μία, πως όταν ήθελαν να εξυπηρετηθούν σε δημόσιες υπηρεσίες, οι υπάλληλοι μόλις άκουγαν την προφορά τους τις απέφευγαν ή δεν τις βοηθούσαν συνειδητά. Η Σ5 αναφέρει:

«Ένιωθα σαν όλοι να μην με θέλουν εδώ, στο λεωφορείο με κοιτούσαν καχύποπτα» ενώ η συμμετέχουσα 5 ανέφερε κάτι ιδιαιτέρως χρήσιμο για την έρευνα:«Οι εργοδότες και οι υπηρεσίες δεν καταλάβαιναν από που είμαστε, τους έλεγα από Ουκρανία και έλεγαν Ρωσία, κανείς δεν αναγνώριζε την ταυτότητα μας ενώ στην Σοβιετική Ένωση μας έλεγαν ότι όσοι είναι στην Ένωση είναι ανώτεροι όλων. Όταν ήρθα εδώ κατάλαβα πως τελικά εμείς ήμασταν οι ξένοι»(Σ5,47 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Η βιωματική αυτή αφήγηση αναδεικνύει την σημασία της προέλευσης όχι μόνο ως παράγοντα ειδικής μεταχείρισης και κοινωνικού στιγματισμού, αλλά στην περίπτωση αυτή μαρτυρά ότι ο συνειδητός αποκλεισμός μίας μερίδας ανθρώπων μπορεί να οφείλεται ακόμη και στην άγνοια ενός ολόκληρου εθνοτικού κάδρου,

μίας κουλτούρας και ενός πολιτισμού. Έχοντας ολοκληρώσει το ερευνητικό πεδίο για την εθνοτική προέλευση, η διερεύνηση θα εστιάσει στον έμφυλο χαρακτήρα της οικιακής εργασίας.

Συμπέρασμα

Βάσει των απαντήσεων των ερωτώμενων, είναι σαφές πως η ουκρανική καταγωγή αλλά και η προέλευση από κράτος της ΕΣΣΔ δημιούργησε τις πρώτες προϋποθέσεις για την κατασκευή φοβικών και ρατσιστικών, ακόμη και σεξιστικών στάσεων στην νέα χώρα εγκατάστασης. Μάλιστα, οι δυσκολίες προσαρμογής και εύρεσης αξιοπρεπών συνθηκών εργασίας, φαίνεται να αυξάνονται λόγω της δυσχέρειας στην γλωσσική επικοινωνία με τον γηγενή πληθυσμό. Η δυσχέρεια αυτή, όπως προκύπτει από τις αφηγήσεις των συμμετεχουσών, αποτέλεσε το κυριότερο εμπόδιο στην διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών εργασίας και μισθολογικών απολαβών, ενώ σε συνδυασμό με τον στιγματισμό που επέφερε ενίοτε η ουκρανική τους καταγωγή, τις οδήγησε σε αναγκαστική αποδοχή του καθεστώτος άτυπης απασχόλησης ή των συνθηκών εργασίας στις περιπτώσεις τυπικού εργασιακού καθεστώτος. Εντούτοις και στις δύο περιπτώσεις, η συνθήκη αυτή οδήγησε όλες τις συμμετέχουσες σε παθητική στάση απέναντι στην αλλαγή τομέα εργασίας.

6.3 Ανάλυση: Η Έμφυλη διάσταση

Περνώντας στο ζήτημα της έμφυλης διάστασης στην οικιακή εργασία για την πρώτη ομάδα συμμετεχουσών(Σ1,Σ2,Σ3) η απάντηση στα ερωτήματα για την ύπαρξη έμφυλης διάκρισης στην εργασία, ήταν αποφαιτική σε πρώτο επίπεδο. Στην συνέχεια, αναφερόμενες στα καθήκοντα φροντίδας, οι Σ2 και Σ3 ανέφεραν ότι τις προτιμούσαν γιατί ήταν μητέρες επιβεβαιώνοντας έτσι το ότι η οικιακή εργασία είναι πλήρως θηλυκοποιημένη. Σε άλλα σημεία των συνεντεύξεων, θα πρέπει να αναφερθεί πως όλες οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν πως στην Ελλάδα κατά την γνώμη τους, οι περισσότεροι πιστεύουν ακόμα ότι είναι εύκολες γυναίκες.

Προκειμένου να διερευνηθούν τα πιθανά βιώματα που απορρέουν από έμφυλες διακρίσεις, τέθηκαν ερωτήματα αναφορικά με το αν έχουν υπάρξει θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης ή λεκτικής κακοποίησης. Για την Σ1 τα πράγματα ήταν πιο εύκολα από άλλες οικιακές εργαζόμενες καθώς στις ερωτήσεις για τυχόν τέτοιες συμπεριφορές ανέφερε:

«Δεν δίναμε ποτέ δικαιώματα, δεν καπνίζαμε, πιστεύουμε στον Θεό και ποτέ δεν κοιτάξαμε τον κύριο»(Σ1,70 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Στην διάρκεια όμως της συζήτησης και στην προσπάθεια μετατόπισης του βάρους κάποιας τέτοιας πράξης από το θύμα στον θύτη και η Σ1 και η Σ2, παραδέχθηκαν μόνες τους η κάθε μία με τον δικό της τρόπο πως:

«Ήμουν τυχερή μάλλον γιατί ξέρω γνωστές μου που έφευγαν από τα σπίτια για αυτό»(Σ1,70 ετών, αφιχθείσα το 2000), η Σ2 δήλωσε:

«Δεν έδινα δικαιώματα, έσκυβα το κεφάλι αν μου έκαναν παρατήρηση όμως κανείς ποτέ δεν με ενόχλησε, φίλες έχω που της ενοχλούσαν στα σπίτια».(Σ2,65 ετών, αφιχθείσα το 2000). Η Σ3 με παρόμοιο προφίλ με τις συμμετέχουσες 1 και 2, η οποία αναγνώριζε τις καλές συνθήκες στα περισσότερα σπίτια όπου εργαζόταν, βίωσε παρενόχληση από τον εργοδότη της αναφέροντας:

«Πάντα είχα πρόβλημα όπου υπάρχει άντρας... μου έλεγαν πολλές φορές να παρατήσω τα οικιακά και να κάνω πιο εύκολες δουλειές ενώ εγώ έκανα 3 δουλειές για να ζήσω, εγώ όμως τους έβαζα στην θέση τους πάντα γιατί είμαι δυνατή. Αυτό το λέω γιατί εμένα με κυνήγησε ένας μέσα στο σπίτι όταν έλειπε η γυναίκα του, τον έσπρωξα, πήρα τα ρούχα μου από το σπίτι και ντύθηκα στον δρόμο, η γυναίκα του μου τηλεφώνησε μετά και είπε ότι ήξερε γιατί έφυγα»(Σ3,67 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Η Σ4 στην ίδια ερώτηση, αναφέρει παρόμοια ιστορία όμως στην περίπτωση της την ενοχλούσε ο γιός της ηλικιωμένης που πρόσεχε, ωστόσο το ομολόγησε στα αγγλικά στην οικογένεια και εκείνος το σταμάτησε. Ανέφερε μάλιστα πως:

«Ευτυχώς το σταμάτησε και έμεινα στο σπίτι γιατί εγώ δεν είχα κανέναν εδώ»(Σ4,48 ετών, αφιχθείσα το 2006) ενώ και η πέμπτη συμμετέχουσα στην ερώτηση για την παρενόχληση στην εργασία της αναφέρει:

«Στο πρώτο σπίτι που πήγα ως εσωτερική μου έκανε σχόλια ο εργοδότης αλλά εγώ χαμογελούσα γιατί δεν καταλάβαινα, μετά διαπίστωσα ότι όταν έλειπαν οι υπόλοιποι από το σπίτι μου μιλούσε πρόστυχα ενώ μπροστά σε όλους έκανε τον αυστηρό και όλο είχε απαιτήσεις. Εγώ δεν του είχα δώσει δικαίωμα αλλά αυτός ήθελε να με εκμεταλλευτεί, ήξερα πως αν είχα εδώ τον πατέρα μου ή τον αδελφό μου δεν θα τολμούσε να τα κάνει αυτά. Το πιο άσχημο είναι ότι εγώ έφυγα από το σπίτι, άντεξα έναν μήνα όμως η γυναίκα του έλεγχε εμένα όχι αυτόν, ήθελε να με κατηγορήσει» και προσθέτει:

«Εκεί γνώρισα την υποκρισία τις ατιμίες, την ασέβεια και την εκμετάλλευση μόλις ήρθα»(Σ5,47 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Οι συνεντευξιαζόμενες που έχουν έρθει από τον πόλεμο, δεν έκαναν καμία αναφορά σε άσχημες συμπεριφορές αντιθέτως δήλωσαν πως οι εργοδότες τις φροντίζουν, ωστόσο ξεκαθάρισαν πως προτιμούν να δουλεύουν σε ιδιωτικά διαμερίσματα τουριστών (Airbnb) καθώς δεν γνωρίζουν ελληνικά και σχολάνε νωρίς το μεσημέρι ώστε να συντονίζονται με το σχολικό πρόγραμμα των παιδιών τους. Αυτό που καθίσταται σαφές, είναι πως από τις πέντε οικιακές βοηθούς, μη λαμβάνοντας υπόψη τις νεοαφιχθείσες στην χώρα οι οποίες δεν εργάστηκαν ποτέ ως εσωτερικές οικιακές βοηθοί, οι 3 έχουν βιώσει αξιοσημείωτες διακρίσεις με βάση το φύλο, οι οποίες έχουν λάβει μάλιστα μορφή παρενόχλησης ή άλλης βίαιης πράξης και αυτό αποτελεί βασική διαπίστωση που διατρέχει το πλαίσιο των συνθηκών εργασίας το οποίο κεντρίζει το επόμενο υποκεφάλαιο.

Συμπέρασμα

Οι ερωτήσεις αναφορικά με τις έμφυλες διακρίσεις που βιώνουν οι Ουκρανές οικιακές εργάτριες στην Ελλάδα, φαίνεται να απέσπασαν απαντήσεις που οδηγούν στην κατανόηση του γιατί οι έμφυλες διακρίσεις πολλές φορές δεν είναι τόσο εμφανείς. Στην συγκεκριμένη μελέτη περίπτωσης, είναι σαφές πως επισκιάζονται από το πέπλο άλλων πιο προφανών μορφών διακρίσεων όπως είναι οι διακρίσεις βάσει καταγωγής. Παρόλα αυτά, οι καταφατικές απαντήσεις αναφορικά με παρενοχλητική συμπεριφορά που απορρέει από την έμφυλη ταυτότητα, όπως και η εκμετάλλευση καθηκόντων λόγω της στάμπας της μητρότητας που φέρουν οι

Ουκρανές γυναίκες, αναδεικνύει την σημαντικότητα της ύπαρξης έμφυλων διακρίσεων που καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα των ανθρώπινων συμπεριφορών με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπες οι οικιακές εργαζόμενες σε εργασιακό αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο.

6.4 Ανάλυση: Εργασιακές σχέσεις και συνθήκες εργασίας

Περνώντας από το στάδιο της έμφυλης διάστασης στην εργασιακή εμπειρία των μεταναστριών, το παρόν κεφάλαιο εστιάζει στην αποτύπωση των συνθηκών εργασίας και των εργασιακών σχέσεων στο πλαίσιο της οικιακής εργασίας. Οι ερωτώμενες στις ερωτήσεις αναφορικά με το επάγγελμα τους, δήλωσαν ότι ασχολούνται με την οικιακή εργασία ωστόσο από τις Σ1,Σ3,Σ4 και Σ5 ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην φροντίδα ανηλίκων. Αυτό, πιθανώς συνδέεται με το γεγονός ότι είχαν σπουδάσει παιδαγωγικές επιστήμες στην Ουκρανία. Παρόλα αυτά, από τις απαντήσεις φάνηκε πως δεν υπήρχε απαλοιφή καθηκόντων λόγω του ανώτερου εκπαιδευτικού τους επιπέδου ακόμη και σε περιπτώσεις διακανονισμού για τέλεση συγκεκριμένων καθηκόντων. Όπως δήλωσε η Σ3:

«Από όταν ήρθα έκανα τα πάντα, ήθελα να αποδείξω ότι μπορώ και ότι τα κάνω όλα καλά, δεν ήθελα κανείς να πει κάτι για εμένα»(Σ3,67 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Επίσης σημαντικό είναι πως αν και οι ερωτώμενες έδιναν περισσότερη έμφαση στον τομέα της φροντίδας, λόγω της συνεισφοράς όσων φρόντιζαν στην αναγκαστική εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και στην βελτίωση της ομιλίας τους, οι ερωτώμενες ξεκαθάρισαν ότι η φροντίδα δεν αποτελούσε ποτέ μοναδικό καθήκον, η συντήρηση του σπιτιού, τα ψώνια, το μαγείρεμα και κυρίως η καθαριότητα ήταν καθήκοντα που περικλείονταν στο πλαίσιο φροντίδας.

Αναφορικά με τις συνθήκες εργασίας οι απαντήσεις των ερωτώμενων διέφεραν κατά πολύ, δεδομένου ότι είχαν εντελώς διαφορετική αντιμετώπιση από τον κάθε εργοδότη ακόμη και αν είχαν ίσες ή παρόμοιες ευκαιρίες. Μάλιστα, παρατηρήθηκε πως η πρώτη κατηγορία συμμετεχουσών Σ1,Σ2,Σ3 δήλωναν τυχερές

και ευχαριστημένες. Συγκεκριμένα κάθε μία εργαζόμενη δήλωσε με μικρές διαφορές από την άλλη:

«Ήμουν τυχερή», η Σ1 επικαλέστηκε ότι οι εργοδότες της είναι η οικογένεια της καθώς «την έβαλαν στο σπίτι, της έδωσαν τα κλειδιά και της έδωσαν ένσημα, σπίτι και φαΐ»(Σ1,70 ετών, αφιχθείσα το 2000). Το ίδιο ίσχυσε και για τις άλλες δύο συμμετέχουσες(Σ1,Σ2) οι οποίες κατάφεραν να ενταχθούν από την αρχή σε τυπικό πλαίσιο εργασίας και να εργαστούν για «καλούς ανθρώπους» όπως αναφέρουν.

Ο προβληματισμός όμως γύρω από το ζήτημα της εργασίας δεν μπορεί να καλυφθεί από το οικογενειακό πλαίσιο που επισκιάζει την οικιακή εργασία, οι επίμονες ερωτήσεις για τις συνθήκες εργασίας προς την Σ1 έδειξαν πως από το 2013 σταμάτησε να παίρνει ένσημα ενώ από τις αρχές του 2000 έως τότε, λάμβανε κανονικά ένσημα, η Σ1 αναφέρει:

«Η αλήθεια είναι πως δεν πήρα ένσημα από το 2013 γιατί ο κύριος είπε ότι τώρα με το εργόσημο δεν γίνεται. Δεν πειράζει όμως γιατί κατάφερα να βγω σε σύνταξη επειδή δούλεψα πολύ και τώρα ακόμα δουλεύω αλλά πιο λίγο»(Σ1,70 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Η εργοδοτική παραπλάνηση αλλά και η εμπιστοσύνη των οικιακών βοηθών προς τους εργοδότες και τις εργοδότριες απέδειξε πως οι συνθήκες εργασίας δεν είναι μόνο ζήτημα καλοσύνης, ειδικότερα όταν το βάρος της νομοθεσίας πέφτει περισσότερο στον εργοδότη όπως συνέβη το 2010²² και κυρίως το 2013²³ με τις τροποποιήσεις των διατάξεων της νομοθεσίας για το εργόσημο και ειδικότερα όταν η νομοθεσία αυτή επηρεάζει κατά πολύ τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς.

Μολονότι οι απαντήσεις τις πρώτης κατηγορίας Ουκρανών γυναικών στην οικιακή εργασία εκδήλωσαν μία γενικότερη ικανοποίηση ως προς τις συνθήκες εργασίας, επισημάνθηκε στην διάρκεια της συζήτησης πως για αρκετά χρόνια ιδιαίτερα όταν πρωτοέφτασαν στην Ελλάδα, δεν είχαν κανένα ρεπό ως εσωτερικές εργάτριες, ενώ με τον καιρό απέκτησαν μία ημέρα ξεκούρασης την εβδομάδα.

22Νόμος 3863/2010 (ΦΕΚ Α 115/15-07-2010), «Νέο Ασφαλιστικό Σύστημα και συναφείς διατάξεις, ρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις», άρθρα 20-21

23Νόμος 4144/2013 (ΦΕΚ 88/18-04-2013), «Ρυθμίσεις για την παραβατικότητα στην κοινωνική ασφάλιση και στην αγορά εργασίας», άρθρο 74

Περισσότερη έμφαση δόθηκε στην εμπιστοσύνη που τους επέδειξαν από νωρίς οι εργοδότες τους δίνοντας τους κλειδιά από τα σπίτια και τα εξοχικά τους παρά στα μειονεκτήματα που μπορεί να υπήρχαν. Επιπλέον, τόνισαν πως ήταν καλά και με τις απολαβές, καθώς με αυτά τα χρήματα μπορούσαν να στέλνουν στην πατρίδα τους εμβάσματα χωρίς να διευκρινίσουν αν ο μισθός ήταν υψηλός ή χαμηλός. Παρατηρήθηκε μάλιστα, ότι οι ερωτώμενες της πρώτης κατηγορίας χρησιμοποιούσαν φράσεις για να περιγράψουν τα οικονομικά τους δεδομένα με σχετική φειδώ λέγοντας: «Ήταν εντάξει, αρκούσε»(Σ1,Σ2,Σ3).Μάλιστα η Σ2 αναφορικά με αυτό το θέμα, δήλωσε:

«Αν έβρισκα κάτι καλύτερο με πιο πολλά λεφτά θα χαίρονταν για εμένα, μου το είπαν αλλά εγώ έμενα γιατί δεν είχα παράπονο»(Σ2,65 ετών, αφιχθείσα το 2000), ενώ η Σ3 πρόσθεσε:

«Πήρα όσα άξιζα, με πήγαιναν και θέατρο γιατί η κυρία έλεγε η μόρφωση πληρώνεται και μου μάθαιναν με το ζόρι ελληνικά»(Σ3,67 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Στον αντίποδα, οι συμμετέχουσες της δεύτερης κατηγορίας δήλωσαν πως δούλευαν από την πρώτη μέρα παράνομα, δεν τους κολλούσαν ένσημα και για πολλά χρόνια δεν διέθεταν ελεύθερη ημέρα ξεκούρασης. Συγκεκριμένα, η Σ4 διαλεύκανε πως αν και μάθαινε ελληνικά όσο ζούσε στην Ουκρανία για να έρθει να δουλέψει στην Ελλάδα, αντιμετώπισε δυσκολίες στην ομιλία και έτσι δεν μπορούσε να έχει προσδοκίες. Χαρακτηριστικά περιέγραψε:

«Έπαιρνα 600 ευρώ, για να φυλάω μία γιαγιά ενώ αν μιλούσα ελληνικά μου είπαν θα έπαιρνα 900. Δούλευα χωρίς ρεπό και χωρίς ένσημα γιατί δεν είχα χαρτιά, είχα όλη μέρα ένα λεξικό για να καταλαβαίνω τι μου ζητούσε η ηλικιωμένη γιαγιά κάθε φορά και θυμάμαι έκλαιγα τότε όλη μέρα γιατί πίστευα ότι αν βγω έξω θα με πιάσουν» και πρόσθεσε:

«Οι εργοδότες ήθελαν να έχω ένσημα μετά, με βοήθησαν με τα χαρτιά, αλλά εγώ δεν τα κατάφερα γιατί ήταν δύσκολο και έτσι συνέχισα χωρίς ένσημα»(Σ4,48 ετών, αφιχθείσα το 2006). Η συμμετέχουσα 5 ομοίως αναφέρει:

«Ήμουν εκτεθειμένη, ένα κορίτσι 24 ετών που με κοιτούσαν με καχυποψία, τους φαινόταν περίεργο που ήξερα αγγλικά, νόμιζαν ότι λέω ψέματα ότι έχω

ανάγκη, υπήρχαν βράδια που έπρεπε να κλάψω στο μαξιλάρι»(Σ5,47 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Οι αφηγήσεις των Ουκρανών γυναικών αποδεικνύουν πως οι οικονομικές απολαβές αλλά και οι συνθήκες εργασίας ήταν περισσότερο ζήτημα τύχης, παρά αξιολόγησης των δυνατοτήτων της κάθε εργαζόμενης. Ωστόσο φάνηκε πως η ουκρανική καταγωγή και κυρίως η γλωσσική ανεπάρκεια αποτέλεσαν σε κάθε περίπτωση, τους δύο πιο δεσμευτικούς παράγοντες απέναντι στην βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης.

Αναφορικά με τις προσφύγισες, οι συνθήκες εργασίες είναι όπως δήλωσαν η Σ6 και η Σ7 «κανονικές». Ωστόσο, στην προσπάθεια αποσαφήνισης του όρου κανονικές συνθήκες, διαπιστώθηκε πως η ερωτώμενη εργάζεται παράτυπα από όταν ήρθε στην Ελλάδα, δηλώνοντας όμως πως:

«Δεν πειράζει για τώρα γιατί είναι καλοί άνθρωποι και με φροντίζουν»(Σ6,44 ετών, αφιχθείσα το 2022) Ομοίως, η Σ7 ανέφερε:

«Ο μισθός δεν είναι υψηλός αλλά μου ταιριάζει το πρόγραμμα γιατί επέλεξα αυτή την δουλειά ώστε να προλαβαίνω να παίρνω το παιδί από το σχολείο. Πιστεύω μου ταιριάζει»(Σ7,39 ετών,αφιχθείσα το 2022).

Ακόμη και εδώ, η κανονικοποίηση της παράτυπης απασχόλησης φαίνεται να μην αποτελεί εμπόδιο, όταν οι οικονομικές ανάγκες είναι επείγουσες. Επιπλέον, μέσα από τις απαντήσεις διαπιστώνεται η προσωρινότητα με την οποία νοούν την οικιακή και δη παράτυπη εργασία, είτε λόγω καθηκόντων είτε λόγω οικονομικών απολαβών είτε λόγω των γονικών βαρών, αποτελεί διαχρονικά κοινό χαρακτηριστικό στην συνείδηση των Ουκρανών οικιακών βοηθών.

Συμπέρασμα

Από τις συνεντευξιζόμενες που συμμετείχαν στην έρευνα πεδίου και τις μεταξύ τους διαφορές, συνάγεται το συμπέρασμα ότι συνθήκες εργασίας αν και αρκετές φορές εξιδανικεύονται λόγω των καλών εργασιακών σχέσεων ή της καλύτερης εργοδοτικής αντιμετώπισης σε σύγκριση με άλλα παραδείγματα γυναικών στον ίδιο κλάδο, επιβεβαιώνουν ότι στο πεδίο της οικιακής εργασίας δεν υπάρχουν εγγυήσεις και εξασφαλισμένα προνόμια. Ιδιαίτερα για τις γυναίκες που

δεν βρήκαν την εργασία τους μέσω του οικογενειακού τους κύκλου, η εύρεση εργασίας στηρίχθηκε στο κυνήγι δυνητικών και αχαρτογράφητων μάλλον ευκαιριών. Ωστόσο, αυτό που χαρακτηρίζει όλες τις συνεντευξιαζόμενες είναι πως όσο πιο στενές ή φροντιστικές είναι οι σχέσεις με την εργοδοτική πλευρά, τόσο πιο δύσκολη καθίσταται η αναγνώριση των πραγματικών αδυναμιών ή σφαλμάτων στο πλαίσιο της εργασίας.

6.5 Ανάλυση: Κοινωνική θέση & εργασιακός εγκλωβισμός

Κλείνοντας στην τελευταία θεματική των ερωτημάτων που τέθηκαν στις συνεντευξιαζόμενες με σκοπό την διερεύνηση του πως η οικιακή εργασία επηρεάζει την κοινωνική τους θέση, επιδιώχθηκε να διαλευκανθούν οι ευκαιρίες προοπτικών που τους προσφέρονται εντός του πλαισίου εργασίας ή αντιθέτως σε περίπτωση έλλειψης τέτοιων ευκαιριών, πως εγκλωβίζονται στο πλαίσιο αυτό. Στις ερωτήσεις λοιπόν της Δ' θεματικής, οι συμμετέχουσες 1,2,3 δήλωσαν ότι ήταν τυχερές που είχαν καλούς εργοδότες και πως η οικιακή εργασία ήταν η σωτηρία τους απέναντι στην οικονομική δυσκολία με την οποία ήρθαν αντιμέτωπες στην Σοβιετική Ένωση.

Είναι χαρακτηριστικό πως η Σ2 αναφέρει:

«Η οικιακή εργασία με βοήθησε οικονομικά, έφερα εδώ το παιδί μου, κανείς δεν με έφερε με το ζόρι και πίσω να γυρίσω αυτήν την δουλειά θα κάνω» και συμπληρώνει:

«Η κυρία λέει : το σπίτι μου είναι το πρόσωπο σου, όλοι σέβονται την δουλειά μου»(Σ2,65 ετών, αφιχθείσα το 2001)ενώ η Σ3 αναφέρει:

«Συνήθισα έτσι, καμία δουλειά δεν θα με βοηθούσε τόσο γιατί σπούδασα τα παιδιά μου από αυτό, τα τακτοποίησα επαγγελματικά στην Ουκρανία και τα πάντρεψα Έκανα το καλύτερο που μπορούσα»(Σ3,67 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Είναι προφανές πως οι λόγοι ενασχόλησης με την οικιακή εργασία, θεωρούνται από τις Ουκρανές ως αποκλειστικά βιοποριστικοί. Αυτό όμως που δεν είναι τόσο εμφανές είναι η νοηματοδότηση της οικιακής εργασίας σε προσωπική αυτοθυσία για την οικογένεια που άφησαν πίσω στην πατρίδα. Η δυσκολία της

δύσκολης αυτής μετάβασης στην νέα χώρα, δεν επιτάσσει μόνο το να μείνει πίσω η οικογένεια και η παλιά ζωή αλλά πολύ περισσότερο αντανακλά τις φιλοδοξίες και τις προσωπικές νίκες που στην νέα χώρα μοιάζουν ήττες. Η Σ3 περιγράφοντας την οικονομική της ζωή εδώ περιέγραψε:

«Όταν πρωτοήρθα και είχα ανάγκη, πήγαινα να καθαρίσω στα σπίτια με ταγέρ, εκείνοι δεν καταλάβαιναν γιατί ντυνόμουν έτσι και φαινόταν σαν να μην είχα οικονομική ανάγκη, αλλά είχα φέρει τα ρούχα που φορούσα στο σχολείο, γιατί εγώ ήμουν φιλόλογος στην Ουκρανία και ήθελα να μην ξεχάσω την θέση μου, ήθελα να έχω ακόμα κύρος»(Σ3,67 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Απεναντίας, οι συμμετέχουσες 4 και 5, αναγνωρίζουν τις δυσκολίες στις συνθήκες εργασιών αλλά και σε επίπεδο προοπτικών, η Σ4 περιγράφει:

«Δεν ήθελα να ασχοληθώ τόσα χρόνια με την οικιακή εργασία, εγώ ήρθα για να μαζέψω λεφτά και να εξαφανιστώ»(Σ4,48 ετών,αφιχθείσα το 2006) ενώ η Σ5 δήλωσε:

«Δεν μου αρέσει η οικιακή εργασία και πιστεύω δεν είναι για πάντα, ένιωθα ότι είναι μόνο για το μεροκάματο, όταν δούλευα δεν μου μιλούσε κανείς, δεν ήξεραν τι κάνω, πως νιώθω ούτε με βοήθησαν να βρω κάτι άλλο. Ένιωθα σαν να μην υπάρχω και για αυτό αποφάσισα να σπουδάσω ξανά εδώ, παράλληλα με την οικιακή εργασία»(Σ5,47 ετών , αφιχθείσα το 2000).

Στα ερωτήματα που τέθηκαν για την αλλαγή εργασίας, η Σ1 δήλωσε πως ήθελε να αλλάξει πολλές φορές αν και οι άνθρωποι ήταν καλοί αλλά λόγω γλώσσας πίστευε ότι δεν θα τα κατάφερνε. Συγκεκριμένα η επιμονή σε τέτοιου είδους ερωτήματα απέσπασαν σημαντικές πληροφορίες όπως η εξής αφήγηση:

«Δεν ξέρω αν μπορούσα να αλλάξω δουλειά όμως όταν ήρθα εδώ δεν θυμάμαι και καλά, αλλά μου είπε μια γνωστή να πάω για δασκάλα σε ουκρανικό σχολείο επειδή ήμουν φιλόλογος και είπα να δοκιμάσω να πάω στην συνάντηση, όταν το είπα όμως στην κυρία είπε δεν μπορείς γιατί αν πάθουμε κάτι ή αρρωστήσει το μωρό ποιος θα το φυλάξει αυτές τις 2 ώρες;, έτσι δεν πήγα και μετά δεν έψαξα κάτι άλλο γιατί αν έβρισκα μπορεί να κορόιδευαν τα ελληνικά μου και δεν θα μπορούσα να δουλέψω σε γραφείο έτσι. Όμως παράπονο δεν έχω, καλά ήταν έχω δυο χέρια που δουλεύουν. Δεν θα σκεφτόμουν να αλλάξω δουλειά μετά

από τόσα χρόνια μόνο στην αρχή το σκέφτηκα αλλά ήταν δύσκολο»(Σ1,70 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Τέτοιου είδους αφηγήσεις αποδεικνύουν πως η διεκδίκηση καλύτερων θέσεων εργασίας δεν είναι ζήτημα προσωπικών επιλογών αλλά και των εκάστοτε εργασιακών συνθηκών που επιτρέπουν ή μη τις αλλαγές. Επιπλέον αποδεικνύεται πως όσο πιο μακροχρόνια γίνεται η οικιακή εργασία, τόσο πιο δύσκολη είναι η απεμπλοκή από τον συγκεκριμένο τομέα Η Σ2 διευκρίνισε πως δεν ήθελε να αλλάξει επάγγελμα, όχι μόνο λόγω των συνθηκών αλλά και γιατί ήθελε να γυρίσει πίσω στην Ουκρανία αναφέροντας:

«Θα άλλαζα δουλειά μόνο αν ήξερα ότι αυτό θα το κάνω για πάντα, τότε πίστευα ότι θα γυρίσω, δεν γύρισα ποτέ πίσω έπρεπε να κάνω αυτή την δουλειά για τις υποχρεώσεις των παιδιών μου. Τώρα και πιο πολλά λεφτά να έπαιρνα δεν θα άλλαζα και όταν βρίσκω καλούς ανθρώπους δεν θα τους άφηνα για τα λεφτά, είναι η οικογένεια μου. Τώρα που έχω πρόβλημα στο πόδι από την κούραση, εκείνοι μου δίνουν πιο πολλά ρεπό και έφεραν και μία κοπέλα να με βοηθάει, δεν έχω παράπονο»(Σ2,65 ετών, αφιχθείσα το 2001).

Σημαντική είναι και η προσέγγιση της Σ3 η οποία αν και εμφάνισε πρόσφατα σοβαρό πρόβλημα υγείας στους λεμφαδένες από την υπέρμετρη χρήση χλωρίνης κατά την τέλεση των οικιακών της καθηκόντων επιβεβαιώνει:

*«Δεν θα άλλαζα την εργασία αυτή, κατάφερα να έχω μία ελληνική οικογένεια εδώ, σπούδασα τα παιδιά μου στην Ουκρανία και τα τακτοποίησα. Αρρώστησα από την δουλειά βέβαια και δεν θέλω να πεθάνω, αλλά κατάφερα πολλά»*Παράλληλα έδωσε έμφαση στους δέκτες φροντίδας λέγοντας πως δεν θα τους άφηνε ποτέ και για αυτό δεν αλλάζει δουλειά:

«Νιώθω ενοχές αν αφήσω κάποιον ηλικιωμένο που φροντίζω, με θέλουν και με ζητάνε όταν φεύγω γιατί είμαστε δεμένοι, δεν θα τους άφηνα για άλλη δουλειά»(Σ3,67 ετών, αφιχθείσα το 2000).

Ενδιαφέρον όμως έχουν και οι απαντήσεις των συμμετεχουσών 4 και 5 οι οποίες διαφοροποιούνται από την πρώτη κατηγορία ερωτώμενων γιατί προσπάθησαν να ξεφύγουν από την οικιακή εργασία ανεξαρτήτως αποτελέσματος. Συγκεκριμένα η Σ4 ως οικιακή βοηθός σε σπίτι το 2022 άρχισε να λαμβάνει μέρος

σε φιλανθρωπικές δράσεις και εθελοντικά προγράμματα για την βοήθεια των Ουκρανών που έρχονταν στην Ελλάδα ως πρόσφυγες πολέμου. Στο πλαίσιο της εθελοντικής της δράσης όμως, ο πόλεμος δεν σταματούσε και έτσι οι ανάγκες διερμηνείας της παρουσιάστηκαν ως επαγγελματική ευκαιρία. Κάπως έτσι έπιασε στα 44 της χρόνια την πρώτη της δουλειά με ένσημα, σε γνωστή ΜΚΟ της Αθήνας και μεταξύ άλλων παραδέχεται:

«Δεν άλλαξα νωρίτερα γιατί δεν είχα χρόνο, δούλευα τόσο που δεν προλάβαινα να ψάξω αλλού. Τώρα στην ΜΚΟ με σέβονται και έχω ένσημα, είναι η δουλειά που ήθελα να κάνω πάντα..και αυτό γιατί κάποτε ήμουν από την άλλη πλευρά, ήρθα μόνη μου εδώ και τώρα δίνω χέρι και βοηθάω όσους χρειάζονται, ενώ παλιά εγώ χρειαζόμουν να βρω το χέρι».

Βέβαια πρέπει να διευκρινιστεί πως η θέση της δεν είναι μόνιμη αλλά ανανεώνεται με συμβάσεις κάθε φορά, στα ερωτήματα που αφορούσαν στο τι θα κάνει με την οικιακή εργασία αν κάποια στιγμή έπρεπε να σταματήσει από την ΜΚΟ απάντησε:

«Δεν θέλω να γυρίσω εκεί ξανά ,έχω αποφασίσει να σπουδάσω στην Ελλάδα με το απολυτήριο από Ουκρανία και να βρω δουλειά μετά, θα το κάνω όμως αναγκαστικά σαν μεροκάματο μέχρι να βρω κάτι, για λόγους ανάγκης»(Σ4,48 ετών, αφιχθείσα το 2006).

Η πέμπτη συμμετέχουσα(Σ5) στην δική της εκδοχή φαίνεται να έχει περάσει από το στάδιο που βρίσκεται η τέταρτη συμμετέχουσα. Μάλιστα, είναι η μόνη που έχει σπουδάσει σε ελληνικό Πανεπιστήμιο νηπιαγωγός αλλά είναι και πτυχιούχος στο ίδιο τμήμα Πανεπιστημίου στην Ουκρανία. Ως οικιακή βοηθός και φροντίστρια ανηλίκων σε σπίτια αλλά και παράλληλα ως φοιτήτρια, μόλις πήρε το πτυχίο της ζήτησε αύξηση στον μισθό της όμως πήρε αποφαντική απάντηση. Έτσι αποφάσισε να σταματήσει την οικιακή εργασία για τον εξής λόγο:

«Ήθελα άλλο επάγγελμα να νιώσω ολοκληρωμένη, ήθελα να έχω αξία σαν άνθρωπος αλλά όταν έψαξα για νηπιαγωγός δεν με έπαιρναν γιατί η προφορά μου δεν είναι καλή για τα μικρά παιδιά και έτσι συνέχισα τα οικιακά όσο έψαχνα εργασία».

Ο πόλεμος στην Ουκρανία όμως το 2022 αύξησε την ζήτηση επαγγελματιών από Ουκρανόφωνους για τις ανάγκες διαχείρισης της κρίσης και έτσι βρήκε εργασία ως διερμηνέας σε ΜΚΟ για 3 χρόνια(2022-2024). Η προσωρινή όμως θέση εργασίας της σε προγράμματα που δεν ήξερε αν θα συνεχίσουν τους επόμενους μήνες μεγέθυναν την ανασφάλεια της:

«Μου είπαν από την αρχή ότι ήταν παροδικό, δεν μου έλεγαν αν θα με ανανεώσουν κάποιους μήνες δουλέυα και κάποιους όχι, και έτσι συνέχισα να κάνω μεροκάματα σε σπίτια παράλληλα με την ΜΚΟ γιατί έχω και οικογένεια»(Σ5,48 ετών,αφιχθείσα το 2000).

Αξίζει να διευκυνθεί πως η συμμετέχουσα 5 σήμερα, έχοντας φύγει αναγκαστικά από την ΜΚΟ λόγω λήξης του προγράμματος στο οποίο συμμετείχε και συνεχίζοντας περιστασιακά την οικιακή εργασία καθαρίζοντας σπίτια, είναι παράλληλα δασκάλα σε Σαββατιανό σχολείο Ουκρανών στην Αθήνα δηλώνοντας : «Είμαι δασκάλα ουκρανικών εκεί αλλά δεν μπορώ να ζήσω από αυτό, τα χρήματα είναι λίγα, το κάνω για την ψυχολογία μου. Με κάνει να νιώθω ότι έχω κύρος, ότι εγώ δεν είμαι μία οικιακή βοηθός, θέλω έστω και για μια φορά την εβδομάδα να έχω επαφή με το πραγματικό επάγγελμά μου» επιβεβαιώνοντας όμως : «Δεν έχω βρει ακόμα την δουλειά που θα ήθελα στο μέλλον».

Η καθοριστική αυτή διαπίστωση, αποδεικνύει πως η ενασχόληση με την οικιακή εργασία, αν και μπορεί να φέρει απολαβές και στην καλύτερη των περιπτώσεων ασφαλιστική κάλυψη, εντούτοις δεν μπορεί να φέρει συναισθηματική κάλυψη. Έτσι, ο εργασιακός εγκλωβισμός δεν είναι μόνο μία συνθήκη που διαμορφώνεται στο πλαίσιο απώλειας εργασιακών προοπτικών αλλά είναι μία συνθήκη που αποκόβει την εργαζόμενη από το αίσθημα του κύρους και της αναγνώρισης και την εγκλωβίζει ακόμη και συναισθηματικά σε υποδεέστερη θέση.

Οι συμμετέχουσες της τελευταίας κατηγοριοποίησης που αποτελούν προσφύγισες του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου φαίνονται ευχαριστημένες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα αλλά γιατί σε σχέση με την ζωή στην χώρα τους εδώ αισθάνονται πιο ασφαλείς.

«Δεν είναι εύκολο να βρω άλλη δουλειά γιατί δεν έχω χρόνο να μάθω ελληνικά. Αγγλικά ξέρω βασικό επίπεδο και σε άλλες δουλειές είναι δύσκολο » (Σ6,44 ετών, αφιχθείσα το 2022) και η Σ7 απαντά:

«Σκέφτομαι να κάνω αλλαγές σταδιακά. Αυτή η δουλειά της καθαρίστριας είναι προσωρινή. Είμαι όμως πολύ ευγνώμων που είμαι έτσι προς το παρόν γιατί έχω πολλές ευθύνες εντός εκτός σχολείου και με το σπίτι»(Σ7,39 ετών, αφιχθείσα το 2022).

Εξίσου σημαντικό είναι πως μοιράστηκε την βιωμένη της εμπειρία για τις πρώτες ημέρες άφιξης στην Ελλάδα:

«Όταν ήρθα εδώ με το παιδί μου έμενα σε καταυλισμό προσφύγων και δεν δούλευα, υπήρχε βοήθεια και παρηγοριά από όλες τις πλευρές, τώρα δουλεύω και μεγαλώνω το παιδί μόνη μου, για αυτό τώρα δεν μετανιώνω για την επιλογή μου ». (Σ7,39 ετών, αφιχθείσα το 2022).

Η τελευταία αυτή αφήγηση, αποτελεί μία σύντομη απεικόνιση των προσφύγων σήμερα, οι οποίοι ανεξαρτήτως επαγγελματικού κλάδου μοιάζουν να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην αναγκαιότητα φροντίδας και υποστήριξης, αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα τόσο τις προσδοκίες τους για καλύτερες οικονομικές απολαβές όσο και για πιο τυπικές συνθήκες εργασίες.

Συμπέρασμα

Το απόσταγμα των συνεντεύξεων συνυφαίνεται πως η ύπαρξη των πολλαπλών μορφών διακρίσεων που βιώνουν οι Ουκρανές γυναίκες, σε συνδυασμό με τις οικονομικές τους ανάγκες στην πατρίδα τους, τις καθιστά να λειτουργούν μηχανικά απέναντι στην οικιακή εργασία και στα καθήκοντα που απορρέουν από αυτήν. Επιπλέον, φαίνεται πως τα γλωσσικά εμπόδια παραμένουν ο κύριος ανασταλτικός παράγοντας εύρεσης άλλης εργασίας, ακόμη και σε περιπτώσεις που η Ανώτατη Εκπαίδευση δεν ευνοεί σχεδόν καθόλου την μετάβαση σε άλλους τομείς εργασίας ή σε πιο τυπικά καθεστώτα. Είναι επίσης άξιο αναφοράς, πως αν και σε ελάχιστες περιπτώσεις επιτεύχθηκε αυτή η μετάβαση, το ότι ήταν προσωρινού χαρακτήρα ή μειωμένης αξιοπιστίας είχε ως αποτέλεσμα να μην αποκοπούν ποτέ ολοκληρωτικά οι οικιακές εργαζόμενες από την ίδια την

οικιακή εργασία. Συνεπώς, εγκλωβισμός αυτός σε χαμηλού κύρους επαγγέλματα, όπως η οικιακή εργασία, συνυφαίνεται όχι μόνο εργασιακό εγκλωβισμό, αλλά και σε κοινωνικό-συναισθηματικό επίπεδο, ένα είδος κοινωνικού εγκλωβισμού εντός του οποίου αντιμετωπίζονται διαχρονικά ως υποδεέστερες.

Συμπεράσματα

Μπορεί να λεχθεί πως από όλες τις συμμετέχουσες στην έρευνα η οικιακή εργασία παρουσιάστηκε ως το πιο άμεσο μέσο απόκτησης χρημάτων σε όλη την διάρκεια της ζωής τους. Σε αυτό το σημείο όμως, διαπιστώνεται πως η αμεσότητα και η εύκολη προσβασιμότητα αποτελούν ίσως το μοναδικό κίνητρο των οικιακών εργατριών για την ενασχόληση τους με την οικιακή εργασία ταυτόχρονα όμως αποτελούν και το βασικότερο αντικίνητρο για την διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών εργασίας.

Αυτή η τελευταία διαπίστωση, αποτελεί την πηγή για την κατανόηση της κοινωνικής θέσης των Ουκρανών μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία και του χαμηλού κύρους που τις επισκιάζει λόγω της επαγγελματικής τους ιδιότητας. Υπό αυτές τις συνθήκες, με βάση τα ευρήματα της έρευνας η υπόθεση εργασίας επιβεβαιώνεται εμπειρικά καθώς αναδεικνύεται η ύπαρξη συσσωρευμένων έμφυλων και εθνοτικών διακρίσεων, οι οποίες καθορίζουν την κοινωνική θέση των Ουκρανών γυναικών. Ταυτόχρονα, μέσα από τις συνεντεύξεις τεκμαίρεται επίσης ότι οι γυναίκες αυτές ως οικιακές εργάτριες, τείνουν να διαμορφώνουν την ζωή τους μέσα στο ασφυκτικό πλαίσιο ενός εγκλωβιστικού εργασιακού αλλά και κοινωνικού καθεστώτος, από το οποίο όσο τα χρόνια περνούν γίνεται όλο και πιο δύσκολο να εξέλθουν.

Η έρευνα πεδίου αλλά και η θεωρητική μελέτη που προηγήθηκε είχαν ως στόχο την διερεύνηση των εθνοτικών και έμφυλων διακρίσεων που βιώνουν οι Ουκρανές μετανάστριες ως οικιακές εργαζόμενες στην Ελλάδα. Πολύ περισσότερο όμως, η διερεύνηση αυτή αποτελεί μία ερευνητική απόπειρα διασύνδεσης του ζητήματος της μετανάστευσης, των συνθηκών εργασίας, της διαθεματικότητας και της κοινωνικής θέσης με την οικιακή εργασία.

Μέσα από την έρευνα πεδίου επιδιώχθηκε να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία έχουν ως τελικό στόχο την αναγνώριση της επίδρασης της οικιακής εργασίας στην κοινωνική θέση των Ουκρανών μεταναστριών καθώς επίσης και την ανίχνευση των περιορισμών που δυνητικά αυτή επιφέρει. Μέσα λοιπόν από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων καθίσταται σαφές πως τόσο η εθνοτική τους προέλευση, όσο και η γυναικεία τους

ταυτότητα δημιουργούν τον πυρήνα των βασικών διακρίσεων που υφίστανται πριν ακόμα εισχωρήσουν στην οικιακή εργασία αλλά και στην διάρκεια ενασχόλησης τους με τα οικιακά τους καθήκοντα.

Οι διακρίσεις αυτές, δεν εμφανίζονται μεμονωμένα αλλά αλληλοσυνδέονται δημιουργώντας έτσι ένα σύστημα κοινωνικής καταπίεσης που περιορίζει τις επαγγελματικές ευκαιρίες αλλά και τις ευκαιρίες για την κοινωνική τους ένταξη. Από τις απαντήσεις που συλλέχθηκαν, διαπιστώνεται πως για τις συμμετέχουσες το σύστημα αυτό δεν εκλαμβάνεται ως καταπιεστικό σύστημα πάντοτε αλλά ως μοναδική λύση για την κάλυψη των βασικών τους αναγκών και μάλιστα μέσα σε ένα πλαίσιο του οποίου οι αδυναμίες καλύπτονται από το οικογενειακό πέπλο.

Είναι επίσης σημαντικό να υπογραμμιστεί, ότι οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων αποδεικνύουν πως η σύγκριση του παρελθόντος τους στην Ουκρανία με το παρόν τους στην νέα χώρα, φαίνεται να τις κάνει να προσπερνούν τα μελανά σημεία στο πλαίσιο της οικιακής εργασίας, δίνοντας έμφαση στο αίσθημα του ότι κατάφεραν να δημιουργήσουν μία νέα ζωή στην Ελλάδα παρά τα πολλαπλά εμπόδια. Έτσι, ο εγκλωβισμός τους σε χαμηλά αμειβόμενες θέσεις τις οποίες διαχρονικά εκλαμβάνουν ως προσωρινές. Η ενασχόληση με τα οικιακά επαγγέλματα, αναδεικνύει μία σημαντική αντίφαση, πως αυτό που στα μάτια των γυναικών αυτών φαντάζει επαγγελματική ευκαιρία στην σύγχρονη πραγματικότητα αποτελεί έναν εργασιακό εγκλωβισμό.

Επιπλέον όπως φάνηκε στην έρευνα, η υψηλή μόρφωση όλων των συμμετεχουσών φάνηκε να μην διαδραμάτισε ιδιαίτερο ρόλο στην διεκδίκηση καλύτερων ευκαιριών στην νέα τους πατρίδα, απεναντίας τονίστηκε πως λόγω της καταγωγής τους ήταν και είναι ακόμη και σήμερα αδύνατον να αναγνωριστούν οι δεξιότητες και τα προσόντα τους. Παράλληλα, καίριο ρόλο στον περιορισμό αυτών των επαγγελματικών ευκαιριών, όπως τονίστηκε από όλες τις συνεντευξιαζόμενες υπήρξε η ελλιπής γνώση ελληνικών ή η μη ελληνική τους προφορά, η οποία θέτει εμπόδια ακόμη και σήμερα, όχι μόνο στην εύρεση εργασίας εκτός του δικτύου της οικιακής εργασίας, αλλά και στη εξυπηρέτηση τους από τις δημόσιες υπηρεσίες.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, αποδεικνύεται πως ο στιγματισμός που απορρέει από την προέλευση τους και δημιουργεί ενίοτε ρατσιστικές συμπεριφορές ή απόρριψη από δημόσιους φορείς, συμπορεύεται κατά την γνώμη τους και με τις στιγματιστικές τάσεις που αφορούν στην γυναικεία τους φύση, τις οποίες αναπαρήγαγαν ιδιαίτερα κατά τις δεκαετίες 1990-2000 τόσο οι Ελληνίδες γυναίκες όσο και οι Έλληνες άντρες. Ο διπλός αυτός στιγματισμός αποτέλεσε και αποτελεί σημαντικό εμπόδιο όχι τόσο για την εύρεση εργασίας καθώς υπήρχε μεγάλη ζήτηση στα οικιακά επαγγέλματα όπως επισήμαναν, επιδρά καταλυτικά στην ποιότητα της οικιακής εργασίας καθώς και στην μετέπειτα κοινωνική ενσωμάτωση των γυναικών.

Όσον αφορά την έμφυλη διάσταση του ζητήματος της οικιακής εργασίας και συγκεκριμένα την ενασχόληση των Ουκρανών γυναικών με επαγγέλματα φροντίδας και καθαριότητας, απεδείχθη πως η οικιακή εργασία συνέβαλε στην διαμόρφωση μίας κατά βάση θηλυκοποιημένης μετανάστευσης όπως αυτή παρουσιάστηκε και στα πρώτα θεωρητικά κεφάλαια. Παράλληλα, οι εμπειρίες των συμμετεχουσών σχετικά με παρενοχλητικές ή ασεβείς συμπεριφορές των εργοδοτών ή των συγγενών τους, επιβεβαιώνουν απτά την ύπαρξη διακρίσεων με βάση το φύλο.

Σε επίπεδο εργασίας, τόσο η φύση των επαγγελμαμάτων με τα οποία καταπιάστηκαν οι Ουκρανές μετανάστριες αλλά και σε μικρότερο βαθμό οι προσφύγισες του πολέμου, αποδεικνύουν πως το χαμηλό κύρος συμπορεύεται με τις δύσκολες συνθήκες εργασίας. Ακόμη και αν οι οικιακές εργάτριες εκλαμβάνουν ως καλές συνθήκες το αίσθημα του ανήκειν και την οικογενειακή θαλπωρή εντός του σπιτιού, ή τις οικονομικές απολαβές οι οποίες δεν είναι ιδιαίτερα υψηλές όπως ανέφεραν, στην πραγματικότητα η πολύωρη εργασία, η έλλειψη προσωπικού χρόνου και τα απαιτητικά οικιακά καθήκοντα υπερβαίνουν ενίοτε ακόμη και τις σωματικές δυνατότητες των γυναικών και μπορεί να οδηγήσουν σε σοβαρά προβλήματα υγείας(Σ2,Σ3). Αυτό αποδεικνύει πως ακόμη και σε περιπτώσεις που οι οικιακές εργαζόμενες είναι ασφαλισμένες, τα ένσημα δεν είναι το μοναδικό κριτήριο που καθορίζει την ποιότητα της εργασίας. Άλλωστε η σεξιστική συμπεριφορά από την εργοδοτική πλευρά, δύναται να ανθίζει και σε πλήρως

τυπικά περιβάλλοντα εργασίας και μάλιστα να λειτουργήσει περισσότερο δεσμευτικά, καταστέλλοντας την ανάγκη φυγής των θυμάτων παρενόχλησης.

Αξίζει επίσης να τονιστεί, πως αν και οι Ουκρανές οικιακές εργάτριες στην Ελλάδα κατάφεραν να εισχωρήσουν άμεσα στην οικιακή εργασία και να νιώσουν ότι ανήκουν σε μία οικογένεια, πολλές φορές δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν δική τους οικογένεια στην Ελλάδα ούτε απορροφημένες στην εργοδοτική οικογένεια. Για όσες μετανάστριες είχαν αφήσει τα ανήλικα παιδιά τους στην Ουκρανία παρατηρήθηκε πως ακόμη και αν κατάφεραν να φέρουν τα ανήλικα παιδιά τους στην χώρα δεν κατάφεραν σε όλες τις περιπτώσεις να παραμείνουν μαζί τους στην Ελλάδα μακροπρόθεσμα. Μάλιστα πολλές ερωτώμενες δήλωσαν πως από όταν έφυγαν από την χώρα τους, στην πραγματικότητα δεν ενοποιήθηκαν ποτέ ξανά με την οικογένεια τους. Επιπλέον, δεν μπορεί να παρακαμφθεί πως οι περισσότερες από τις συμμετέχουσες δήλωσαν πως ήθελαν κάποια στιγμή να γυρίσουν πίσω στην χώρα τους.

Μία μεγάλη ανάγκη που αναδεικνύεται στο παρόν ερευνητικό εγχείρημα, είναι να δοθεί έμφαση στην επώδυνη συνθήκη εγκλωβισμού στην χώρα, με την οποία έχουν έρθει αντιμέτωπα τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα οικιακών εργατριών από την Ουκρανία, οι οποίες ήρθαν στην χώρα μετά την διάσπαση της Σοβιετικής Ένωσης σε λιγότερο νεαρή ηλικία (30-45) και συμπληρώνουν λίγο λιγότερο τριάντα χρόνια στην χώρα.

Για τις γυναίκες αυτές, οι οποίες κατάφεραν να πάρουν σύνταξη από την Ελλάδα, δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία ή αναφορές που φανερώνουν το στάδιο ζωής τους σήμερα. Ωστόσο, είναι σαφές πως είναι οι ίδιες γυναίκες που υποσχόμενες να γυρίσουν πίσω όταν θα κατάφερναν να συνταξιοδοτηθούν, έχοντας ως όνειρο να συνεχίσουν την ζωή τους με την οικογένεια που άφησαν πίσω, βρέθηκαν εγκλωβισμένες για δεύτερη φορά στην Ελλάδα, με διαφορετική αυτήν την χρονική στιγμή αιτία.

Έτσι, εν μέσω του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου που ξεκίνησε το 2022 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα(2026), οι μεγαλύτερες σε ηλικία Ουκρανές οικιακές εργαζόμενες, αν και πλέον έχουν συνταξιοδοτηθεί είναι ακόμα ενεργές στο άτυπο δίκτυο της οικιακής εργασίας προκειμένου να καλύπτουν τις οικονομικές ανάγκες

με τις οποίες ήρθαν αντιμέτωποι οι συγγενείς τους στην Ουκρανία τα τελευταία χρόνια. Από τα ευρήματα της εργασίας, πρέπει επίσης να σημειωθεί πως ακόμη και όσες συμμετέχουσες παντρεύτηκαν Έλληνες πολίτες και κατάφεραν να δημιουργήσουν την δική τους οικογένεια στην χώρα, τόνισαν πως θα ήθελαν να επιστρέψουν αν ο πόλεμος τελειώσει γιατί ανεξαρτήτως του που θέλουν να ζουν καθώς το σπίτι τους θα είναι πάντα η Ουκρανία.

Συμπερασματικά, εκτός από τις συμμετέχουσες που διετέλεσαν οικιακά καθήκοντα σε όλη την διάρκεια της ζωής τους, οι υπόλοιπες γυναίκες που κατάφεραν να ξεφύγουν από αυτό τον κλάδο εργασίας(Σ4,Σ5) έστω για ένα χρονικό διάστημα δεν κατάφεραν να αποκοπούν εντελώς. Οι συνεντεύξεις αποκαλύπτουν με ευκολία πως η οικιακή εργασία για την συγκεκριμένη μερίδα γυναικών είναι μία πόρτα που ανοίγει σε ώρα ανάγκης. Δεδομένων όμως των δικών τους οικονομικών αναγκών, η πόρτα αυτή δεν μπορεί να κλείσει εύκολα και έτσι παραμένει ανοιχτή σε όλη την διάρκεια της ζωής τους.

Πηγές-Βιβλιογραφία

Πηγές

Α΄ Νόμοι

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2001). *Οδηγία 2001/55/ΕΚ του Συμβουλίου σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για την παροχή προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32001L0055>

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2006). *Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 562/2006 για τη θέσπιση του κοινοτικού κώδικα σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων Σένγκεν)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32006R0562>

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2017). *Κανονισμός (ΕΕ) 2017/850 σχετικά με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για τη λειτουργική διαχείριση συστημάτων ΤΠ μεγάλης κλίμακας στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32017R0850>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2007). *Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 862/2007 περί κοινοτικών στατιστικών για τη μετανάστευση και τη διεθνή προστασία*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32007R0862>

Νόμος 3863/2010 - ΦΕΚ 115/Α/15-7-2010. *Νέο Ασφαλιστικό Σύστημα και συναφείς διατάξεις, ρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις*. https://ypergasias.gov.gr/wp-content/uploads/2021/02/%CE%BD.-3863-2010_%CE%A6%CE%95%CE%9A_%CE%91_115_2010.pdf

Νόμος 3896/2010 - ΦΕΚ 207/Α/8-12-2010. *Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης*. <https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?regid=20100100207>

Νόμος 4144/2013 - ΦΕΚ 88/Α/18-4-2013. Αντιμετώπιση της παραβατικότητας στην Κοινωνική Ασφάλιση και στην αγορά εργασίας.

<https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?regid=20130100088>

Νόμος 4251/2014 - ΦΕΚ 80/Α/1-4-2014. Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις. <https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?regid=20140100080>

Υπουργική Απόφαση 172172/2022 - ΦΕΚ 1462/Β/28-3-2022. Καθορισμός διαδικασίας χορήγησης άδειας διαμονής προσωρινής προστασίας σε εκτοπισθέντες από την Ουκρανία. <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/upourgike-apophase-172172-2022.html>

Β' Δευτερογενείς πηγές

Eurofound. (2022). *First impacts of the Ukrainian crisis on employment in the EU*.

<https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2022/first-impacts-ukrainian-crisis-employment-eu>

Fedyuk, O. & Kindler, M. (2016). The Gender perspective in Ukrainian Migration. Στο *Ukrainian Migration to the European Union* (Chapter 5). IMISCOE Research Series.

Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP). (2019). *Migration in Greece: Recent Developments in 2014*. Report on Greece.

Hutnik, N. (1990). *Ethnic minority identity: Twenty years on*.

International Labour Organization (ILO). (2013). *Domestic Workers Across the World: Global and Regional Statistics and the Extent of Legal Protection*.

- International Organization for Migration (IOM). (2019). *Glossary on Migration* (International Migration Law No. 34).
- Nikolova, M. & Marouf, M. (2016). *Ukrainian migration to Greece: From irregular work to settlement, family reunification and return*.
- Parreñas, R. S., Kantachote, K., & Silvey, R. (2021). Soft violence: migrant domestic worker precarity and the management of unfree labour in Singapore. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(20), 4671–4687.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1732614>
- Rowan, M. (2024). *Intersectionality of gender, race, class, sexuality, disability and other social identities in Ukraine*. International Journal of Gender Studies.
- Rowan, M. (2024). Intersectionality of gender, race, class , sexuality , disability and other social identities in Ukraine. International Journal of Gender Studies.
- Sitilides, J. (2014). *A question of engagement: Geopolitics and the American factor in Greek foreign policy*. ELIAMEP, Working Paper No. 46.
- UNHCR. (2023). *Protection monitoring of refugees from Ukraine in Greece: Key findings 2023*.

Ιστοσελίδες

August, S. (2025). *Feminism: Definition, History, Types, Waves, Examples, & Facts*. Britannica. <https://www.britannica.com/topic/feminism>

Eurostat. (2022). *Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics*. Statistics Explained. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

Glossary of Migration(2019).*Dedinition of Migration*(p.145),International Migration Law No.34.-Glossary on Migration.IOM Publications Platform. [Glossary on Migration | IOM Publications](#)

International Labour Organization. (2013). *Domestic workers across the world: Global and regional statistics and the extent of legal protection*. Geneva: ILO.

International Organization for Migration. (n.d.). *Fundamentals of migration: An introduction to some of the key terms, definitions and concepts*. Ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου 2026 από <https://www.iom.int/fundamentals-migration>

Merriam-Webster. (n.d.). Immigration. In *Merriam-Webster.com dictionary*.

Ανακτήθηκε 19 Νοεμβρίου 2025 από <https://www.merriam-webster.com/dictionary/immigration>

PolSci Institute. (2024). *The end of the Cold War: The fall of the Soviet Union*. <https://polsci.org/the-end-of-the-cold-war-the-fall-of-the-soviet-union/>

United Nations, Dag Hammarskjöld Library. (n.d.). *Current UN member states*.

Ανακτήθηκε 4 Δεκεμβρίου 2025 από <https://www.un.org/en/about-us/member-states>

Vasilevich, S. (2025, June 26). Officially “invisible” or why the state does not notice 200 thousand domestic workers. *Kommersant Ukrainian*.

<https://www.kommersant.com.ua/en/officially-invisible-or-why-the-state-does-not-notice-200-thousand-domestic-workers/>

Χριστιάς, Π. (2022, 5 Σεπτεμβρίου). Περεστρόικα. *Η Καθημερινή*.

<https://www.kathimerini.com.cy/gr/apopseis/arthrografia/panagiwtis-xristias/1-perestroika>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Green, N. L. (2004). *Οι δρόμοι της μετανάστευσης* (Κ. Κουρεμένος, Μεταφρ.). Σαββάλας.
- Αθανασοπούλου, Α., Παπαταξιάρχης, Ε., & Τοπάλη, Π. (2009). *Κόσμοι της οικιακής εργασίας: Φύλο, μετανάστευση και πολιτισμικοί μετασχηματισμοί στην Αθήνα του πρώιμου 21ου αιώνα*. Αλεξάνδρεια.
- Kaurikonski, K. (2011). Μετανάστευση από την Ουκρανία στην Ελλάδα μετά την περεστρόικα: Ουκρανοί και παλιννοστούντες Έλληνες. Στο Α.Σ Μάρκου(Επιμ), *Ανασυνθέσεις και νέες δυναμικές στις βαλκανικές κοινωνίες μετά το 1990*.(σελ.371-399.) Ηρόδοτος.
- Στρατηγάκη, Μ. (2007). *Το φύλο της κοινωνικής πολιτικής*. Μεταίχμιο.
- Τοπάλη, Π. (2008). Ουκρανές μετανάστριες οικιακές εργαζόμενες στην Ελλάδα: Τρία κομβικά σημεία των «διαδρομών» τους. Στο Μ. Παπαδάκη (Επιμ.), *Μετανάστευση και υγεία* (σελ. 145-168). Παπαζήσης.
- Χαραλαμπάκης, Χ,(επιμ), *Χρηστικό λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα:Ακαδημία Αθηνών.
- Ψημμένος, Ι., & Σκαμνάκης, Χ. (2008). *Οικιακή εργασία των μεταναστριών και κοινωνική προστασία: Η περίπτωση των γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία*. Παπαζήσης.
- Ψημμένος, Ι.(1998). *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια: Κοινωνικός αποκλεισμός στην Αθήνα*. Παπαζήσης.

Ξενόγλωσση

- Anderson, B. (2000). *Doing the dirty work? The global politics of domestic labour*. Zed Books.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167.
- Durkheim, É. (1997). *The division of labor in society* (G. Simpson, Trans.). Free Press.
- Hill Collins, P. (1990). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. Routledge.
- Hutnik, N. (1991). *Ethnic minority identity: A social psychological perspective*. Oxford University Press.
- Kalleberg, A. L. (2009). Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. *American Sociological Review*, 74(1), 1–22.
- Kaurinkoski, K. (2021). The Ukrainian community in Greece: Diversity of trajectories and identities. *Balkanologie*, 16(1). <https://doi.org/10.4000/balkanologie.2809>
- Lutz, H. (2011). *The new maids: Transnational women and the care economy*. Zed Books.
- Parreñas, R. S. (2021). The indentured mobility of migrant domestic workers. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(20), 4671–4687.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2018). *Modern sociological theory* (8th ed.). SAGE Publications.
- Roosens, E. (2000). *Creating ethnicity: The process of ethnogenesis*. Sage Publications.

Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology*.
University of California Press.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α:

Έντυπο Ενημερωμένης Συγκατάθεσης

Τίτλος Έρευνας: Οι εθνοτικές και έμφυλες διακρίσεις που βιώνουν οι γυναίκες μετανάστριες στην αγορά εργασίας.

Η περίπτωση των Ουκρανών μεταναστριών που απασχολούνται σε επαγγέλματα οικιακής εργασίας, φροντίδας και καθαριότητας στην Ελλάδα.

Ονοματεπώνυμο Φοιτήτριας: ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ ΑΝΝΑ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Πληροφορίες για τη Συμμετέχουσα:

Αγαπητή συμμετέχουσα,

Σας ευχαριστώ για την προθυμία σας να λάβετε μέρος στην παρούσα έρευνα που αφορά τις διακρίσεις που βιώνουν οι Ουκρανές γυναίκες ως οικιακές εργαζόμενες στην Ελλάδα.

Με την υπογραφή του παρόντος έντυπου, αποδέχεστε τα εξής :

Εθελοντική Συμμετοχή : Κατανοώ ότι η συμμετοχή μου στην παρούσα έρευνα είναι εθελοντική ,διατηρώντας το **δικαίωμα αποχώρησης** όποτε το επιθυμήσω.

Ανωνυμία και Εμπιστευτικότητα : Γνωρίζω ότι το όνομα μου δεν επρόκειτο να δημοσιευθεί. Για τις ανάγκες της έρευνας θα χρησιμοποιηθεί ένας κωδικός(Σ1-Σ7) προκειμένου να προστατευθεί η ιδιωτικότητα μου.

Χρήση Δεδομένων : Συναινώ στο να χρησιμοποιηθούν στοιχεία που θα δώσω ως δεδομένα αποκλειστικά για ακαδημαϊκούς σκοπούς.

Ηχογράφηση : Συναινώ στην ηχογράφηση της συνέντευξης με σκοπό την ακριβή απομαγνητοφώνηση και ανάλυση των δεδομένων για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Τόπος.....

Ημερομηνία:../../2025

Η Συμμετέχουσα.....

Η Ερευνήτρια

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β:

Οδηγός Συνέντευξης

Ενότητα :

Α. Πλαίσιο Μετανάστευσης & Εργασίας :

- 1.Τι σας οδήγησε να μεταναστεύσετε στην Ελλάδα και πως ήταν οι πρώτες σας εμπειρίες;
- 2.Σε ποια επαγγέλματα έχετε εργαστεί στην Ελλάδα και πως βρήκατε αυτές τις δουλειές;
- 3.Ποια είναι τα βασικά καθήκοντα και οι συνθήκες στην εργασία σας;

Β. Εθνοτικές Διακρίσεις :

4. Έχετε βιώσει συμπεριφορές που θεωρείτε άδικες ή υποτιμητικές λόγω της καταγωγής σας και αν ναι, ποιες είναι αυτές;
- 5.Πιστεύετε ότι η ουκρανική σας προέλευση έχει επηρεάσει τον τρόπο που σας αντιμετωπίζουν οι εργοδότες σας και αν ναι ,με ποιον τρόπο;

Γ. Έμφυλη Διάσταση και Διαθεματικότητα :

6. Πιστεύετε ότι το φύλο σας, σας έχει επηρεάσει τον τρόπο που σας αντιμετωπίζουν στον χώρο εργασίας;
7. Υπάρχουν περιστατικά όπου νιώσατε ότι ο συνδυασμός «Γυναίκα+Μετανάστρια+Ουκρανή» οδηγεί σε διαφορετική μεταχείριση;
8. Έχετε βιώσει ποτέ σεξιστική συμπεριφορά ή παρενόχληση στην εργασία σας;

Δ. Κοινωνική Θέση, Εγκλωβισμός & Προοπτικές :

9. Νιώθετε ότι μέσα από την οικιακή εργασία θα μπορούσατε να βελτιώσετε τις συνθήκες ζωής σας στο μέλλον;
10. Θα μπορούσατε να αλλάξετε εύκολα δουλειά αν θέλατε;
11. Πιστεύετε ότι η ζωή σας θα ήταν καλύτερη ή θα είχατε καλύτερη θέση στην κοινωνία αν δεν εργαζόσασταν με τις υπάρχουσες συνθήκες;

Πίνακας 1: Προφίλ Συμμετεχουσών

Κωδικός Συμμετέχουσας	Μεταναστευτική κίνηση και Έτος άφιξης	Χαρακτηριστικά Συμμετέχουσας	Κύρια Ευρήματα Ανάλυσης
Σ1	Μετανάστρια 2000.	Φόβος αλλαγής εργασίας. Εξωτερική οικιακή βοηθός.	Εργασιακός Εγκλωβισμός λόγω γλώσσας.
Σ2	Μετανάστρια 2001.	Αίσθημα υποχρέωσης προς την οικογένεια. Εσωτερική οικιακή βοηθός.	Βιοποριστικοί λόγοι εργασιακού εγκλωβισμού.
Σ3	Μετανάστρια 2000.	Ανώτατο μορφωτικό επίπεδο,5 ομιλούμενες ξένες γλώσσες. Εσωτερική οικιακή βοηθός.	Σκληρή διάκριση βάσει φύλου και εργασιακός εγκλωβισμός λόγω οικονομικών αναγκών.
Σ4	Μετανάστρια 2006.	Προσωρινή εργασία ως διερμηνέας και πρώην οικιακή εργαζόμενη.	Προσωρινός απεγκλωβισμός από την οικιακή εργασία.
Σ5	Μετανάστρια 2000.	Νηπιαγωγός και οικιακή βοηθός (καθαριότητα).	Οικιακά καθήκοντα& Πανεπιστημιακές Σπουδές στην Ελλάδα. Προσπάθεια για αλλαγή εργασίας.
Σ6	Προσφύγισσα 2022.	Καθαρίστρια σε σπίτια τουριστών.	Εγκλωβισμένη σε άτυπη απασχόληση λόγω γονικών καθηκόντων και εξόδων στέγασης.

Σ7	Προσφύγισσα 2022.	Καθαρίστρια σε σπίτια,	Εγκλωβισμένη σε άτυπη απασχόληση λόγω γονικών καθηκόντων και εξόδων στέγασης.
----	-------------------	------------------------	---